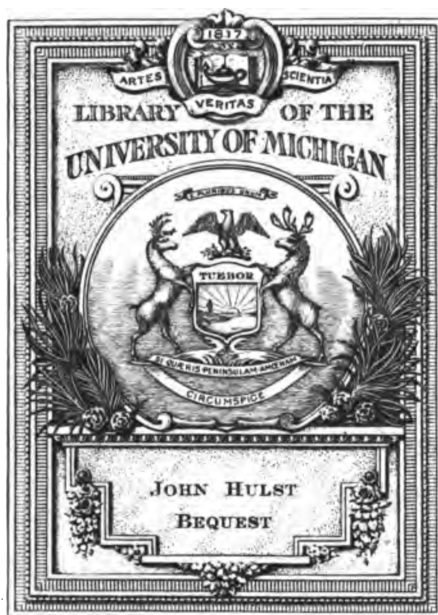

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
JOHN HULST
BEQUEST

HUYGENS-STUDIËN.

HUYGENS-STUDIËN

NALEZINGEN MET CRITISCHE AANTEEKENINGEN

OP

UITGAVEN VAN C. HUYGENS' WERKEN

DOOR

DR. VERWIJS, PROF. VERDAM, BILDERDIJK, VAN VLOTEN en A. W. STELLWAGEN,

DOOR

H. J. EYMAEL,
Leeraar aan de H. Burgerschool te Maastricht.

KUILENBURG
BLOM & OLIVIERSE
1886.

VOORBERICHT.

De pennevrucht, welke ik hierbij den beoefenaars onzer Vaderlandsche Letterkunde aanbied, is de omwerking eener reeks „Nalezingen" op Uitgaven van Huygens' werken, door mij in den VIIIsten Jaargang van „Noord en Zuid" geplaatst.

Aanleiding tot dezen nieuwen arbeid vond ik eensdeels in de welwillende aanmoediging van personen, wier oordeel ik op hoogen prijs stel, anderdeels in de veelvuldige aanvragen om verdere voorlichting, welke zoo bij de Redactie van genoemd Tijdschrift, als bij mij persoonlijk inkwamen. Ten einde aan het mij daarin uitgedrukte verlangen zooveel mogelijk te voldoen, heb ik mij niet, gelijk in mijne vroegere opstellen, tot eenige losse grepen in de voorhanden zijnde, rijke stof bepaald, maar ben stelselmatiger te werk gegaan: ik heb mij namelijk door het beginsel laten leiden, geene enkele plaats, waarover m. i. het rechte licht nog niet scheen, of die om de eene of andere reden de aandacht verdiende, willens en wetens, onbesproken te laten.

Dat dus deze uitgave eene „veel vermeerderde" is, geloof ik gerustelijk te mogen beweren; of zij ook eene „veel verbeterde" verdient genoemd te worden, daarover moet ik natuurlijk het oordeel aan anderen overlaten. Wel is waar, zou ik kunnen trachten de critiek zachter te stemmen, door te wijzen op de ongunstige omstandigheden, waarin ik schreef; op het gebrek aan boeken en bescheiden, door mij zoo dikwijls en zoo smartelijk gevoeld; doch ik ben er zoo verre af van tot dit middel mijne toevlucht te nemen, dat ik uitdrukkelijk en met een hartelijk woord van dank op den steun en de medewerking wijs, welke ik van verschillende zijden mocht ondervinden: in de eerste en voornaamste plaats van den uitstekenden

Amsterdamschen hoogleeraar, Dr. Verdam; verder van de H.H. Mr. Soutendam, oudheidkundige te Delft; Frederiks, letterkundige te Amsterdam, Petit, Conservator aan de Leidsche Bibliotheek, en Hingman, Commies-Chartermeester aan het Rijks-archief te 's Gravenhage.

Versmaad ik het dus van den eenen kant verzachtende omstandigheden te pleiten, men dichte mij daarom van den anderen niet de verwaandheid op, dat ik, een „nieuweling" een „onbedreven spitter", zou meenen altijd en overal de ware bedoeling van Huygens getroffen te hebben, waar Coryphee̊ën onzer Taalwetenschap niet eens, maar herhaaldelijk, gestruikeld zijn. Zeker, ik vertrouw, dat mijn werkje eene bijdrage zal zijn tot de juiste interpretatie van dezen moeilijken Schrijver — ware dit niet het geval, ik hadde het ongeschreven gelaten — maar even stellig verwacht ik, dat sommige verklaringen en hypothesen den toets van een nauwlettend onderzoek niet zullen kunnen doorstaan. Ze daarom achterhouden wilde ik echter niet; integendeel ik hoop, dat juist deze misslagen tot geschrijf en gewrijf aanleiding zullen geven, overtuigd als ik ben, dat slechts de „choc des opinions" het volle licht over de werken van den pittigen schrijver zal doen opgaan. Niemand houde dus zijne bedenkingen onder de korenmaat: het staat anders te vreezen, dat de „Korenbloemen" nog lang, niet alleen voor het groote publiek, maar ook voor menigen „Letterzwoeger" een boek met zeven sloten zullen blijven.

En het is toch waarlijk tijd, dat dit anders worde! Nog een tiental jaren en wij vieren den 300sten verjaardag van den geestigen Constanter. Welke hulde zal het Nederlandsche volk op dien dag hem bieden? Een standbeeld? Een gerestaureerd Hofwijk? Eene volledige, *niets te wenschen overlatende* Uitgave zijner Werken, op geschept papier en zwaar op sneê verguld, eene Pracht-editie, geschikt om vertooning te maken in de boekerij van dezen of genen *rijken* taal- of kunstliefhebber? O, als wij den grijzen Dichter eens zelven vroegen, wat meent Ge, zou zijn oordeel zijn over dergelijke koude feestgave? Zou er geen straal van toorn bliksemen in dat anders zoo goedig-guitige oog; geen wolk van wrevel dat schrandere, fijn besneden gelaat betrekken; zou zijne hand zich niet krampachtig uitstrekken naar de pen, om nog eens een Sneldicht te schrijven, scherper en vlijmender, dan er ooit aan is ontvloeid? En ware dit eene onverdiende kastijding voor ons, die hem prijzen, hem bewierooken, hem steeds in eenen adem noemen met Vondel en Hooft — en de schatten van levenswijsheid, van gezonden humor, van tintelend vernuft, in zijne wer-

ken met zoo kwistige hand uitgestrooid, van ons stooten en versmaden, enkel en alleen, omdat de „schell", die de „soete keerne" omsluit, te hard is voor onze weeke tanden?

Dat mag, dat kan zoo niet langer. Laten wij vooral, opvoeders van het Nederlandsche volk der toekomst, het toch eindelijk eens een zijner grootste dichters leeren kennen en genieten. Ten einde het „oefengraag verstand" der jeugd te scherpen, wordt het met zooveel wiskunde, zooveel grammaticale kennis gespijsd; moeten wij dan schroomen de leerlingen der hoogste klassen onzer Gymnasiën en H. Burgerscholen op de geschriften van Huygens te vergasten, die eene veel prettiger, veel onderhoudender gelegenheid tot geestesgymnastiek bieden dan die koude abstracties, welke bovendien niets geen voedsel geven aan de jeugdige verbeelding, het jonge gemoed? Laten wij hun den „Oogentroost", het „Cluyswerck", de „Zeestraet" in handen geven en er hun den weg in wijzen; zij zullen er zich spoediger in thuis vinden, dan men wel denkt, en er evenveel, zoo niet meer, schik in hebben, dan in eenig meesterwerk van Vondel, Hooft of Bilderdijk.

Laten we — „doch mijn paerd ontbolt sijn toomen" zou Huygens zelve zeggen. Men houde zijnen vurigen vereerder deze ontboezeming ten goede, waarop hij aanvankelijk volstrekt geen plan had. Nu zij hem evenwel eenmaal ontsnapt is, blijve zij staan en moge even als het werk, dat er aanleiding toe gaf, een geopend oor en een welwillend onthaal vinden bij den Lezer.

MAASTRICHT, 26 December, 1885.

H. J. EYMAEL.

INHOUD.

1. Costelick Mal	door DR. VERWIJS en PROF. VERDAM	Blz.	1
2. Voorhout	door DR. VERWIJS en PROF. VERDAM	„	30
3. Een Boer	door DR. VERWIJS en PROF. VERDAM	„	45
4. Cluyswerk door PROF. VERDAM		„	52
5. Zeestraet door BILDERDIJK en STELLWAGEN		„	65
6. Oogentroost door BILDERDIJK en DR. VAN VLOTEN		„	117

Voor 1, 2, 3 en 4 is gebruikt: Nederl. Klassieken, III, *Huygens' Costelick Mal en Voorhout*, Eerste en Tweede druk.

Voor 5, Klassiek Letterkundig Pantheon, *Korenbloemen van C. Huygens*, Zevende Deel, door A. W. Stellwagen.

Voor 6, *Idem* Eerste en Tweede Deel, door Dr. J. van Vloten.

Costelick Mal en Voorhout.

DOOR

Dr. VERWIJS en Prof. VERDAM.

LOFDICHT I. v. 3.

Hier spreekt men hoofs en Haeghs.

Van deze, naar het schijnt, gangbare uitdrukking, maakt Huygens soms twee werkwoorden b. v. *Hofw.* b. 69:

Hier zijn w' op Hofwijck, schouw van al dat *Hooft en Haeght.*

en *Korenbl.* IX, 548: en wat meer *Hoofd of Haeghden.*

Hij zinspeelt er eveneens op: *Hofw.* 32, waar hij van zijne Bredasche dennen zegt, ze

Op Hofwijck *Haeghs* gemaeckt te hebben en *Hof*wijs.

Ibid. v. 10.

De dracht van nieuwe mans. **Vw.** *nieuw, nieuwmodisch.* —

Om twee redenen schijnt mij deze verklaring onjuist:

1°. Is het wel een beetje al te vrij, *nieuw* in deze verbinding zoo maar met *nieuwmodisch* gelijk te stellen;

2°. Doet de koppeling met het volgende *jonghe vrouwen* duidelijk zien, dat hier gesproken wordt van de *jeugd* van beiderlei geslacht.

Nieuw is hier = *jong*, evenals in 't Latijn *novus* soms door *jong* moet weder gegeven worden, b. v. *novissima dies:* de *jongste* dag. Vgl. ook Korenbl. I, 563 en 569, n i e u w *getrouwt*, voor *jong getrouwd.*

Ibid. v. 13.

De randen om den arm, de banden om de leden.

Randen zijn *brazeletten.* Vgl. *C. M.* v. 41: Een *rondom stalen* arm, en *Voorh.* v. 359: Eer de Moffel, eer de *Randen.*

Banden. Het is natuurlijk moeilijk uit te maken, of hier *hoofd-* en *halsbanden*, dan wel *gordels* bedoeld worden, misschien wel alle drie. De bijvoeging *om de leden* verbiedt echter aan de *bezetsels van rokken* te denken, welke voorkomen in het door Verwijs, *aant.* 6, aangehaalde vers:

Wie bieter naer een Rock, vol reepen, boorden, *banden.*

Ibid. v. 14.

De koorden sonder aert. **Vw.** *Sonder aert*, buitensporig. —

Liever zag ik het woord hier weergegeven door *smakeloos. Sonder aert* dient m. i. hier opgevat te worden als tegenstelling van *aerdich,* hetwelk, volgens Kiliaen, *venustus, elegans* = *smaakvol,* beteekent. Op nagenoeg gelijke wijze bezigt ook Huygens, *Oogentr.* 209: *diensten van onwaerde* voor *onwaardige* diensten. Het bijv. nw. *buitensporig* past daarentegen beter bij *boorden sonder reden.*

Ibid. v. 22.

Peper opte penssen. Pens, ingewand, werd en wordt nog gegeten. In Frankrijk geldt het nog voor een lekkernij: des tripes à la mode de Caën.

Ibid. v. 33.

Vijse dinghen. **Vd.** *Vijs*, thans *vies*, eig. *kieskeurig*, *nauwlettend*, hier in pass. zin gebruikt *ongemeen, wat groote zorg vereischt, licht te bederven is.* —

Mij dunkt, dat hier slechts sprake kan zijn van de beteekenis *ongemeen.* Deze stemt overeen met het gebruik van 't woord in 't Vlaamsch = *raar, zonderling, niet alledaagsch*, en past volkomen bij v r e e m d e *lijmerij* en n i e u w e *slaghen.*

Ibid. v. 34.

Lijmerij. **Vw.** *vonst* (vondst?). **Vd.** het *samenstellen* van een gedicht, *compositie.* Beide schrijvers brengen het in verband met *verzen lijmen.* —

Het woord *lijmerij* is mij nergens voorgekomen dan in de twee volgende plaatsen van denzelfden dichter:

Cats, *Toon. der Mann. Achtb.* a°. 1622, blz. 12.

Wanneer (hij) door de wijn omtrent een volle dis
In *vreemde lijmerij* gansch uitgelaten is.

Id. a°. 1828, I, 215.

Nogh zeght men hier te syn geschiet
Dat een sijn lief aldus verriet:
Hy seid haer *vreemde lijmerij.*

In het eerste geval verklaart Oudemans het door *dartele feestvreugde;* in het tweede door *vleiende, fleemende, woordjes.*

Geene dezer beteekenissen kan hier dienst doen; maar men ziet er toch uit, vooral ook, daar het steeds in verbinding met *vreemde* voorkomt, dat de verklaring van **Vw.** en **Vd.** onmogelijk de juiste kan zijn.

M. i. hangt het woord samen met het ww. *lijmen,* dat volgens Oudemans voorkomt bij Groebe, *Versch. Ged.* II, 116.

Kust, sabbert, revelkalt, en leeft naer u behaghen,
So langh tot dat ghy word dit *lijmen* selven moe.

en Huygens, *Korenb.* I, 513.

Met singen en met rijmen,
Met sommen en met *lijmen,*
Met sitten en met gaen.

Hieruit blijkt, dat *lijmen* zooveel moet beteekenen als *dartelen, minnekoozen, zich door dartel gekeuvel amuseeren.*

Lijmerij zal dus hier het best weergegeven worden door *jeu d'esprit, geestig onderhoud,* of iets dergelijks. Het is niets anders dan een specificeerende omschrijving van *alle vijse dinghen.* Dus opgevat, past het uitnemend bij *slaghen,* hetwelk Verdam verklaart door: *vond,* g e e s t i g e z e t, vgl. ons *kwinkslag.* Cf. *Hooft's Brieven,* I, 6: helderheid van geest, schranderheit van gedachten en snedigheit van *slaghen.*

Ibid. v. 63.

Dat niemant in het hoff met open schotels dient. Cats doelt hier op de gewoonte, welke aan het hof heerscht, om de schotels, vòor dat men ze ronddient, eerst met zilveren schalen of stolpen bedekt, op tafel te brengen. Hij zinspeelt er tevens op, dat zoo ergens, dan aan het hof, de woorden dienen om de gedachten te verbergen.

Ibid. (*Onderteekening*, F. C.)

Hoe Verwijs kon over 't hoofd zien, dat het gedicht van Cats is, is mij onbegrijpelijk. In de uitgave van Constanter, door hem gebruikt, staat de laatste helft van het gedicht behoorlijk met den naam des dichters onderteekend. Maar zou F. C. wel een drukfout zijn voor J. C.? Eene drukfout in eene onderteekening komt mij vreemd voor. Zou F. C. ook Felius-Cats kunnen zijn? Zie Aant. op het 4de lofd. *Ondert.* J. A. F.

Tweede Lofdicht. v. 13.

fluymen, eig. slijmachtig speeksel; hier gebezigd, omdat de hersenen, en vooral weeke hersenen, daarmede eenige gelijkenis vertoonen; tevens minachtend.

Ibid. v. 20.

't Heeft reden en waerom. Waerom wordt zeer dikwijls substantivè gebruikt voor *oorzaak*, *grond.* Vgl. Huyghens, *C. M.* v. 328:

Het redelicxt *Waerom* van ongeveynsden lach.

Hooft, *Briev.* II, 208: 't welk de *waerom* is, die mij daeraen zoo veel woorden heeft doen te kost leggen; en *Ibid.* 455: U. E. gelieve te gelooven, dat ick niet sonder wichtigen *waerom* en trachte te wege te brengen.

Brederoo, *Rodd en Alph.* v. 291.

Mijn vrolick aengesicht
Sal, vrees ick, den *waerom* noch brengen in het Licht.

Evenzoo gebruikte men ook *waarhenen.* Vgl. *Oogentr.* 212:

Wij weten ons *waerhenen;* en *Cluysw.* vs. 564:

Soo voll *waerhenen* is den Haegh in all' syn' leen.

Zie voorts Verwijs, *Midd. Ned. Bloemlezing*, 3de Dl. 2de Druk, Aant.

Ibid. v. 22.

Van alle ambachtswerck sorghvuldigh opper-deken.

Vw. meent, dat het woord *opperdeken* betrekking heeft op *vader van de loghen* en dat Satanas hier als de opperdeken der gilden wordt voorgesteld. —

Onze vrome gildebroeders zouden van zulk een schutspatroon vreemd opkijken! Niets is dan ook minder waar. *Opperdeken* is appositie van *albedrijvich spoock*, dat betrekking heeft op *onganseh model*, hetwelk op zijne beurt *Ghewoont'* vervangt. *Ghewoont* (lat. *mos*, modus, fr. *mode*, waarvan *model*), is dus niets anders dan het heerschend gebruik, de *mode* en hiervan kan in waarheid gezegd worden, dat zij de *opperdeken* der gilden en ambachten is; immers kleederen, meubelen, huisraad, alles is onderworpen aan hare dwinglandij.

Ibid. v. 30.

En trouwen, onghewijt. Onghewijt, zonder de wijding te hebben ontvangen, zonder priester te zijn, en dus onbevoegd om een huwelijk te voltrekken.

Ibid. v. 39.

Waerdoor sy spreekt haer Duytsch. **Vw.** *Duytsch*, Nederlandsch.... Wat hier door de Brune bedoeld wordt, blijkt ten duidelijkste uit *Hofw.* bl. 363:

Wij schaemen ons Moers tael, als 't gelden sal met minnen,
Verlieft werdt *amoureux*, enz.

Vw. meent dus, blijkens de aanhaling uit *Hofwijck*, dat de Brune te velde trekt tegen de veldwinnende gewoonte om fransch te spreken, wanneer men heel beschaafd wil schijnen. Dat hij Huygens' bedoeling echter niet gevat heeft, blijkt overtuigend uit den samenhang. *Dat groote Joffrouw-Kraem*, (d. i. volgens Verwijs' eigen aanteekening, *die winkel voor vrouwentooi*) verder *die vremd' en nieuwe vonden* (de vreemde en nieuwe snofjes der mode) kunnen onmogelijk betrekking hebben op de taal. Onberispelijk wordt echter de zin, zoo men *duytsch* hier opvat in zijne oorspronkelijke beteekenis: *duidelijk, verstaanbaar voor het volk.* Aldus: hier zal U vertoond worden

die heele winkel voor vrouwentooi, die vreemde en nieuwmodische snofjes, waardoor zij zich verstaanbaar maakt (doet zien, waar het haar om te doen is), al wordt zij ook niet gevraagd en (doet zien) wat er in haar hart en haar hoofd omgaat. Ten overvloed vergelijke men *Hofw.* 67: De saecke self spreeckt *Duytsch.*

Ibid. v. 41.

Der Jongh-mans dertel lincken. **Vw.** *Lincken*, loerend zien, lonken. **Vd.** *Lincke*, *link*, valsche plooi, gemaaktheid, affectatie. — Ik waag het te betwijfelen, dat Verdams verklaring eene verbetering is. Oudemans, Weiland en van Dale, welke **Vd.** tot staving zijner bewering citeert, kennen aan het subst. *linck* slechts de beteekenis .van *striem*, *blauwe plek*, *scheur* toe; de laatste daarenboven nog die van *valsche plooi.* Hoe hieruit de bet. *gemaaktheid*, *affectatie* kan afgeleid worden, is mij onverklaarbaar. Wel is waar zegt **Vd.**: „men denke hier niet aan het ww. *linken:* het mv. *staan* (vs. 42) verbiedt dit." Zou het niet mogelijk zijn, dat naast het ww. *linken* voor *lonken* = loeren, een subst. *link* voor *lonk* in gebruik is geweest? Maar gesteld, dat dit niet het geval was, dan zou ik nog liever, dan zulk eene gedwongene verklaring van het woord *link* aan te nemen, òf *staen* voor eene drukfout aanzien en *staet* lezen, òf het er voor houden, dat *der Jong-mans dertel lincken* hier eene omzetting is voor *de dertel linckende Jongmans.* Dit laatste zal wel het juiste zijn, daar dergelijke constructie ook bij andere schrijvers voorkomt. Zoo zegt Vondel, in den *Proloog* van de *Leeuwendaelers:*

(dat) *kunst* van leunen
onzen adel ondersteune*n*.

Het ww. staat hier in het meerv. ofschoon *kunst* enkv. is, omdat het een omzetting is voor *kunstige leuningen.*

Ibid. vs. 48.

Geviert met Godes eygendom. Versta: met datgene, wat alleen der Godheid toekomt, nl. Goddelijke eer.

Ibid. vs. 49.

En dat noch somtijds oock. *Oock* = wel. Zie Verdams aant. op vs. 19, *watter oock.*

Ibid. vs. 55.

Die Python heeft ghemengt met Hippocratisch nat. **Vd.** heeft hier eene andere verklaring voorgesteld dan die van **Vw.**, omdat hem deze gewrongen voorkomt. —

Ik kan het niet helpen, maar de uitlegging van Verdam komt mij niet minder gewrongen voor dan die van Verwijs.

1°. Immers *gulden oorspronck* staat hier voor het gedicht, het Costelick Mal zelve, en daarvan kan het toch niet gezegd worden, dat het door een draak (de dwaze modezucht) is ontstaan.

2°. Slaat het *drinken* niet, zooals Verdam aanneemt, op *Hippocratisch nat,* maar op *gulden oorspronck*, nl. het *Cost. Mal*, tot welks lezing de Brune aanspoort. Het publiek drinkt niet uit de Hippocrene, maar het geniet datgene, wat de Dichter er uit put. Mag ik nu op mijne beurt, met gepaste bescheidenheid, eene andere gissing wagen? Iedereen kent de in de XVIIde eeuw heerschende zucht naar woordspelingen en dat de Brune daarvan niet afkeerig was, blijkt, gelijk Verdam terecht opmerkt, uit den onmiddellijk voorafgaanden regel. Zou ook in dit vers niet eene — wel is waar niet zeer gelukkige — woordspeling schuilen. Ziehier hoe ik mij de Brune's bedoeling voorstel: *Python* is het door Apollo gedoode serpent, maar beteekent ook in het algemeen *slang* (Zie Littré i. v.) en de slang is het zinnebeeld der *geneeskunde*, waarvan Hippocrates de vader is. *Pythius* is de bijnaam van Apollo, den God der dichters en *Hippocrene* de bekende dichterenbron. Daar nu het doel van het *gedicht* is de *genezing* van de dwaze modezucht, of m. a. w. daar de *dichtkunst* zich hier dienstbaar heeft gemaakt aan de *heelkunde*, heeft de Brune de vaders dezer twee kunsten en hunne attributen op vernuftige wijze willen door elkander mengelen:

Python-Pythius; Hippocrates-Hippocrene.

3de Lofdicht. v. 11.

In 't groene Joffrou-rack. **Vw.** Een *rak* is een lange, genoegzaam recht uitloopende streek, *vooral van water*, *en dus eene vaart.* —

Vd. wijzigt het laatste gedeelte van dezen zin en zet er voor in de plaats, *vooral langs water.* —

Het komt mij voor, dat de verklaring van Verwijs juister

is; hij had alleen zijne bedoeling beter moeten doen uitkomen. *Rak* werd en wordt nog van water gezegd, gelijk blijkt uit *Krekerak*, *Volkerak*, (gedeelten van de Zeeuwsche en Zuidholl. stroomen) en het *Skagerrak*, bij kaap Skagen, tusschen Jutland en Noorwegen. De plaatsen, die bij of op zoo'n *rak* ontstonden, ontleenden er hunne namen aan, evenals zoovele steden aan *rivieren* of *beken*.

4de Lofdicht. v. 9.

Off dat hem een ouden grijsen. **Vd.** Moet men niet *grijse* lezen? —

De *n* van *grijsen* is de paragogische *n*, natuurlijk slechts ten behoeve van het rijm achter het woord geplakt. Vgl. *C. M.* vs. 26, *die u sach en kenden; Oogentr.* blz. 234, r. 6 v. b. *gaven* = *gave.* Voorbeelden van dergelijke *n*, zoowel bij subst. als bij ww. vindt men bij Te Winkel, *Gramm. Fig.* bl. 94.

Ibid. v. 46.

Boorden. Zie blz. 2, v. 14 en de aant. aldaar.

Ibid. v. 53.

Off om vijgen in te winden enz. Prof. Verdam schrijft mij: „Bl. 12, v. 53 vlg. worden eenvoudig *peperhuisjes* en *zakjes voor vijgen* bedoeld. De uitgekraamde geleerdheid kan naar de prullemand."

Behoefde deze rectificatie nog eenig bewijs, dan ware dit te vinden, *Hofwijck*, bl. 28:

Mij docht, papieren blad was licht genoegh te krijghen,
En daer bleef 's ruim genoegh *voor peper en voor vijghen.*

Ibid. (Onderteekening). J. A. F.

Vw. Duiden hier misschien de initialen de lijfspreuck, het devies van den dichter aan? Wie met deze letters bedoeld wordt, is tot heden onbekend. —

Mag ik ook hier weer eene gissing wagen, dan schrijf ik ook dit gedicht, even als zulks gebleken is, het geval te

zijn met het eerste lofdicht, geteekent F. C., aan niemand anders toe dan aan CATS. Ik meen zulks te mogen doen op de volgende gronden:

1°. Het Gedicht is, wat Inhoud en Vorm betreft, geheel in den trant van Cats. Het zijn zijne denkbeelden, wendingen, uitbreidingen en herhalingen: 't is zijn kreukeloos, glad afloopend vers. De spelling is tot in de geringste bijzonderheden gelijk aan die van het eerste gedicht en van het *Tooneel der Mann. Achtbaerheit*, hetwelk Cats in de eerste uitgave (Middelburg, bij Hans van der Hellen, 1622) achter *Costelick Mal* en *Voorhout* heeft doen plaatsen. Bij Cats en bij den zich J. A. F. noëmenden lofdichter wordt de *oe*-klank vóór *ck* steeds door *ou* voorgesteld (Vgl. b. v. *houckje*, *cloucke* in IV, met *kouck*, *brouck*, en *douck* in I); *f* wordt na een korten klank, op het einde der woorden steeds verdubbeld, terwijl dit met andere sluitletters niet het geval is: *aff*, *off*, *loff; eerden*, *veersen*, voor *aarde*, *verzen* schrijft Cats evenzeer; ons *wereld* luidt bij hem steeds *weerelt* enz. enz.

Al de woorden van dit gedicht gebruikt ook Cats, gelijk men gemakkelijk kan nagaan; ik vestig hier slechts de aandacht op het woord *schou* = schoorsteen, dat eigenlijk Zuid-Nederlandsch is (Cf. Kiliaen) en welks gebruik Oudemans bij Cats aanstipt, maar bij geen ander schrijver; alsmede op de uitdrukking: *Soeter als een soete lijster*, welke geheel en al overeenstemt met die in *Galathea*, v. 42: *soeter als een distelvinck*, eindelijk op *manne-woorden*, dat eene soortgelijke samenstelling is als *manne-wijn* (Zie 1ste Klinkdicht, v. 24) en *manne-kost* Cats, 120.

2°. In de opschriften van Lofdicht I en IV is een treffende overeenkomst. Terwijl II en III gewagen van *den Hoog Geleerden Heere* C. H. vindt men in I en IV van *d'Heere* C. H. Duidt dit weglaten van het epitheton ornans ook niet op een inniger betrekking en op gelijkheid van stand?

3°. In het eerste gedicht maakt Cats slechts met twee regels gewag van het *Voorhout*, ofschoon het opschrift luidt: Aen den Leser soo op het *Costelick Mal* als op het *Voorhout van 's Gravenhage.* Hier daartegen luidt de titel: Op het *Haegsche Voorhout* ende *Costelick Mal*, en wordt slechts ter loops gerept van het laatste gedicht. De beide „klinkerts" vullen dus elkander aan.

4°. Opmerkelijk is zeker ook, dat I en IV slechts met

initialen geteekend zijn, II en III met de namen der Schrijvers voluit.

5°. *S*chuilt niet in de twee laatste regels van 't gedicht:

Want, dat *met vermaken sticht*
Houd' ick voor het beste dicht

het devies van den leerdichter bij uitnemendheid? Wie heeft ooit meer dan hij naar het *utile dulci* gestreefd en is er, in het oog zijner tijdgenooten althans, beter in geslaagd?

6°. Zouden die initialen J. A. F. ook de beginletters zijn van J. Cats' gelatiniseerden naam *J*acobus *a F*eli? Men bedenke hierbij dat *Cats* ook wel *van Cats* en *Ridder Cats* geheeten wordt, Huygens hem steeds in zijne fransche correspondentie „le Sieur *de* Catz" noemt. Om deze reden heeft hij misschien de voorkeur gegeven aan deze manier om zijn naam te latiniseeren boven die van *Jacobus Felius.* [1])

COSTELICK MAL.

DOOR

DR. VERWIJS en PROF. VERDAM.

Vers 1.

Een sackende Bragoen. **Vw.** „*Bragoen*, It. *bracone*, door den vergrootenden uitgang *one* van *braca*, Lat. *bracca*, en dus *groote broek*." Hij meent, dat deze „Pluderhosen" hier *sackende* genoemd zijn, omdat ze boven de knieën hoog opgebonden waren, daardoor geweldig poften en op een zak geleken. —

Waarschijnlijk steunt **Vw.** hier op Bilderdijk, wiens aant. aldus luidt:

„*Bragoen.* 't Is de toenmalige uitspraak bij ons van *bragone*, Spaansch of Italiaansch, ons *broek*, van 't Latijnsche *bracca*, en beteekent door den uitgang een *grooten* broek. — *Sackende.* Om de voering wel te doen zien, moest de versneden broek, en zoo ook de

---

[1]) Jorissens meening, dat de eerste uitgave van het *Voorhout* en *Costelick Mall* door Cats, buiten weten des auteurs, zou zijn gereed gemaakt, welke steunt op een brief van 17 Juni 1622, is niet langer te verdedigen. In twee vroegere brieven, resp. van 3 Januari en 8 Juni van dat zelfde jaar (zie Jonckbloet, t. a. pl.), schrijft Constanter zijnen broeder Maurits uitdrukkelijk over deze uitgave.

arm van een kleed, of wat het was, los hangen en niet strak zitten."

Beide Schrijvers leiden dus het woord *bragoen* af van *bracone*, groote broek. Laten wij zien, of dat juist is. Een eigenaardig licht wordt op deze passage geworpen door de volgende uit de *Prosopopoea* van Westerbaen, geplaatst vóór Huygens gedicht, *Hofwijck*, Panth. VII, bl. 79, alwaar de Dichter aanmoedigt tot het beklimmen van het „Houten Gebouw") een soort van Belvedère op genoemd buitenverblijf) teneinde het uitzicht over de omstreken te genieten:

Komt vrij in groot getal,
En niemand sy vervaert voor ongeluck of val,
Danck heb geen *sackende* maer *rysende bragoenen;*
Die door een draeyend hooft raeckt onvast in syn schoenen,
Omdat hy zich te hoogh vind boven in de locht,
Die leune vry daer op, en vreese krack noch bocht.

Bilderdijks aant. op deze plaats luidt: „*Bragoenen.* Vrij gemeene verwarring van het Spaansche *brahone*, de benaming van achter afhangende arm- of schouderbanden, als de dracht der Paadjen en Kamerjonkeren was, met *bragone.* Welk laatste woord van 't Latijnsche *bracca*, het eerste in tegendeel van 't Latijnsche *brachium. Rijzende* in tegenstelling van *zakkende* bragoenen, noemt hij de traptouwen, waar men zich als leuningen in het klimmen aan vast hield."

Blijkbaar neemt B. dus hier *bragoen* in den zin van *arm- of schouderbanden.* Hij vergist zich wel, als hij meent, dat die *rijsende bragoenen* trapleuningen zijn — 't zijn de pijlers van de balustrade, die het plat van het „Houten Gebouw" omgeeft, gelijk ik in mijne Nalezing op Hofwijck zal aantoonen — maar in hoofdzaak heeft hij gelijk. In een Spaansch Woordenboek door Arn. de la Porte, uit het jaar 1659, lees ik: *brafoneras* (iets lager *brajoneras*), b r a h o n e s, *haldabones,* b r a g o e n e n v a n d e m a u w e n.

En wanneer het woord *bragoen* hier in deze bet. moet genomen worden, dan moet ook *een sackende bragoen* in de bovenstaande plaats uit *C. M.* in denzelfden zin opgevat worden.

Immers 1°. Westerbaen zinspeelt hier (gelijk hij in de aan „Hofwijck" voorafgaande gedichten herhaaldelijk op door Huygens gebezigde uitdrukkingen doelt) op den eersten regel van het *C. M.* en hij zal toch wel geweten hebben, in welken zin *bragoen* daar gebezigd is.

2°. Het woord komt herhaaldelijk in deze bet. voor; doch dat het ook in den zin van *bracone* = groote broek, gebruikt werd, is door geen voorbeeld gestaafd. Al de bij Oudemans voorkomende passages wijzen op *bragoen* = schouder- of armband. B.v. Laest liet onze Trijn een nieuwe *bragoen* aan mijn *wambeuys* nayen. **O.** den eersten regel van *C. M.* citeerende, zegt dan ook: *Bragoen*, Broek, volgens Bilderdijk.

Arm- of *Schouderband* past hier evengoed, ja beter, dan *groote broek.* De mannen droegen dit versiersel evengoed, als de vrouwen de *Wiecken* aan hunne *Vliegers* (zie Voorh. v. 355 en Verwijs' aant. aldaar). Daarenboven zou *groote broek,* eene appositie, ja eene herhaling van *opghesnoeide broeck* zijn en daardoor was de Symmetrie met het volgende vers, waarin van twee onderscheidene deelen van het toilet gesproken wordt, het wambuis en de schoenen, verbroken.

Uit de boven aangehaalde plaats van Westerbaen blijkt dan tevens, dat men *sackende* niet moet verklaren: *gelijkende op een zak,* maar *afhangend, los neêrhangend.*

Ibid. v. 7.

Een over-lintte voet, spijt Doffers ruyghe pooten. Dezelfde gedachte, op bijna letterlijk dezelfde wijze uitgedrukt, komt voor in Molière, *Ecole des Maris*, v. 35, 36:

De ces souliers mignons, de rubans revêtus,
Qui vous font ressembler à des pigeons pattus.
[(*pattus* = met veeren bekleede pooten hebbende).

Dat Molière, die in het jaar der uitgave van het *Cost. Mal* (1622) geboren werd, deze passage aan onzen dichter zoude ontleend hebben, is niet aannemelijk, aangezien hij het Nederlandsch niet machtig was. Van den anderen kant is de overeenkomst te treffend om aan een bloot toeval te denken. Rest de veronderstelling, dat beide ze uit eene gemeenschappelijke bron geput hebben. Nu is de intrige van de *Ecole des Maris* grootendeels aan de 23ste Novelle van Boccacio ontleend en ook door Lope de Vega (*Disreta enamorada*) en Moreto (*No puede se gardar una muger*) tot een blijspel verwerkt. Daar èn Huygens èn Molière Italiaansch en Spaansch verstonden, ligt de veronderstelling voor de hand, dat bovenstaande uitdrukking van een dezer Schrijvers (het waarschijnlijkst van Vega) afkomstig is.

Ibid. v. 24.

Om dit herschapen dier. **Vw.** *Dier.* De vrouw wordt aldus genoemd met het oog op de vervorming en misvorming door de kleedij teweeggebracht. —

Volstrekt niet. *Dier* slaat hier op 't (pag. 15, vs. 16) voorafgaande *maecksel* (den naar de mode gekleeden man, wiens beschrijving Huygens even te voren gegeven heeft), en omtrent hetwelk Adam, in 't onzekere zou geweest zijn:

> Off dat het sijns ghelijck den zesten was geboren,
> Off met het zeeghediert een sonne-reijs te voren!

Dat **H.** hierbij het oog heeft op den man en niet op de vrouw, blijkt ten overvloede ook nog daaruit, dat hij zich later tot Eva wendt en haar vraagt, wat zij er wel van gezegd zou hebben, als zij eene vrouw gezien had, gekleed volgens de mode zijner dagen, waarvan hij vervolgens evenzeer de beschrijving geeft.

Dier is dus hier in zijne hedendaagsche beteekenis van *animal* op te vatten en *herschapen dier* beteekent een *dier* (of wil men liever) een *schepsel* dat door zijn kleedij *herschapen* (op nieuw geschapen en daardoor misvormd) is.

Ibid. v. 33.

Twee sinnelicke meer dan sienelicke brauwen. **Vw.** De wenkbrauwen worden meer *tastbaar* dan *zichtbaar* genoemd, omdat zij werden uitgeworteld, uitgetrokken, om ze zoo fijn mogelijk te maken. —

Dat *sinnelick* niet met *tastbaar* kan gelijk gesteld worden heeft **Vd.** zeer goed ingezien, maar of zijne eigene verklaring *sinnelick* = *denkbaar, denkbeeldig,* juist is, waag ik te betwijfelen. Vooreerst blijft **Vd.** in gebreke door voorbeelden te staven, dat *sinnelick* de door hem daaraan toegekende beteekenis hebben kan: de eenige, er naar zweemende, die ik heb kunnen opsporen, is die van *verstandig,* doch tusschen dit woord en *denkbeeldig* schijnt de afstand toch te groot, om hem zoo maar klakkeloos over te springen. Verder levert de aldus gevonden zin geene keurige gedachte op: dat iets, wat *denkbeeldig* is, niet *zichtbaar* kan zijn, hoeft Huygens ons niet te vertellen.

Waarom zou men *sinnelick* niet in de bet. nemen, die het woord tegenwoordig heeft in *zinnelijke* genoegens, *zinnelijke* liefde? In de XVIIde eeuw komt het in de bet. van *weelderig*, de *zinnen streelende* voor (zie Oudemans i. v.) en van daar tot *wulpsch* is de overgang zeker niet te groot. Men verkrijgt dan den m. i. onberispelijken zin: Twee wenkbrauwen meer wulpsch dan zichtbaar, d. w. z. zij zijn wel niet goed zichtbaar, maar spreken desniettemin sterk tot de begeerlijkheid der zinnen.

Ibid. v. 36.

Die eens getrocken wierd en andermael gheclooft. Deze uitdrukking is mij niet recht helder, vooral wanneer het juist is, wat **Vw.** uit Böttiger's *Sabina*, 27 aanhaalt:.... „Augen braunen, die in zwey *schön gewölbten* Halbkreisen an der Nasenwurzel eng an ein ander laufen und sich gleichsam begegnen." De *oudt-beroemde streep, die eens getrocken wierd*, doet eerder denken aan wenkbrauwen, die met elkander eene rechte lijn maken. Kan het ook zijn, dat de dames met het penseel van de wenkbrauwen eene rechte lijn maakten, die dan op den neuswortel eventjes gescheiden werd (andermael ghecloopft) gelijk bijv. de teekeningen in G. Doré's bijbel te zien geven? Nog aannemelijker komt het mij echter voor, dat hier eene vergelijking gemaakt wordt met eene *streep*, (*welke* weet ik niet) die, nadat zij getrokken was, nog eens over hare lengte werd doorgedeeld, waardoor zij zeker al heel smal werd.

Ibid. v. 39.

Een omghebanden hals. **Vw.** en **Vd.** vatten dit op, als doelende op den kraag, die aan een gouden of zilveren band geregen, om den hals bevestigd werd.

Ik kan mij hiermede niet vereenigen. Uit de geheele passage blijkt, dat Huygens zich hier eene modedame dier dagen voorstelt, welke hij van top tot teen beschrijft. Nu is 't van den eenen kant (vooral als men let op het twee regels lager volgende *een open memmen*-hol) niet waarschijnlijk, dat die persoon twee kragen aanhad; van den anderen, kan de *schuinsche rimpelcraech*, waarvan **H.** zelf zegt, dat hij op een

boerenwan geleek onmogelijk aan een band om den hals bevestigd zijn geweest. (Vgl. de plaat in de Eerste Uitgave).

Hieruit blijkt m. i. overtuigend, dat **H.** met *een omghebanden hals* iets anders moet bedoeld hebben, en wel, een hals versierd met een band of ketting, die met edelgesteenten bezet was, hoedanig een gemelde plaat ook vertoont. Dit past evengoed, zoo niet beter, bij *trots eenich Brackgespan*, en pleit **H.** tevens vrij van de fout, een hoofdbestanddeel in het toenmalige vrouwentoilet vergeten te hebben. Immers, blijkens de aant. van Verwijs zelven (Voorhout p. 64, 1), waar **H.** de *keting* wel degelijk onder de damessieradiën noemt, droegen „de vrouwen zware kettingen, die eenige malen om den hals gaande op de borst neervielen." Vgl. ook Berkhey, *Nat. Hist. v. Holl.* III, 556.

Ibid. v. 46.

Een op-getrosten Crans, trots eenich Clocken-toren. **Vw.** Het hooge Kapsel wordt *opgetrost* genoemd, d. i. opgebonden. — Berkhey, *Nat. Hist.* III, 581, zegt ook, dat hiermede *hooge huiven* bedoeld zijn. Doch hij vergist zich wel eens meer, gelijk ik later zal aantoonen. (Vgl. v. 188, *Pis-ziel*, en mijne aant. ald.)

Dat *een op-getrosten Crans* hier van het kapsel gezegd wordt, kan ik niet toegeven, om de volgende redenen:

1°. **H.** zou hierdoor in eene herhaling vervallen, daar hij reeds v. 30 en vgl. van de *coiffure* gesproken heeft:

twee opgetoomde locken
Een overmeelden top, spijt molenaren cruyn.

en zoo iets doet onze keurige dichter niet.

2°. Hij beschrijft hier eene modedame, regelmatig, van het hoofd tot het middel, en nu zou hij op eens tusschen de *keurs* of het rijglijf (een steghe Walvisch-Romp) en de *Verdegale* (een omghehoepte pack) weer aan het Kapsel beginnen! Zoo iets is ondenkbaar.

3°. Een *Crans* kan geen gelijkenis hebben met een *Toren.*

Na aldus, naar ik meen, bewezen te hebben, dat Verwijs' verklaring de juiste niet is, rest mij aan te toonen, wat Huygens bedoeld heeft. Dit is, dunkt mij, niet erg moeilijk.

Crans beteekent in de bouwkunde eene *kroonlijst* (zie v. Dale) en met de kroonlijst van een toren vergelijkt Huygens

het opgenomen (op-getroste) *bouwen*, dat als een krans vormt om de persoon, die het draagt (vgl. de plaat in de Eerste Uitgave). Daaraan sluit dan weer uitstekend in het volgende vers *Een omgehoepte pak*, nl. de Verdegale, eene opgevulde wrong van linnen, waaraan op eenigen afstand een houten of baleinen hoep was gehecht. Verstaat men *opgetrosten Crans* niet van het *Bouwen*, dan zou H. dit allervoornaamste kleedingstuk dier dagen in zijne beschrijving niet opgenomen hebben en dat, terwijl hij wèl spreekt van de *verdegale*, die er onder gedragen werd.

Ibid. v. 53.

Stiefmoeder aller wijven. Eig. zou hij Eva de moeder of de grootmoeder aller wijven moeten noemen, maar waar Huygens van Eva's „appelschult" gaat spreken, geeft hij haar dien naam, welke in kwaden reuk staat (vgl. stiefmoederlijk behandelen), om aan te toonen, dat Eva door ons de erfzonde op te laden, niet gehandeld heeft als eene echte, ware moeder. Vgl. *Hofw.* 45, al waar hij de vrouwen *Moêr Eva's echte kind'ren* heet, omdat hij er iets ongunstigs van verhaalt.

Ibid. v. 60.

O smettelicke moort! *Moort* bet. in het middeln. niet alleen *geweldige dood*, maar ook *groot kwaad*, *misdaad*, *schanddaad*. (Zie Oudemans i. v.).

Ibid. v. 66.

Besueren wij de doot. Metonymia. Gevolg voor oorzaak. Wij bezuren eigenlijk niet den dood, maar het misdrijf, waarvan de dood de straf is. Vgl. vs. 181:

't Ontschuldich wolle-vee van 't machtigh Engel-Eylant
Besuert ons hoovaerdij.

alwaar het overeenkomstig ons hedendaagsch taalgebruik gebezigd is.

Ibid. v. 69.

Die 't lecke schip beschreyt, zeylt daerom niet te dichter.

Lek en *dicht* staan met elkander in tegenstelling. Versta: zeilt daarom niet met een *dichter* schip; door het schreien wordt het lek niet gestopt.

Ibid. v. 85.

De Sieckte, die 't gedruys enz.

In de uitgave van 1672 teekent Huygens den naam dezer ziekte aan: *phrenitis.* Daardoor wordt niet zoozeer de volslagen krankzinnigheid aangeduid, als wel, wat de Duitschers *Gemüthskrankheit,* wij *zielsziekte* noemen. Ten aanzien dezer ziekte schijnen oudtijds twee meeningen bestaan te hebben: terwijl eenige medici de oorzaak er van in eene storing der hersenen zoeken, beweren de andere, dat zij haren oorsprong vindt in het φρήν, de praecordia (het middenrif, tusschen hart en long) dat ook wel als de zetel der ziel en van den geest beschouwd wordt. De lijder wordt door koortsen aangetast, die hem doen ijlen en die, wanneer zij aanhouden, eene volslagen zielsziekte ten gevolge hebben. Zoo zegt Celsus: 3. 18. Phrenitis tum demum est, cum continua dementia incipit; aut cum aeger, quamvis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines accipit; perfecta est, ubi mens illis imaginibus addicta est.

Huygens schijnt tot het laatste gevoelen over te hellen, daar hij zegt, dat de *ziekte*

't gedruys van haer versufte toonen
Can *opwaert stijgen* doen, tot daer de *sinnen* woonen.

Ibid. v. 97.

Den Blixem sijn verluchten. **Vw.** *Verluchten*, licht, verlichting. **Vd.** Lucht komt in 't mnl. herhaaldelijk voor voor *licht. Verluchten* was in het mnl. het gewone woord voor het illustreeren van een boek. —

't Kan zijn, dat dit juist is; doch vooreerst bevalt mij de verbinding niet van *den bliksem zijne verlichting* met *de Winden zijn verzuchten*, *den regen zijn gekwijl*, die tot een gansch anderen kring van denkbeelden behooren; voorts doet deze verklaring Huygens in eene herhaling vervallen, iets waaraan hij zich niet licht schuldig maakt. Hij heeft toch reeds, v. 94, *het Mane-ront sijn toorts* d. i. zijn fakkel, zijn licht genoemd en nu zou hij van den *bliksem* nog weer eens hetzelfde gaan zeggen?

Laten wij *verluchten* eens nemen in den zin van *verlochten* bij Kiliaen; zouden wij het dan niet door luchtverandering, luchtverversching, *luchtzuivering* kunnen houden? En aan den bliksem kende men en kent men immers nog luchtzuiverende

kracht toe. Dat de gedachte hieraan Huygens voor den geest gezweefd heeft, wordt zeer waarschijnlijk gemaakt door de volgende passage uit *Daghwerck*, bl. 188:

O, God *suyvere de locht*, en
Weere 't weêr van ongenâ!
Maer, om 't ongewis hier-na,
Laet ons sucht en traen-sucht sparen.

Bedenk ik nu verder, dat de woorden *versuchten* en *gekwijl* vooraf gaan, en dat in 't Zuid-Limb. *sich ins lufte* wel gebruikt wordt voor *crepitum ventris emittere*, dan komt mij de gissing, dat Huygens hier eene dergelijke „gauloiserie" als v. 144 (zie mijne aant.) op het oog heeft, niet al te gewaagd voor. De beslissing laat ik echter aan anderen over.

Ibid. v. 113.

met een versierden snevel. **Vw.** *Snevel, snavel,* gelaat. Zoo ook *Voorhout*, 527, waar van een „ongehavent Sletgiën" gezegd wordt, dat ze zal moeten bekennen, dat zij

Met dien spitschen *sneppesnevel*
's Avonds op haer schoonste staet. —

Hier, zoowel als in het door **Vw.** aangehaalde vers, houd ik *snevel* voor gelijkbeteekenend met *neus.* Met den *neus* toch laten zich de in den volgenden regel opgenoemde subst. *boom, staeck, mast, spriet, gevel*, vergelijken, niet met een *gelaat.* Het woord *Sneppe-snevel*, uit *Voorh.* v. 527, is m. i. evenzeer eene omschrijving van *slimme ghevel*, als het daaraan voorafgaande *snot-verlaet.* Daar de snavel echter bij de vogels tegelijkertijd de functie van neus en mond verricht, zou er in deze laatste plaats ook een *vooruitstekende mond*, of *bek* mede *kunnen* bedoeld zijn.

Ibid. v. 116.

Van allen menichmael minst buyten gissing is. **Vw.** die bij de meesten in de kijkers loopt. —

Ik kan er dat niet in lezen. Mij dunkt, dat het zeggen wil, die zich van al de waanzinnigen het minst bedriegt; de reden wordt v. 118 opgegeven. *Gissing* is een oordeel naar de waarschijnlijkheid en wordt door H. vaak gebruikt naast of in de plaats van *bestek*, de berekening van de juiste plaats waar een schip zich op zee bevindt.

Ibid. v. 118.

Want off syn hoornen-cruyn. **Vw.** harde kruin, als van hoorn gemaakt. —

Deze verklaring deugt niet. De 4e gek verbeeldt zich, en blijkens v. 166 waarschijnlijk niet ten onrechte, dat zijne wederhelft hem met *hoornen* gekroond heeft. Eene *hoornen-cruyn* is geheel iets anders dan eene *hoornen cruyn.* H. steekt gaarne den draak met bedrogene echtgenooten : *Voorh.* v. 239; en *Hofw.* bl. 57:

De Koeckoeck slaet de maet, en roemt van syn bedrijf
In volle vryheit, want de Land-heer heeft geen wijf:
In Stê en doet hij niet dan Mans en Vrouwen tergen,
En menigh lacht' erom, diens haeren staen te bergen. [1])

Ibid. v. 125.

Verdrieten sonder paer. Verdriet is hier verkeerdelijk in het mv. gebruikt. Vgl. vs. 63: *d'aller* h e y l e n *hoogd'* en Verwijs' aant. aldaar.

Ibid. v. 127.

zoo steegh. **Vw.** *Steegh* samengetrokken uit stedigh, stadigh, (vgl. Vd. bl. 18, aant. 5) = *stijf, koppig.* —

Beter wordt het woord hier weergegeven door *serieus, strak* van gemoed, die niet gauw uit de plooi komt, niet gauw lacht.

Ibid. v. 144.

wat dompiger gerucht. **Vw.** en **Vd.** verklaren *gerucht* door reuk, lucht; de laatste zegt, dat het streng gescheiden moet worden van o n s zw. *gerucht.* —

Maar heeft men dan ook wel bedacht, dat Huygens op die wijze in eene optelling, die slechts uit drie factoren bestaat, twee keer hetzelfde zegt? *Hatelicke lucht* en *dompige gerucht* verschillen dan immers volstrekt niet van elkaar. Eenige regels lager zegt hij toch ook, dat het *oor* betrokken is bij datgene, wat onder de kleederen verborgen wordt. Zou met dat *dompige gerucht* ook een minder kiesch *gerommel* kunnen

[1]) In hoofdzaak, welwillend meêgedeeld door Prof. Verdam.

bedoeld zijn, iets wat hij in de Zedeprinten, *Een onwetend medicijn*, bl. 112, *flatuosus vapor ventriculi* noemt? Men lette hier op *vapor* = *damp* of *domp* en bedenke tevens, dat H. niet afkeerig is van eene in onze ooren al te realistische uitdrukking.

Ibid. v. 160.

Een Schild voor uw' gerechticheyt. Versta: Een *argument om U te rechtvaardigen* bij het binnenhalen van, enz.

Ibid. v. 162.

Versmachten. Hier gelijk aan *versmoren*, bederven. Niet alleen *versmachten* wordt door H. transitief gemaakt, maar ook het simplex *smachten.* Vgl. *Zeestraet* bl. 23:

Terwijl ick 't seggen gae, en dien slagh van gedachten
Of wel, of qualick, soeck in andere te *smachten.*

en mijne aant. aldaar.

Ibid. v. 177.

Ontlommert Wijn en Terw. Vw. verklaart dit aldus: Wijn en tarwe worden niet meer verbouwd, en de wijn- en korenakkers in vlasvelden herschapen. Hij houdt het voor geene gelukkige uitdrukking. —

Mijne opvatting verschilt hemelsbreed van de zijne en in mijn oog is de zinsnede onberispelijk. Wat toch is het geval? In Lombardije, gelijk in alle warme landen, dienen boomen om den grond vochtiger te houden en den oogst tegen het al te vinnig stralen van de zon te beschermen. Eveneens worden de wijnstokken niet in het open veld geplant, maar in de schaduw der boomen, om wier stam zich de ranken kronkelen. Toen nu echter de cultuur van den zijdeworm (Vgl. v. 139, *het nieuwe Wormenwebb*) in de Povlakte ingevoerd werd, plantte men vooral moerbezie-boomen en ontbladerde die ten behoeve van de voeding van dat insect, maar beroofde daardoor tevens wijn en tarwe van den noodigen lommer. Dat dit de ware opvatting is, wordt ten duidelijkste aangetoond door het onmiddellijk volgende: *ontbladert struyc en boomen*, hetwelk niets anders is dan de verklaring van *ontlommert Wijn en Terw.*

Huygens is in 't jaar 1620 met François Aerssens, als gezantschapssecretaris in Venetië geweest en heeft, als altijd, scherp opgemerkt.

Ibid. v. 178.

Versierde zoomen. *Versierde* heeft hier niet dezelfde beteekenis als v. 144: *schimpelijck versieren* of v. 113: *versierde snevel* (valsche neus), waarin *versieren* afgeleid is van lat. *visare*, fr. *viser* (Vgl. Een Boer v. 54: *Jou vierige versier* = gelaat) = verzinnen, uitdenken; maar van *versieren* lat. ornare fr. orner, gelijk v. 139, *versierlijk* = tot sieraad.

Ibid. v. 188.

't Wolle warm. Omzetting voor: *warme wol.* Onze dichter is een liefhebber van deze figuur. Vgl. *Zeestraet*, blz. 1, *heldere genucht* = genot van helderheid; *Hofw.* blz. 57 *groene gaef* = gave groen; *Voorh.* 75, *jeughdich krielen* = krielen der jeugd; *Oogentr.* bl. 219, *vrome moeylickheit* = moeielijke vroomheid, enz. enz.

Ibid. v. 189.

Gestolen pis-ziel. **Vw.** *Pisziel.* *Zieltjen*, ook *hongerlijn* genoemd was het jak, de keurs van vrouwen.... *Ziel* is hier in 't algemeen kleeding. Bilderdijk, *Korenbl.* V. 61 zegt, dat het daarom *pisziel* genoemd wordt, omdat de *wol* door loog gezuiverd wordt. Wij meenen de verklaring in het volgende vers te vinden. —

Ik kan mij noch met de eene noch met de andere verklaring vereenigen om de eenvoudige reden, dat het woord *pisziel* in het Zuid-Limburgsch nog bestaat en daar de onderste, wollen rok beteekent, die over het hemd gedragen wordt. Daar het woord gewoonlijk in den diminutiefvorm *piszielke* voorkomt en het voorwerp vooral door kinderen gedragen wordt, is, dunkt mij, de oorsprong van het eerste lid der samenstelling niet ver te zoeken. (Van Vloten teekent hierbij ook aan *Pisziel:* zooveel als *pisrok*).

Wat nu het woord *ziel* of *zieltje* betreft, dit heeft zeer uiteenloopende beteekenissen; nu eens wordt het gebruikt voor

hongerlijn, *jak*, *keurs*, dan weer voor *rok*, *onderrok*, *kleed*. Met het woord *keurs* is 't niet anders gesteld, gelijk blijkt uit Berkhey, *Nat. Hist. v. Holl.* III 521: „Dan 't is ten deezen opzichte zeer aanmerkelijk, dat men een vrouwenrok in Zeeland eene *Keurze* of *Keuze* noemt, daar men er nu in Holland een *toegeregen Bovenlijfje* door verstaat. Ondertusschen leiden ons verscheiden omstandigheden om te denken dat een *Vrouwenrok*, in die dagen eene *Keurze* of *Keuze* genoemd wierd; nademaal men hetgeen nu *Keurs* of *Keurslijf* heet, toen *Zieltje*, of wel een *Onderzieltje* of *Hongerlijn* noemde. Dit heeft de vernuftige Ridder Cats, een zeeuw van geboorte, aardig waargenomen, als hij van een Vrouwenrok sprekende, zegt

Zij liet haar Keurs vrijpostigh vallen.

Dat zooveel is, alsof wij zeiden,

Zij liet haar rok vrijpostig vallen.

En evenzoo gebruikt hij in zijne Mandraagende Maagd het woord *Onderzieltje* zeer wel ter snede, daar hij 't oog heeft op een *toegeregen Borstrok:*

Hij (de Keizer) ziet haar ongekleed en lucht daarhenen gaan
En 't scheen zij had alleen haar onderzieltjen aan."

Met allen eerbied voor den geleerden Schrijver, zou ik toch liever ook door *onderzieltje* eenen *onderrok* verstaan dan een *toegeregen borstrok;* rekening houdende met het „spelleken van minne" dat heeft plaats gehad, is het toch niet wel aan te nemen, dat die maagd, welke, om niet betrapt te worden, haren verleider door de sneeuw draagt, tijd en lust zal gehad hebben om een *toegeregen borstrok* aan te doen, terwijl zij overigens „lucht en ongekleed" daarhenen gaat. Zou de keizer, haar vader, daarenboven dit eng aansluitend kleedingstuk bij het schijnsel der maan van verre hebben kunnen onderscheiden? Trouwens — en dit tot slot mijner lange uitweiding — 't is opmerkelijk, welke verwarring er heerscht in de benamingen der dingen, welke veel door den mond der „spraeckmaeckende gemeente" gaan, als kleedingstukken, werktuigen, visschen, vogels, bloemen, enz.

Wat nu het woord *pisziel* in de geciteerde plaats aangaat, 't is duidelijk, dat het daar in overdrachtelijken zin gebezigd is voor: *dekkleed* van het schaap, *vacht*.

Ibid v. 195.

Moet onsen dorst verslaen. Verslaen doen vergaan, lesschen. Op gelijke wijze bezigt H. dit woord, *Zeestraet*, bl. 76: maer daervan de kost den lust heeft *verslagen.* Men lette op het enkelv. *kost* in deze uitdrukking, hetwelk bij ons nog slechts voorkomt in *ten koste van;* anders meerv. *kosten.*

Ibid. v. 224. 5

Dat waer den moor gezeept. Thans: dat ware den moriaan geschuurd.

Ibid. v. 230.

Van boven is benijdt. Van boven = door den Hemel; *benijdt* = niet gegund. Vgl. v. 221: dat de natuer vergat.

Ibid. v. 237 en vlg.

nek toe — trec toe. Comisch rijm, hetwelk bij onzen dichter niet zelden, bij de blijspeldichters, vooral bij Brederoo, zeer dikwijls voorkomt.

Ibid. v. 240.

Behelpt u met de bles. Vw. beweert, dat *bles* hier verkeerd gebezigd is, daar het alleen van de witte vlek op het voorhoofd eens paards en van de kale plek op het hoofd van een mensch zou gebruikt zijn. —

Ik kan dit niet toegeven; in 't Zuid-Limb. noemt men iemand, die lichtblond haar heeft, ook een *bleskop.* Daarnaast komt ook *vleskop* voor; het eerste zal waarschijnlijk af te leiden zijn van het hoogd. *blass*; het tweede van *vlas.* Vgl. *vlasbond.* Zie Van Beers, *Tante Geertruid*, bl. 223:

En Tante zelve, — zie! van heure haren
Kijkt enkel nog een *bles* op 't voorhoofd uit
't Gepijpte mutsken, waar 't gelaat in sluit;
En zilverwit is die, — puur sneeuw der jaren.

Ibid. v. 250.

naeste goed. Datgene, wat het naaste is van hare bezittingen, nl. heur haar.

Ibid. v. 263.

Van so vervloeckten hant. **Vw.** Gods hand, die de vrouw maakte, wordt door haar vervloekt, enz. —

Hoe **Vw.** dit er in lezen kan, is mij een raadsel. 't Valt gemakkelijk te bewijzen, dat de zin gansch anders luidt. Gelijk bekend is, klopt de berouwhebbende, tot teeken, dat hij zijne schuld erkent, op zijne borst (drie maal, bij het *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa* van de Roomsche schuldbelijdenis) en de hand der opgepronkte en geblankette *pop* noemt **H.** *vervloeckt*, omdat zij het onberispelijk werk der goddelijke Almacht durft gispen door het te willen verbeteren.

Ibid. v. 264.

Dijn onbegrepen werk. **Vw.** *Onbegrepen*, onberispelijk. —

Het is aan geen den minsten twijfel onderhevig, dat *onbegrepen* in dezen zin kan worden opgevat, evenals *ongemeten baren* voor *onmetelijke;* doch mogelijk, en als men op Huygens's voorliefde tot woordspelingen let, zelfs zeer waarschijnlijk, is het hier genomen in zijne letterlijke beteekenis, zoodat de zin luidt: die Uw werk, waarvan zij de schoonheid, de volmaaktheid niet begrijpt, toont te verachten, door het te berispen, d. i. te willen verbeteren.

Ibid. v. 267.

hemels-spijt. Dit wordt hier niet gezegd van den rijken *pronker*, zooals **Vw.** wil, maar van de rijke *pronkster,* waarvan in het onmiddellijk voorafgaande en ook in het volgende sprake is, gelijk overtuigend blijkt uit v. 277; de heeren droegen toch geene *oorbellen.*

Ibid. v. 278.

Dry Renten, eenen Coop, vier Hueren. D. i. Het geld, daaruit voortkomende. *Coop* zal hier wel staan voor: handelstransactie, affaire, of voor *verkoop*, gelijk in *Boelcoop*, boedelverkooping.

Ibid. v. 295.

Ik spreke voor de schult. Versta: Ik spreek er goed voor, d. w. z. ik blijf er borg voor.

Ibid. v. 301.

Uw broeder vaster nae. Dat de verklaring van Vw. foutief is, werd reeds door Prof. Verdam in het aan de oorspronkelijke uitgave toegevoegde *Cluyswerck*, blz. 122, Aant. 2. aangetoond. De uitdrukking *naar iets vasten* bestaat nog in het Zuid-Limb. taaleigen, blijkens eene oude spreuk, gewoonlijk van eene erfenis gebezigd: 't is beter er naar wachten, dan er naar vasten.

Ibid. v. 317.

En spreeckt dan opwaert aen. Vw. *Opwaert.* Daarboven, voor Gods rechterstoel. —

Waert, achter een ander woord gevoegd, verliest bij Huygens meestal zijne beteekenis. Vgl. *Hofwijck.* bl. 76:

dat is 't ouwe partje
Van 't volck *te langdwort* = op het land.

en *Scheepspraet*, waar hij Fred. Hendrik noemt:

Stout verweerer, trots bevechter,
Bey *te zeewort* en te veld.

Evenzoo, *Hofwijck*, 87.

Ick ben *te landewaert*, en 't kan mij niet verdrieten,
Maer ook *te waterwaert*, en aen de vliet der vlieten.

Vgl. ook het Mnl. *middenwaert* = midden. Verwijs, *Bloeml.* I, 10, 125:

In *middenwaerde* upten vloer.

Huydecoper, *M. St.* II, 35.

Verwinnen willic ofte sterven:
Dars geen gevoech noch *medewerde.*

d. i. daar is geene schikking of middenweg (bemiddeling) mogelijk. (Zie verdere voorb. in de aant. aldaar).

In de plaats, die ons bezig houdt, kan dus *opwaert*, zonder twijfel, *boven, in den hemel,* beteekenen. Doch het staat in verbinding met *aen* en dit geeft eene richting te kennen. 't Blijkt ook uit al hetgeen aan deze twee regels voorafgaat,

dat H. den mensch als *stervende* (niet als *gestorven)* voorstelt en dus moet *opwaert aen spreken* beteekenen: *omhoog, tot den hemel,* of *met tot den hemel gerichte blikken spreken.*

Vgl. *Oogentroost.* blz. 229: *van land te zeewaert in,* waar eveneens de richting wordt aangegeven, niet door *waert,* maar door *in.*

Dat *waert* echter bij H. ook soms gelijk staat met ons *waarts,* wordt bewezen door *Stedestemmen*, 86:

'**t** En is niet, of ick 't sout of 't water *'t zeewaerd* droegh.

Ibid. v. 323.

Wat maeck ick in de lucht. Vgl. Hgd. Was mache ich dort?, waar wij zouden zeggen: wat doe ik daar? Wij kennen echter ook de uitdrukking: *Wat heb je hier te maken,* voor: wat heb je hier te doen.

Ibid. v. 338.

Cost noch de nieuw April. Versta: 't ware te dulden, zoo de nieuwe kleederen, welke men zich in April aanschaft, ook voor de maand Mei nog *à la mode* waren; doch dan moet het alweer anders zijn.

Ibid. v. 335.

Onbecommert net. **Vw**. *Onbecommert* = keurig. —

Hij leidt het, en te recht, af van *becommeren* = *beslag op iets leggen, aanhouden* en komt dan van *niet aangehouden* tot *los* en *ongedwongen.* Mij dunkt het natuurlijker, *onbecommert* te verklaren door *wat niet voor in beslagneming vatbaar is,* wat niet kan of hoeft aangehouden te worden, waarop niets te zeggen valt en dus *onberispelijk.* Dat het verled. deelw. deze bet. kan hebben is bekend en heb ik ten overvloede aangetoond in mijne aant. op v. 264. Het woord *onberispelijk* zou uitstekend in den zin passen; immers, wanneer Mei niet tevreden is met de modes van April, maar die afkeurt, dan is het omdat ze hem *niet onberispelijk* voorkomen.

Ibid. v. 350.

't Schijnt ons het maenlicht tergt. **Vd.** Met elken nieuwen maneschijn *(maenlicht)* veranderen tevens de kleederen. —

M. i. is *maenlicht* hier voor de maan zelve genomen tegenover *maen-loop* = de omloop van dat lichaam om de aarde. Dit wordt ten duidelijkste aangetoond door het volgende vers: de *verscheppingen* toch van de maan zijn hare *schijngestalten* (phases). H. wil dus niet zeggen, dat onze kleederen met elken nieuwen maneschijn veranderen, maar om de 8 dagen, daar dan telkens de maan in eene nieuwe phase treedt. Vgl. over de uitlating van *dat* na *'t Schijnt* v. 142 en aant. 7 aldaar.

Ibid. v. 359 en 360.

Die ploy, die pluys, enz. Men lette op de schoone allitteratie in deze twee regels. *Snebb'* waarschijnlijk het spitse uiteinde van het keurslijf. — *Tip,* Zie mijne aant. op *Voorh.* v. 361. — *Top,* bij Kiliaen = *haerentop*, fr. toupet. Vgl. v. 31: Een overmeelden *top*.

Ibid. v. 379.

Onnoosel, onbehaelt, getuyge zijt geweest. **Vw.** *Onbehaelt* eig. onbetrapt en van daar *onschuldig.* —

Dus volmaakt hetzelfde als *onnoosel,* dat **Vw.** ook en terecht = *onschuldig* stelt? *Behaelen* beteekent ook *berispen*, afkeuren, iets te zeggen hebben op, en dus *onbehaeld*, onbeschuldigbaar, op wien niets te zeggen valt, wien men niets verwijten kan. Vgl. *Oogentr.* bl. 235:

Ick heb er wel sien halen,
Dien 't luste veel *behaels.*

Zoo gebruikt het Hooft, *A.* 775, 24. „De verzoekers ... voelden ook, dat men ... smeekschriften, inghestelt bij gespan, achtte naar muitzucht te smaaken; hoewel zij, om des *onbehaalt* te blijven, niet boven twintig in getale geteekent hadden." M. i. beteekent het dus hier *zonder dat hun eene misdaad verweten werd.* — *Getuige zijt geweest* zal men wel moeten opvatten in den zin van *die ervaren hebt,* wat enz. De geheele samenhang *misloonde, onnoosel, onbehaelt* en de verbinding met Nero's moeder doet zien, dat H. hier doelt op den dood, dien

Nero zijne moeder Agrippina en zijnen leermeester Seneca deed ondergaan en niet op hun beider *getuige zijn* van des dwingelands onmenschelijkheden.

Ibid. v. 387.

Wispel-uerich. Behalve dat het een zeer aardig gevormd woord is, bevat het nog eene niet onaardige klankspeling met *wispelturig.*

Ibid. v. 397.

Stroopt my de hielen schier, treet so naer op mijn treden. **Vw.** *Stroopen*, het vel van de huid halen. —

Hij had er wel mogen bijvoegen, dat het tweede hemistichon het eerste verklaart: immers door haar *so naer op de treden* te treden, *stroopt* de *joffer* de *hielen* van hare meesteres, hetwelk in niet overdrachtelijke taal wil zeggen: zij volgt mijne kleederdracht van zoo nabij na, dat het is, alsof zij mijne gewaden had aangetrokken.

Ibid. v. 404.

De slechtste Joffer-sloor. Uit de aant. hieraan door **Vw.** toegevoegd, blijkt, dat hij met de *minste van den hoop* (v. 395) eene *kamenier* bedoelt; ik zou er liever eene *staatjuffer* of *hofdame* door verstaan. De gradatie tusschen de verschillende standen komt dan beter uit. Onder *Joffer-sloor* toch dient niet, zooals **Vw.** wil, een burgermeisje verstaan, maar eene dame uit den deftigen burgerstand: burgermeisjes zullen in de XVIIe eeuw wel evenmin aan *Patrijsen-bout* of *Faisanten* gestikt zijn als tegenwoordig.

Ibid. v. 426.

en dry-mael valt aen 't lesen. Lesen = kiezen. Vgl. Oudemans i. v.

si sal eer iet lanc
Keyserinne van Rome wesen,
Daer toe so wert si *gelesen.*
Karel de Gr. Fr. I, vs. 1158.

Ibid. v. 433.

houdt nog stè. **Vw.** *stè houden,* stand houden. —

Ik zou het liever teruggeven door het Hgd. *ist noch statthaft,* waarvoor wij thans zeggen: is nog van *pas.*

Ibid. v. 443.

Daer noch de versche clauw van 't greppel-yser staet. Onder 't *greppel-yser* zal wel de ploegschaar te verstaan zijn, die *greppels* of *voren* trekt op den akker, zoodat de beteekenis is: waar nog de versche sporen van de ploegschaar staan.

Ibid. v. 449.

Jocken buyten boort: alle gekheid op een stokje.

Ibid. v. 454.

na 't prijsen van de rocken. Prijsen is hier niet te nemen in de bet. van *loven,* maar in die van *op prijs stellen,* fr. *priser, mettre à prix.* H. wil zeggen: hoe hooger de prijs is van den rok, hoe hooger, hij die hem draagt, geschat wordt.

Ibid. v. 463.

Een spijtich Spiesgesel. Spijtich = Trotsch, overmoedig. Vgl. *Zeestraet,* b. 30: met spijtigher geberght. Het hgd. *Spiesgesellen* is precies hetzelfde als ons Spitsbroeders = Wapenbroeders.

Ibid. v. 467.

Wat scheelt hem luyster-eer. **Vw.** eer om te luisteren, na te volgen wat anderen doen. —

Vd. heeft deze verklaring vervangen door: *eer, die iemand behaalt, door uiterlijken glans of luister,* wat stellig beter is, doch naar het mij toeschijnt, Huyghens' bedoeling nog niet voldoende opheldert. Deze is: een onderscheid te maken, tusschen de hoovaardij en de eer; welke uit de positie, die men bekleedt en den daarmede verbonden glans, voortspruit. *Luyster-eer* beantwoordt dus aan *'t statelick betamen* (v. 470), terwijl *'t lichtveerdich poppen-fray* (ibid.) op *hoovaerdy* terugslaat.

Ibid. v. 489.

En altijt even graeg. Vul aan uit v. 485: En, *dat zij* altijd enz.

Batava Tempe,

DAT IS

'T VOORHOUT VAN 's GRAVEN-HAGE.

DOOR

Dr. VERWIJS en Prof. VERDAM.

Voorh. v. 84.

En soo menich spitse-padt. **Vw.** *Spits,* gevaarvol, namelijk voor Hendrik IV. —

Deze verklaring, waardoor een *gevaarvol* pad, *fier* zou zijn *(moedich)* op de schreden van dengene, voor wien het gevaar oplevert, schijnt mij niet boven bedenking verheven. Waarom niet liever *spits* genomen in zijne bet. van *superbus, arrogans,* welke Kiliaen opgeeft? Dit past niet alleen beter bij de uitdrukking *trotsche Pannerijen,* maar ook in den heelen samenhang: een *gevaarlijk* pad kan er toch niet aan denken, het Voorhout de loef af te steken.

Ibid. v. 113—120.

Lindelaen, mijn soet versinnen. Deze strofe, ik beken het gaarne, heeft mij veel hoofdbrekens gekost. Lang meende ik, dat de twee regels

> Laet my een uyt allen gadren,
> Als u eyghen altemael,

slechts betrekking hadden op de twee onmiddellijk volgende strofen, waarin over het hout (schors en stam), bloem en

bladeren speciaal gesproken wordt, doch dan gaven de geciteerde versregels geenen goeden zin. Eindelijk ben ik tot het inzicht gekomen, dat het *verhael*, hetwelk hij *uit allen gadren* wilde het *Voorhout*, het geheele gedicht, zelve is. Ik laat hier de paraphrase van gemelde strofe volgen, gelijk ik meen, dat ze dient verstaan te worden.

Lindelaan, zoet voorwerp mijner overdenking, waaraan zal ik de stof voor mijn loflied ontleenen? Aan uwe taaie schors, wier vezels zich laten spinnen, aan uwen stam, uwe bladeren, uwen bloesem? Schors, stam, bloesem en blad, elk van deze eischte een loflied: Laat ik nu één uit die alle samenstellen, daar zij u alle toebehooren (deel uitmaken van uw eigen bestaan).

Men zal opmerken, dat ik het woord *ontginnen*, niet zooals **Vw.** wil, door *aanvangen*, maar door *ontleenen* weergeef. De eerste is zeker de oorspronkelijke beteekenis; maar naast *incidere* (entamer, aansnijden) geeft Kiliaen ook op *praecerpere*, hetwelk niet alleen *voorafplukken*, maar ook *plukken* beteekent. Voorts zeggen wij ook *eene mijn ontginnen* voor: de ertsen uit eene mijn halen. En dit is, dunkt mij, juist de gedachte, welke H. wil uitdrukken: waaruit zal ik de stof putten om u te roemen?

Ibid. v. 175.

Lange blijven u pilaeren. **Vd.** *Blijven* in vs. 175 is aanv. wijs. —

Dit kan zeker; doch natuurlijker schijnt het mij toe, het te laten afhangen van *moet* in v. 173; immers in de volgende strofe wordt ook telkens *moeten* gebruikt. Dat *moet* in genoemd vs. enkv. is en het subj. *pilaren* het meerv. *moeten* vereischt, kan geen bezwaar zijn; bij de samengetrokken zinnen geschiedt dat vaak. Vb. Gij *woont* in de stad en wij *(wonen)* op het land.

Ibid. v. 190.

Eer mij weer mijn hant ontvaer. **Vw.** oppert hier de meening, dat de gissing in de uitgave van *Constanter*

Eer *'t* mij weer mijn hand ontvaer'

misschien juist is, in welk geval *'t* = *het* dan *het paard* zou zijn. —

Om dit te weerleggen, is het voldoende deze plaats met eene andere te vergelijken, voorkomende in het *Daghwerck* bl. 168:

Of my hier mijn hant ontholde
Om een Rijm, die ronder rolde
Dan de Reden.

Ibid. v. 238.

Hoe vervalt ghy in 't verslijtt. Verslijtt bestaat nog in het Z. Limburgsch, *verschliet.* Huygens gebruikt vele dergelijke subst. vgl. v. 825, *minverleydt;* v. 542, *bediet;* v. 564, *belieff; Hofw.* 20, *by 't kostelick* v e r g u l t, enz.

Ibid. v. 242.

Die ick van den hemel houw. In 't fr. letterlijk: Que je tiens du ciel.

Ibid. v. 257.

Dan de reden sal my leyden. **Vw.** *Dan,* maar; **Vd.** *Dan,* maar, doch, g e l ij k. —

De beide eerste verklaringen zijn juist, hoe *dan* hier echter *gelijk* zou moeten beteekenen, vat ik niet.

Ibid. v. 262.

En sijn Lichter. Vgl. v. 198, alwaar de Zon *des hemels* k a n d e l a e r wordt genoemd.

Ibid. v. 281.

Hier is alle Dier ontslapen. **Vw.** keurt het gebruik van *ontslapen* in den zin van *ontwaken* af. —

Ik kan dit zoo grif niet beämen. Wanneer Huygens *ontslapen*, hetwelk hij, even als Cats, meermalen voor *ontwaken* gebruikt (zie Oudemans en *Mengh.* VIII, 142.) ook in den zin van *inslapen* bezigt — ik heb daar geen voorbeeld van kunnen vinden — dan zou men hem hoogstens *inconsequentie* kunnen verwijten. Maar hem het *recht* ontzeggen van dit woord in de bet. van *ontwaken* te gebruiken, is m. i. wat te boud gesproken. Kiliaen i. v. geeft beide beteekenissen aan: *obdormire* en *expergisci* = *inslapen* en *wakker worden.* En dat *ont* bij intrans. ww. geen *beroovende* kracht zou kunnen hebben, ontken ik ten

stelligste. Niet alleen gebruikt H. het vaak in dien zin, b. v. *Zeestraet*, bl. 25,

Dit haspeltje moet af eer ick *ontleven* gae,

en Hofw. bl. 31:

Maer daer den ouden stam *ontstaet*, staet haest een jonge.

maar men vindt ook bij andere schrijvers: *ontblijven* = ontbreken, *ontlijken* = niet meer gelijken, *ontvriezen* = ontdooien, *ontworden* = vergaan, sterven, *ontzwellen* = ophouden met zwellen, enz. enz. (Cf. Oudemans en Weiland). Ja, bezigen wij ook niet *ontaarden* voor: den aard verliezen, *ontstellen* voor zijne gesteldheid (d. i. zijne bedaardheid) verliezen, *ontluiken* voor opengaan?

Ibid. v. 308.

Is haer dagelicksche schijn. Even als het latijnsche *species* heeft *schijn* nu eens de bet. van *soort*, Vgl. *Oogentr.* 230:

De Duyvel en sijn moer studeren op een *schijn*
Van nieuw bevalligheit,

dan weer van: *aanzien*, *gedaante*, *vorm*, *toestand*. Vgl. Vondel, *Bat. Gebr.* v. Vlot. 690[a].

Gy, heeren, waarom dient ge u zelven tot een last
In desen *schijn?*

en ibid. 990[b]:

De melkkoe, in bedroefde *schijn*
Gespannen, onder ijzre jukken.

Ibid. v. 320.

Nae de voor-eer van de loop. **Vd.** Onjuiste uitdrukking. —

Dit kan ik niet inzien, maar eerder eene omzetting als *wolle warm* = warme wol, *jeuchdig krielen* = krielen der jeugd. Vgl. mijne aant. op *C. M.* v. 188. *Het staat* dus gelijk met de *eer van den voorloop* d. i. van de eerste te zijn.

Bl. 62, v. 337.

Sulck een Venster mochter luycken. **Vw.** *Luycken*, verkeerdelijk voor *ontluycken*. *Luycken* is altijd sluiten. —

v. Vl. *Luycken* = sluiten. —

Eene lastige plaats, hetwelk voldoende daaruit blijkt, dat de twee aangehaalde verklaringen lijnrecht tegen elkander over

staan. De moeielijkheid zit hierin, dat de zin *opengaan* eischt en het woord *luiken* juist het tegenovergestelde, nl. *sluiten*, beteekent.

V. Vlotens verklaring kan niet aangenomen worden, daar zij geheel in strijd is met het voorgaande; immers eenige regels hooger leest men:

Laat ons 't ooge soo wat weyden,
Misselick waer bij de straet
Deur, off Venster, off van beyden
Hier off ginder *open gaet.*

En in de onmiddellijk daarop volgende strofe:

Sulck een Venster mocht er clappen
Sulck een Deurtgie mocht het sijn,

wordt dan ook slechts van een *opengaan* gesproken en daarom eischt de Symmetrie, welke door H. streng in acht genomen wordt, dat ook hier slechts van een eensluidend begrip sprake zij. Bovendien kan een dicht venster geen *nuchteren gesicht* te zien geven en dus niet gebruikt worden tot een *baeck in het clippich minnenmeer.*

Op het eerste gezicht schijnt Verwijs' verklaring *luycken* = ontsluiten, niet veel aannemelijker. Want hier wordt aan een woord eene bet. gegeven, precies tegengesteld aan die, welke het eigenlijk hebben moest. Dat vreemde verschijnsel laat zich echter misschien op de volgende wijze verklaren. *Luik*, hgd. *Luke*, bet. oorspronk. *blinde*, middel om iets te sluiten, doch later ook de *opening*, welke gesloten wordt, evenals *deur* niet alleen de houten afsluiting, maar ook de daardoor geslotene opening is; wij zeggen immers *de deur is van hout* en *hij stond in de deur.* Ja, de duitsche woorden *Lücke* (gaping) en *Loch* (gat) komen van hetzelfde ww. *lukan* = sluiten, dat ons *luik* heeft gevormd. Neemt men nu *luik* in de bet. van opening, dan kan *luiken*, door H. als daaruit ontstaan zijnde beschouwd, met *open zijn*, *gapen*, weergegeven worden. En dat H. in die opvatting niet alleen staat, moge de volgende passage uit L. Couperus' *Senuccio* (Zie *Gids*, Dec. 1884, bl. 517) bewijzen:

Een dubble trap voert op ter galerij,
En vaas bij vaze *luikt* er op de treden,
Of elke vaas een reuzenlelie zij.

Wie met deze verklaring geen vrede mocht hebben, hem kan ik nog eene derde — eene blote gissing, meer niet — aan

de hand doen. 't Zou niet onmogelijk zijn, dat de oolijke Huygens hier weer eens klemmen en voetangels gelegd had om den argeloozen lezer te verschalken. Zou hij met dit *luycken* ook bedoelen het eng. *to look* en niet *to lock?* In 't hgd. bestaat dit werkwoord ook: *lugen* = met half geopende oogen kijken, bedektelijk zien, en daar zou de uitdrukking: *Da lugt ein Fensterlein*, mijns erachtens, aan geene bedenking onderhevig zijn. In 't friesch wordt *loock* voor *kijk* gebruikt. Zie Starter, *Friesche Lusthof*, bl. 455:

„*Sjouck.* Is het sycker waer? dir, Domme Doctor, dir, dat jon ick jo op recknungh; *loock* reys to, of ick het aeck tijghe mecke hab." Wat mij in deze meening versterkt, is, dat ook de overige woorden, die hier *opengaan* moeten beteekenen, telkens in figuurlijken zin aan menschelijke zintuigen ontleend zijn: *clappen*, *gapen*. .

Dat trouwens Huygens, juist door zijne ongemeene kennis van vreemde talen en door de gemakkelijkheid, waarmede hij er zich van bedient, er licht toe gebracht wordt, vreemde woorden en wendingen in onze taal over te brengen, zou met menig voorbeeld te staven zijn. Zoo gebruikt hij, om maar bij het eng. te blijven; *hand* (eng. the hand) voor *uurwijzer; loeren* (eng. to lure, fr. leurrer; Kil. loer en loervogel) voor *lokken; handmeit* (eng. handmaid) voor *werkmeid* enz. enz.

Ibid. v. 357. vlgg.

Eer de Boorden, *eer de Banden.* Vgl. 1ste Lofdicht, v. 13 en 14, en mijne aant. aldaar. Ook over *Randen* zie aldaar.

Ibid. v. 361—368.

Tippen. **Vw.** mede een belegsel van de rokken. —

Dit kan het blijkens het door **V.** aangehaalde citaat wel beteekenen. Dat het echter ook nog voor een ander gedeelte van den vrouwelijken opschik gebruikt werd, bewijst de volgende passage uit Cats, *Tooneel der Mannel. Achtbaarheit*, die ik hier ter vergelijking in haar geheel laat volgen:

Dan is het gansche kraem van al de moye dingen,
Gesmijde, bloemgewaet, gesteenten, arrem-ringen,
Gehangen om het lijf; dan koomt er aan den dagh
Al wat er eenighsins het ooghe locken magh:

Oorhangsels, vederbos, hayrlitsen, voorhooftbanden,
Knop-perels, tepelnet, hals-cingels, loover-randen,
Mou-*tippen*, rimpel-klit, duymringen, hant-gevaet,
Reuck-ballen, vinger-slangh, scheenriemen, voet-cieraet.
Dan wert de pracht gevoet met sluyer, spangen, doppen,
Met naeld en spelle-werk, met kedels, waeyers, knoppen.
Wat wilt ghy dat ick segh? met alle vreemt gespan,
Waervan een zedigh hert, de namen niet en kan.

Het liefst zou ik echter het woord *Tip* hier om den samenhang voor een soort hoofddeksel houden, waarvan ik de beschrijving vind bij Berkhey, *Nat. Hist. v. Holl.* III, bl. 599:

„De dames lieten hare gekrulde lokken breed en weits over den nek en de schouders hangen en dezulken aan wien de natuur de lodderlijke vlegten weigerde, wisten het Haer door konst te krullen, of dit gebrek te vergoeden door het toestellen van looze Paruiken. Strikken, Linten en Paarlen waren er mild doorheen gevlogten en het Hoofd was zoo rijkelijk met Lokken en Strikken belaaden, dat het eene Last scheene, dien toestel te draagen. Men noemde deze Hulsels om de menigte van Linten ook wel Strikken, waarvan nog eenige overblijfsels bij ouderwetsche Vrouwen bekend zijn; te weeten, zooals die Mode, met eenige veranderingen namaals tot den Burgerstand oversloeg; wanneer die Hulsels ook Scheelen genoemd wierden. Zulke Scheelen bestonden uit een geel of witharig samenvlegtsel, dat op de Kruin, bij wijze van een Bonnet, door een kanten *Tip*, die veelal zwart was, gescheiden, en dus op 't hoofd gedragen wierd."

Cf. ook Oudemans: i. v. „Soort van Hoofdsieraad, dat spits toeloopt."

Knoppen: Eene soort van gouden en zilveren knoopen, die men in het haar droeg, of waarmede men andere toiletartikelen opsierde. Cf. boven: Cats, *Toon. der M. A.* en Heemskerk, *Bat. Arcadia:* „de schoenen, hozen en hozebanden *beknopt.*

Wrongen. **Vw.** De vrouwen droegen om de middel boven de heupen ronde opgevulde wrongen van linnen, waaraan op eenigen afstand een houten of baleinen hoep was gehecht, waardoor het bovenlijf als uit eenen cirkel stak. —

Vw. verstaat er dus de *verdegale* of fardegalijn onder; doch de samenhang wijst hier op eene andere soort van *wrong* nl. van het Kapsel. Cf. Schotel, *Kerk- en Wereldlijke Kleeding*,

bl. 161. „Welk eene verscheidenheid van Kapsels ontmoeten wij in den loop van slechts weinige jaren! Wat al huiven, tuiten, *wrongen*, garenboogjes, lintenboogjes, fluweelen mutsen, fleppen, wat al honderden kappen!"

Tuyten. **Vw.** Haarvlecht, die achter op het hoofd tot een knoop is samengebonden.

Het woord *tuyt* heeft zeer veel verschillende beteekenissen en daaronder ook zeker de door **V.** opgegevene; daar **H.** echter reeds in de voorafgaande strofe van *vlechten* en *lokken* gesproken heeft, denk ik, dat het hier eerder genomen is voor zeker soort van kapsel, waarvan ik de beschrijving vind bij Berkhey, III, p. 599. „Toen de Huiven, Hoogjes, Boogjes en Opzetsels, benevens de Kraagen, bij de deftigste vrouwen in vergetelheid geraakt waren, had men zeer veel op met een Hulsel, dat men bij uitstek eene *Tuit* noemde en alleenlijk uit een weinig linnen met Linten bestond."

Ibid. v. 366.

Eer den bras. **B.** verwarde hoop door elkander. **v. Vl.** de gansche Santenkraam. *Constanter:* Een gordel of riem, waaraan een mes, eene schaar, enz. hingen. —

Op het eerste gezicht schijnen de verklaringen van Bilderdijk en Van Vloten aan de eene zijde, en die van Constanter aan de andere, hemelsbreed uit een te loopen; bij nadere overweging echter kost het, dunkt mij, weinig moeite die met elkander in overeenstemming te brengen. *Bras* beteekent volgens Franck, *Etym. Wdb. boel,* tuig. En nu wordt de rommelzôo van vrouwelijke benoodigdheden, die aan den *gordel* of *onderriem* hingen, ook wel *tuychje* genoemd. Dit blijkt uit de volgende strofe van het bekende „Kluchtigh Boerengeselschap" van Breederoo:

De Meysjes van de Vecht en van de Vinckebuurt
Die hadden heur *tuychje* te wongderlijck eschuurt:
O se waren so eguurt!
Maer deynckt iens, Fy had langhe Sy
Heur *Onger-riem* ehuurt.

Afdoender bewijs kan men redelijkerwijze niet verlangen.

Ibid. v. 370.

Herwaert staet er een en niest. Herwaert = hier. Vgl. *Cost. Mal*, v. 317 en mijne aant. aldaar.

Ibid. v. 407.

Daer ontvolckeren de wegen. Ontvolckeren voor ontvolken; vgl. hoogd. *entfölkern*. Het ww. is eigenlijk transitief, doch hier intransitief gebezigd: *de wegen loopen leeg*.

Ibid. v. 460.

Naer den dichten Lindepant. **Vd.** *Pand* is in sommige streken nog bekend als benaming van den *zuilengang behoorende bij eene kerk;* lat. *peristilium.* —

In Zuid-Limburg komt *pand* ook voor in de bet. van *beuk* eener kerk: het *middenpand*, het *zijpand*.

Ibid. v. 501.

alle caeckgiens even bloosigh. Bloosigh. De uitgang *ig* staat gewoonlijk achter subst. en adj. *kundig*, *goedig*, zelden achter werkw. *woelig*, inhalig. **H.** gebruikt hem echter dikwerf bij ww. Vgl. v. 174: *slijtich;* Zeestraet, bl. 3: *lesigh*.

Ibid. v. 505.

Achter nu, verkeerde wijsers. **Vd.** *Wijsers*, betweters, is een wanvorm voor *wijzen*, die met *Duitschers* en *Saksers* is te vergelijken. Of is de comp. bedoeld? —

M. i. noch het een, noch het andere, maar eenvoudig het van *wijzen* afgel. subst., dat ook in *weg-wijzer* aanwezig is. Evenzoo vormt **H.** v. 817 van *zorgen*, s o r g h e r s, en *Hofw.* bl. 31, van *sterven*, s t e r v e r s. Men zou het kunnen verklaren door *uitleggers*, *bedieders* in gelijken zin als het hgd. *deuter* b.v. in *Traumdeuter*. Huygens breekt hier eene lans voor de astrologie, maar met eene *pointe d'ironie*, even als in den aanhef van de *Zeestraet*.

Ibid. v. 520.

Tot de vrije Vrijer-plicht. **Vd.** *Plicht* bet. hier *recht* (geoorloofde vrijheid). Zij staan tot elkaar als actief tot passief. —

Ik kan dat niet inzien. *Plicht* is datgene, wat iemand doen moet of wat hem te doen betaamt. Vgl. *dat is niet meer dan je plicht. Vrijer-plicht* is dus hier de vervulling van de plichten eens vrijers, het bewijzen van die attenties, welke eenen vrijer passen. Vgl. Oogentr. 210: *schuld van 't lijden* = *verplichtheid.* Hgd. *schuldigkeit.*

Ibid. v. 525. vlgg.

Slimme gevel. Slim is waarschijnlijk verwant met *slom.* Vgl. *Cost. Mal.* bl. 27, aant. 9, en Dr. de Jager, *Freq.* op *slimmeren* en *slommeren.* — Over *sneppe-snevel,* Zie mijne aant. op *C. M.* v. 113.

Ibid. v. 534.

Door het bloode schaem-verschiet. **Vd.** *Schaem-verschiet,* afstand, die door de schaamte tusschen jongen en meisjen ontstaat..... De zin der gewrongen uitdrukking is: de duisternis ontneemt den blooden knaap de schaamachtigheid, enz. —

De vrijer zou dus moeten breken door een afstand en dat wil er bij mij niet in. *Verschiet* beteekent hier m. i. scheidsmuur en hangt samen met *schieten*, *afschieten*, *beschot* en *tusschenschot.* Wie met deze in ons oor vreemd klinkende afleiding geen vrede mocht hebben, verwijs ik naar De Vries, *Warenar,* bl. 52, v. 15, *Verschiet van dieven* „menigte, groote hoeveelheid met *verscheidenheid* gepaard, hetgeen wij nu in den gewonen omgang *verschot* noemen." Cf. Oudemans, *versceden, versceijden, versciden.*

Bloote en *bloode* kunnen even goed verdedigd worden. Leest men *bloode,* dan beteekent de uitdrukking: door den scheidsmuur der bloode schaamte; — *bloote,* dan doet de duisternis den jongen knaap door den *eenigen* scheidsmuur breken, welke zich tusschen hem en zijne beminde bevindt, nl. de schaamachtigheid.

Ibid. v. 542.

Heeft het reden en bediet. Het, nl. het even te voren gezegde, aangaande de voordeelen, die de duisternis den minnenden biedt.

Ibid. v. 545.

Jeughdich krielen. Vgl. v. 198, *wolle warm* en mijne aant. aldaar.

Ibid. v. 553.

Luyster-vincken. **Vw.** leidt dit woord af van het scherpe gehoor, om hetwelk de vinken bekend schijnen, en haalt tot staving van zijn gevoelen het spreekwoord aan: hij luistert als een *vink*. —

Ik geloof, dat het moeilijk uit te maken is, of de vink scherper hoort dan een ander vogel. Zou *vink* hier niet genomen zijn voor een *vogel* in 't algemeen, overeenkomstig het gebruik van de stadsbewoners, die alle vogels *vinken* noemen. Wanneer men een vogel toespreekt, dan buigt hij het hoofd naar de zijde des sprekers en neemt de positie aan van iemand, die scherp toeluistert. Daaraan zal het aangehaalde spreekwoord wel zijn oorsprong verdanken. In Zuid-Limburg zegt men ook: hij *kijkt als een vink* en volgens de redeneering van **Vw.** zou de vink zich dus ook door een bijzonder scherp gezicht moeten onderscheiden. Bewijzen ook de samenstellingen, die **Vd.** aan **Vw's** aant. toevoegt: *roervink, kaalvink, goudvink* niet, dat men aan een algemeener begrip te denken heeft? Vgl. de uitdr. hij is een slimme *vogel*, *spotvogel*, enz.

Ibid. v. 555.

Traen-verdrinken. In tranen verdrinken, eene door verliefde lui geliefkoosde metaphora.

Ibid. v. 575.

Hangt mijn rokje zoo veul schotser. Dat de verklaring van **Vw.** de voorkeur verdient boven die van Constanter, blijkt o. a. ook nog daaruit, dat men in 't Zuid-Limb. zegt *inne schoets*

voor *een schuins heer, guit.* Huygens bezigt het woord nog, *Hofw.* bl. 37:

Een *Schotsche* perel of een' Oesterschelp die hol is.

en ib. bl. 46:

Eerst hiet ick *Schots* alleen, doe wierden wy all' *Schotten*,
En saghen 't *Schotsche* werck voor wat gedooglicks aen;

waaruit men zou opmaken, dat hij het werkelijk van den landnaam wilde afleiden.

Ibid. v. 578.

Nouw, men Troosgie. Men merke op, dat het woord *soulas*, v. 611, precies hetzelfde beteekent als *Troosgie.*

Ibid. v. 611—625.

Ter wille van hem, die het fransch niet machtig mocht zijn — onder de lezers van Huygens zal dit wel eene uitzondering wezen — laat ik hier de vertaling volgen der aan die taal ontleende woorden, welke niet door **Vw.** verklaard zijn. *quitteren* (quitter) verlaten; *la Court* (cour) het hof; *absenteren* (s'absenter) afwezig zijn; *flames* (flammes) vlammen, d. i. liefde, min; *obligeren* (obliger) verplichten; *expedit retour* (vgl. expéditif) snelle terugkomst; *bizearre* (bizarre) grillig; *sans fin traineren* (trainer) zonder ophouden voortsleepen, d. i. aan de praat houden; *faveur,* gunst, genegenheid; *volage,* wispelturig; *mespriseren,* minachten; *servage,* slavernij, dienstbaarheid, datgene wat men onder: een meisje *oppassen*, verstond.

Ibid. v. 625—632.

Vw. *Vrijdom*, vrijerij.

Id. *Ongebonden*, dartel, los, niet in den slechten zin van thans.

Vw. en **Vd.** *En wie zouder* etc. En wie zou de rol van het zelf te zeggen boven die van toehoorder durven stellen? Huygens was nog in het tijdperk van „huwelijkshater", anders zou hij deze beide regels niet hebben geschreven, noch ook de vrijerij der verschillende jonge paartjes min of meer belachelijk hebben voorgesteld. Zie Jorissen, *Huygens* bl. 89. —

Het verwondert mij, dat Prof. Verdam, van wiens hand de opmerking over Huygens' tijdperk van huwelijkshater is, van deze strofe geene andere en m. i. betere verklaring geeft. *Vrijdom* beteekent hier niet *vrijerij*, maar de *ongehuwde staat*, en evenzoo is de *onghebonden jeucht* die, welke nog niet door de *banden des huwelijks* gebreideld is. Het geheele vers heeft betrekking op den ongehuwden Huygens, die zich verkneukelt in het bespieden van die „minnen-alvers", zooals hij ze noemt.

De woorden: *Dese zijn de zoete vruchten* etc. kunnen onmogelijk betrekking hebben op het voorgaande, daar de vrijers zich niet over veel succes te verblijden hebben; vooral niet degene, waarvan in het onmiddellijk voorafgaande vers sprake is en die aldus besluit:

Neen revesche, neen volage,
Dus en macht niet langer zijn;
Mespriseert ghy mijn servage,
Aussi fayje ton desdain.

Het dubbelpunt achter *jeucht* wijst er trouwens ook op, dat de vier laatste regels de verklaring behelzen der vier eerste.

Hoe afkeerig onze Dichter, althans twee jaren te voren, van het trouwen was, blijkt uit een brief van 11 April, 1618, aan zijne moeder, te vinden o. a. bij Jonkbloet, *N. L. 17de Eeuw*, DL. II, bl. 58, 59.

„Pour ce qui est de moy, je vous baise les mains pour le bon advis que me donnez, d'en chercher une (c. a. d. femme) pour moy au mesme prix. Quand la potence vaudrait 100,000 francs, je n'ai pas envie de me faire pendre de si bonne heure."

Ibid. v. 637 en vlgg.

Niet dat ick my soeck te blijden. Dezelfde gedachte vindt men breeder uitgesponnen, *Hofw.* bl. 34.

't Zij goed of quaede sin, ick voel mijn voorspoed bet,
Als yemands tegenspoed daer nevens werdt geset.
Ick scheppe geen vermaeck in mijnes naesten lijden:
Maer, als hij 't lijden moet, soo kan ick my verblijden.
In dat ick 't niet en lij.

Ibid. v. 646.

Van een overvolckigh volck. Met de uitspraak van **Vw.** over de verklaring van *overvolckigh* door Constanter: „*volck* tusschen hetwelk en het onze vele volken gelegen zijn," kan ik mij niet vereenigen. Vooreerst gaat de analogie met *overzeesch* niet in allen deele door. Dit wordt gezegd van een *land*, dat door eene *zee* van een ander *land* gescheiden is; *overvolckigh* volgens Constanter van een *volk* tusschen hetwelk en ons *volk* een ander *volk* woont.

Dan zijn volgens Verwijs' eigen verklaring (zie zijne aant. op *volckenrijcke*) ook Nederlanders bij dien hofstoet en die kunnen dan toch niet *overvolckigh* genoemd worden. Eindelijk slaat *overvolckigh volck* niet alleen op de Boheemsche Majesteiten, maar ook en evenzeer op de

...... Getrouwe Leeuwen-hoeders,
Spaengiens uytterste gevaer,
Oud en Jonger Nassau-broeders,

op welke de door Verwijs gepreconiseerde zin zeker niet van toepassing is.

Ik neem hier liever *over* in den zin van *boven*, gelijk in het v. 466, voorkomende *over-aerdts* voor bovenaardsch, of in ons *overhand*, *overheid* en meen dus *overvolckigh* te moeten verklaren door *boven het volk geplaatst*, d. i. het gewone volk, waarover hij tot dusverre gesproken heeft. Dit past wonderwel bij den aanhef der strofe:

Hoogher, hoogher mijn gedichte,
Wt de laeghten op 't gebercht.

Ibid. v. 654.

Bhemer vorst u eyghen voet. Eyghen = dezelfde, zoodat de zin luidt: uw voet, dezelfde, die nog op arenden trappen moet. Op gelijke wijze gebruiken wij den superl. *eigenste* = dezelfde.

Ibid. v. 695.

Eerder noch vier vijftien keeren. Dit vers is door **Vw.** zeer goed verklaard. Daar er echter nog al gelegenheid is tot misverstand, acht ik eene kleine toelichting niet overbodig. *Eerder*

kan nooit voegw. bijwoord zijn; 't is hier ook niet de comparatief van *eer*, maar moet gesplitst worden in *eer* en *der* (nl. van haer = van de dagen); tusschen *vier* en *vijftien* denke men zich het teeken × geplaatst; eindelijk is *keeren* hier niet het subst. maar het werkw.

Ibid. v. 717 en vlg.

Soo mach uwe glans beswijcken, enz. Versta: Zoo (als die van *andere* boomen) moet uw glans bezwijken, wanneer uwe jaren tot hunnen winterkeer, d. i. tot den ouderdom gekomen zijn, maar U met *lindeboomen* te vergelijken, zou te veel eer voor U zijn.

Ik kan Verwijs niet toegeven, dat *winterkeer*, telkens *terugkeerende* nadering van den winter, zij, en dat men het dus met juistheid van boomen, doch niet van den ouderdom zeggen kan. Huygens bedoelt hier met *winterkeer*, wending tot den winter, en dit kan evengoed van *de jaren* als van *het jaar* gezegd worden. Vgl. het *keer* en *tegenkeer* (*στροφή* en *ἐπιστροφὴ*) der Rei-zangen.

Ibid. v. 724.

Die syn rimpels geeren telt. **Vw.** *Geeren* = gaarne; **Vd.** gemakkelijk. —

Dat *gerne* elders *gemakkelijk* beteekent, betwist ik niet; maar dat dit hier ook het geval zou zijn, ontken ik ten stelligste. De zin toch is eenvoudig: Wie oud is, hoeft geen spiegel, als hij gaarne zijne rimpels zou willen tellen; hij kan dat wel op den tast. Ik vereenig mij dus geheel met de zienswijze van Verwijs.

Een Boer.

DOOR

Dr. VERWIJS en Prof. VERDAM.

V. 1.

Zoowel als d'allereerste. D. i. onze stamvader en die van alle edellieden, Adam. Vgl. het bekende:

Wen Adam groef en Eva span,
Waar was toen de Edelman?

V. 5.

Een mensch die niet en is dan om een mensch te wesen. De zin dezer wel wat vage uitdrukking zal wel zijn: een mensch, die slechts bestaat om zijn *natuurlijk* leven te leiden, zonder hoogere ontwikkeling: een *redelijk* schepsel, maar vooral tot handenarbeid bestemd.

Ibid. v. 7.

't en zy by ongevall, De uitgave van 1672 heeft (;) achter *ongevall,* in plaats van (,), welk laatste waarschijnlijk eene drukfout is. *Ongevall* is hier bloot *toeval.*

Ibid. v. 9.

Soo ripst hij. **Vw.** *Ripsen* verkeerde schrijfwijze voor *rispen.* —

't Is de vraag, of Huygens, die steeds *ripsen* spelt, (Vgl. b.v. Panth. III bl. 130) niet meer recht heeft *onze* schrijf-

wijze *rispen* af te keuren. Ik althans geloof, dat *rispen* de oorspronkelijke vorm is, en wel om de volgende redenen:

1°. In 't Zuid-Limb. zegt men nog altijd *rupsche* voor *rispen;* de door **Vw.** geciteerde woorden *gesp* en *rups* luiden daar gelijk in het Nederlandsch *gasp* en *roepsch.*

2°. Kiliaen geeft naast de vormen *respen*, *rispen, ruspen* ook aan *ripsen, rupsen,* rupsemen (gorpsen) = lat. *ructare, eructare,* Ger. *reupsen.* Gal. *rousper, roupper.* Wel is waar voegt hij er bij, dat men in Holland *respen* uitspreekt; maar, wanneer het vaststaat, dat het woord in 't Duitsch *reupsen* luidde, doet Huygens dan niet beter dezen vorm te nemen dan den fr. *rousper?* Vgl. ook ohd. *rôfazjan, rôfazôn;* mhd. *raubzen;* onl. *rôpizon* (Kar. Psalm. 18, 2) *ut rôpizôt* = eructat.

Ibid. v. 14.

oft wreken 't op syn bergen. Met *bergen* worden hier, waar een *hollandsche* boer geschilderd wordt, natuurlijk geene *wijnbergen*, maar *hooibergen* bedoeld, welke door de soldaten in brand gestoken worden.

Ibid. v. 15.

braken 't uit sijn vlass. 't Is duidelijk, dat hier niet het impf. van *breken,* maar de tegw. tijd van *braken* d. i. vlas braken, gebezigd is. Deze vorm komt ook voor in *radbraken*, *nachtbraken.* Merk op, dat de geweldenarijen der soldaten telkens geteekend worden met werkw. die eigenaardig betrekking hebben op het landbouwbedrijf.

Ibid. v. 33.

De sevendaegsche Rust. **Vw.** *Sevendaegsch*, van den zevenden dag, om de zeven dagen wederkeerend. —

Deze uitdrukking is strijdig met het tegenwoordige taalgebruik; immers *zevendaagsch* gebruiken wij (vgl. vierdaagsche zeeslag, tiendaagsche veldtocht enz.) van iets, dat zeven achtereenvolgende dagen duurt. Spreken wij daarentegen van iets, dat telkens, op een bepaalden dag, terugkeert, dan bezigen wij de *rang-* en niet de *hoofd*telwoorden, b. v. de *anderdaagsche*, de *derdendaagsche* koorts.

Ibid. v. 39.

bewegelicker slaet. **Vw.** *Bewegelick*, bewogen.

Wij hebben, geloof ik, hier niet te doen met eene analogie van *onmetelijk* = ongemeten. *Lick* heeft hier, gelijk meestal bij transit. ww., de beteekenis: *wat gedaan kan worden, wat zich doen laat.* De zin luidt dan niet: God slaat zijn medelijdend oog *bewogener* op de ruwe hand, enz.; maar: God laat zich *gemakkelijker bewegen* zijn medelijdend oog op de ruwe hand en het ongekussend knielen te slaan, dan daar enz. Mij dunkt, dat deze constructie meer met den aard van Huygens' schrijfwijze strookt. Vgl. v. 255: die mij *beleefder* had gelaten in mijn pas, en Verdams aant. aldaar; en *Daghw.* bl. 170: Hem, *beweeghlick* met een woord.

Ibid. v. 63.

All vloogh ick bij de grond. **Vw.** *All*, alsof. Zoo ook in het volgende vers en War. 71. —

Dat *all* in de beide laatste gevallen *alsof* beteekent, geef ik gereedelijk toe, maar in *all vloogh ick* kan zulks onmogelijk het geval zijn. Het gaat immers niet aan te zeggen: Kreukte 't gras wel minder, alsof ik bij den grond vloog?

All moet hier opgevat worden in den zin van, *als*, *indien*, bij welk gebruik het ww. onmiddellijk moet volgen. Vgl. Verdam, *Middeln. Wdb.* 327*a.* „*Al* hadde hi geweest een man, hine hadde niet bat striden mogen." De zin luidt dus hier: zou 't gras wel minder kreuken, *als* (*indien*) ik bij den grond vloog.

Ibid. v. 64.

Mick, *mick.* **Vw.** Een uitroep, waarmede de boer zijne kapriolen vergezelt. —

Zeker is dit een uitroep, maar met de bepaalde bet. van: *kijk! kijk!* Dit schijnt echter niet de oorspronkelijke bet. te zijn, evenmin als de *oogen vestigen* op een bepaald doel. Vgl. Huydecoper, *M. Stoke*, Dl. 3, bl. 306. „Zijn *oog* vestigen op iets, hetwelk men, met eenig schiet- of werptuig, voorneemt te treffen, is nu de gemeene beteekenis van *mikken*, bij ons.

Maar zijn *gedachten* ergens op vestigen was de beteekenis van *mikken*, bij de ouden. Doctrin. f. 14c.

Dat het God an hem wrect,
Als hire minst op *mect.*

d. i. op *denkt.* Walewein, f 4b.

Nochtan ne *micte* Walewein niet,
Up die pine en up verdriet,
Dat hem 't serpent adde gedaen.

d. i. hij *dacht* er niet om; hij bekreunde zich des niet." Zie verdere voorbeelden aldaar en vgl. nog Huygens, *Andria*, bl. 265: Nouw, Soosje, *mick* ereis.

Ibid. v. 66.

Hoe sleeptet logge goet de biendere. Of *biendere*, gelijk **Vw.** wil, eene overdrijving van **H.** is, dan of de boeren in dien tijd werkelijk *biendere* voor *biene* zeiden, waag ik niet te beslissen. Opmerkelijk is echter zeker, dat de boer, welke voorkomt, *Hofw.* bl. 76, *biene* zegt, waar men *biendere* zou verwachten:

Maer, as je weet, het lock en heît niet wille dienen,
Dat vleis van ongse vleis en bien van onse *biene*
Liep speulen bij de wegh.

Misschien geeft Huygens zelf zich geen rekenschap van het onderscheid in beteekenis tusschen *biene* en *biendere;* want *Cluysw.* v. 344, gebruikt hij *wankelend gebeent* voor: wankelende b e e n e n; evenzoo Korenbl. I, 564; en *gebeente* kan, gelijk Verdam terecht opmerkt, slechts van *beenderen* gezegd worden.

Ibid. v. 77.

All stinckt den aem van 't prijse. Vgl. het hoogd. spreekw.: Eigenlob stinckt.

Ibid. v. 70.

De negen benne voort. **Vw.** *voort*, dood. Vgl. hgd. *fort* = weg.

Ibid. v. 95.

En Caesar, heerschten 't all. **Vw.** merkt terecht op, dat dit eigenlijk, zooals het daar staat, geen zin heeft. Ik wil althans eene poging doen om er een verstaanbaren zin aan te geven

en stel daarom voor nà *Caesar* (;) te plaatsen en vòòr *heerschten* ('s) in te lasschen. Dat *se* vòòr *h* in *s'* verandert, kan uit v. 84 blijken:

„Hoe stae je mit je Vaer?" begint *s' hem* op te fluyten.

De beteekenis zou dan zijn: Hij vindt daar zooveel vreugd, als Alexander in Caesar ooit van hunne jeugd konden eischen. Zij heerschten over de (toenmaals bekende) wereld en beide met hunne wijven, enz.

Ibid. v. 116.

Wat kostje 't goetgien houwens.

Vw. In de uitgave van 1672: Wat *kost het* goetien houwens.

Vd. De woorden zijn niet recht duidelijk, doch de bedoeling moet zijn: wat zal dat goed een geld kosten! Misschien is *houwens* op te vatten als 2de nv. van *houwen* d. i. houden (afh. van *wat*) in den concreeten zin van *geld.* Wij spreken ook van iemand met zijn HOUDEN en *hebben,* d. i. *„zijne bezittingen".*

Van deze passage met wier verklaring door **Vd.** ik mij niet kon vereenigen en die ik als een waar „crux interpretum" beschouwde, stelde ik vroeger schoorvoetend de volgende uitlegging voor:

Zou het niet mogelijk zijn, dat *houwens* stond voor *houw ens! houd eens! halt einmal!* In Limburg is dat een vaak gebruikte uitroep en mij dunkt dat er geen bezwaar kan bestaan in deze met apostrofe's doorspekte „critique de la mode" (Jae wel toch moer in 't slick, jae lieve flenter-sieltgie; en jij mè, moolicke) een zin op te nemen als: *hola! wat kost je 't goedje?* Men lette daarbij op het *je* der eerste uitgave. Tegen deze verklaring pleit, behalve dat *houwens* in één woord gedrukt is, het ontbreken der komma voor datzelfde woord. Doch de leesteekens bij uitroepen laat **H.** nog wel eens achterwege, getuige in het onmiddellijk volgende vers *ke daer begett dat staet,* waarin *begett* door twee komma's van 't overige moet gescheiden zijn, alsmede de aanvang van eene strofe uit het Voorhout:

Op, gesellen naer de Linden,
Op, mijn mackers, op mijn mans,

waar *gesellen* en *naer, op* en *mijn mans*, eveneens door eene komma moesten gescheiden zijn.

Thans geloof ik niet alleen de uitdrukking volkomen te verstaan, maar vind die zelfs vrij duidelijk.

Wat kostje 't goetien houwens! beteekent eenvoudig: Wat heb je aan dat pak een last te torsen! In Berkhey, *Nat. Hist.* III, 639, lees ik: „Ondertusschen was er echter diertijds reeds één ding, dat der Vrouwen frische natuurlijke gestalte een grooten krak gaf; te weeten de *last* dier ongemeen zware Rokken en *Bouwens*, welke zij dik en dicht om de heupen droegen." Vgl. ook *Zeestraet*, bl. 49: De Rocken *wegen* U. Mij dunkt dat de uitroep, aldus opgevat, zeer natuurlijk is in den mond van de boerin, die zelve bij ondervinding weet, hoe zwaar zulk een vrachtje is en ook de uitdrukking: de rokken, de kleederen *ophouden* (nl. op de heupen), zeker wel kennen zal. Verder pleit in het voordeel dezer conjectuur, dat er niet aan den tekst hoeft getornd te worden en dat H. *Voorh.* v. 380, vlgg. soortgelijke uitdrukkingen gebruikt:

Die u *costen* zooveel praets,
Zooveel *vleyens, zooveel cierens*, enz.

Ibid. v. 142.

as oppet opperblad. Vd. *Opperblad*, de bovenrand der bladen, *bovensnede* of *snede* genoemd. —

Gesteld zelfs, dat het woord *opperblad* een even bekende boekdrukkersterm was, als *sneê* in *verguld op sneê*, dan nog zou de samenhang verbieden, hieraan in het gegeven geval te denken. Bij het zien van dien kraag, die uit *veulderhangde laeghies* bestond en toch bovenop niets meer vertoont, dan zijn (platte) *hemde kraeghies*, denkt de boer heel natuurlijk aan een Bijbel, waarvan men iemand niets anders dan het *opperblad*, d. i. het *bovenste, eerste* blad, laat zien.

Ibid. v. 146.

of 't dit kleur wesê magh. Vgl. de uitdrukkingen *ditmaal, dit pas, dit soort*, en in 't Zuid-Limb. *dit kier* (dit keer). Het

blijkt, dus dat bij *dit* verscheidene woorden onzijdig gebruikt worden, die gewoonlijk mann. of vrouwel. zijn.

Ibid. v. 147.

Ick houwj'en biertgie, neen 't. Als bijdrage tot de aant. op *Warenar* vs. 1432, over de eigenaardigheid van niet met *ja* en *neen* alleen te antwoorden, maar er een voornw. bij te voegen, diene, dat nog heden ten dage te Maastricht, *joa't* en *nein't* gebezigd wordt, als men beleefd wil zijn.

Ibid. v. 163.

die op syn koten huckte. **Vw.** *Koot,* knie. Zie bl. 15 aant. 2, en 38 aant. 12. —

Op beide plaatsen, waarheen **Vw.** verwijst, is *koot* zeer goed verklaard; des te meer verwondert het mij, hier *koot* door *knie* weergegeven te zien. Men zou zich toch eene totaal verkeerde voorstelling van de zaak maken, als men meende, dat de Bedelaar op zijne knieën ging liggen om het water te scheppen. De uitdrukking *huckte* doet zien, dat hij op zijne hurken gaat zitten en dan moeten juist de *koten,* de gewrichten aan de enkels, dienst doen. Men beproeve het maar eens en zal gevoelen, waarom Huygens, zoo juist als teekenachtig zegt: *die op zijn koten huckte.*

Wat den vorm *huckte* betreft, deze zal wel de oorspronkelijke zijn. In 't Vlaamsch (Vgl. Kiliaen i. v.) en in 't Zuid-Limb. kent men geen anderen; de holl. vorm *hurken* zal dus ontstaan zijn door epenthesis der *r,* evenals bij *kerstienten* voor gesteente, *korporaal* voor kaporaal, *karstengen* voor kastanjes, enz.

Cluyswerk.

DOOR

Prof. VERDAM.

V. 8.

In haer waterpas gesett. Ik ben het niet eens met **Vd.** dat dit verkeerde beeldspraak zou zijn; ja, ik zou het woord *waterpas* hier niet gaarne door *evenwicht* vervangen zien. Het schilderachtige der uitdrukking zou dan geheel verloren gaan. Immers, wanneer de schaal in evenwicht is, dan zal de *balk*, waaraan de schalen hangen, *horizontaal*, d. i. *waterpas* zijn.

H. ontleent zeer dikwijls zijne beelden aan de weegschaal. Vgl. b. v. *Hofwijck*, 29:

't *Schael-tongesken* moet eens in 't huysken blijven staen.

en *Zeestraet*, 31:

de *schael* hingh recht en scheef
En wipte menighmael ter slincker en ter rechter.

Ibid. v. 11.

Met kindren en kinds-kind. **Vd.** *Kindskind* k a n als collectief opgevat worden, enz. —

Zeker, wanneer wij geene andere aanwijzing hadden dan v. 3, dan zouden wij *kindskind* als collectief kunnen beschouwen. Doch die hebben we wel degelijk. Vgl. vs. 23 en vlgg.:

Haer toekruyt was de spijs daer mijn tong meest naer hong;
Der oudren onderhout en van haer lieve *jong*
't Rypsinnighe geklapp, uyt een der schoonste monden,
Die oyt mijn ooghen [lett, grootvaders ooghen] vonden.

Doet dit niet ten duidelijkste zien, dat er slechts van één kleinkind sprake is?

Blijkt ook niet, dat Huygens' zoon, Constantijn, de vader van dit kindskind moet gewcest zijn uit vs. 61 en vlgg.?

De fruythof stonder by, de bloemhof met sijn' paden
Daer door dan vader en dan soon vermaecklijk traden,
Elck na sijn *hoofs* beroep, en raeckten schier geen straet,
Om metter vaert te zijn daer beider *haringh* braedt.

Immers, Constantijn, de oudste zoon van onzen dichter, was sedert 6 Oct. 1661 in den raad van den Prins opgenomen; dit leert ons de aant. van **H.** in zijn *Dagboek* op gemelden datum: „Constantinum meum in senatu (sic) Principis introduco, quod bene vertat Deus."

Is het bovendien niet veel natuurlijker aan te nemen, dat slechts één huisgezin bij Huygens inwoonde dan twee, vooral wanneer later gezegd wordt, dat zij, die „van zijn bewind ontslagen" wenschten te zijn, in de buurt *één* nieuw huis gaan bewonen? Vgl. v. 97, vlgg.

Maer hoort, besorgde vrienden
Niet heel een straete weeghs en isser scheid te vinden
Van 't oud aen *'t nieuwe huys.*

Wilde ik de bewijzen nog vermeerderen, ik zou er op kunnen wijzen, dat bovenbedoelde *Constantijn* in 1680 (het jaar, waarin het Cluyswerck geschreven werd) 6 jaren oud was en dat de geciteerde verzen: *Haer toekruyt enz.* uitmuntend op hem passen, maar volstrekt niet op *Constantia Theodora,* die, aangezien zij den 17 Sept. 1665 geboren werd (zie Unger, *Dagboek* v. C. H. Bijlage H.) toen reeds den leeftijd van ongeveer 15 jaren bereikt had.

Mogelijk blijft het altijd, dat Christiaan Huygens, de beroemde wiskundige, die ongehuwd gebleven is, bij zijnen vader heeft ingewoond en later met zijnen broeder zijn intrek genomen heeft in het nieuwe huis.

Uit boven aangehaalde passages blijkt ook, dat met het *Cluyswerck* Huygens' leven *in den Haag* bedoeld is en niet, zooals de heer Stellwagen in zijn Stijloefeningen, 1ste stuk zegt, dat op *Hofwijck.* Vreemd stond ik op te kijken, toen ik in: Jonckbloet en Land. Corresp. et oeuvres music, de C. H. p. XXXII zag, dat Jonckbloet, de man, die de eerste uit-

gave van het Cluyswerck bezorgde, in dezelfde dwaling verkeerde: Il nomme cette retraite Hof-wijck (Vitaulium) il l'a chantée.... en 1652. Vers *la fin de ses jours*, il a raconté en vers *hollandais*, comment il *y* passait sa vie: vie paisible, consacrée autant que possible à l'étude, au culte des beaux-arts et à une douce intimité.

Ibid. v. 17.

in beider vroegen morgen. Hiermede is de jeugd van *tong* en *maag* bedoeld, zoodat de zin luidt: als de door ouderdom ongevoelig geworden maag en tong, te vergeefs den goeden smaak zoeken, dien zij beide in hunne jeugd in alle spijzen vonden.

Ibid. v. 24.

En van haer lieve jong. **Vd.** *Jong* d. i. kind, thans slechts van dieren gebruikt, enz. —

Behalve in het Geldersch leeft het woord in de bet. van *jongen* echter nog voort in 't Z. Limb. taaleigen: *der jong* = de jongen, *inne jong* = een jongen. 't Is opmerkelijk hoeveel woorden en taalvormen door Huygens gebruikt, in dat dialect zijn bewaard gebleven, of er althans door verklaard kunnen worden. De oorzaak daarvan is zeker in de Brabantsche afkomst van onzen dichter te zoeken.

Het uit het oog verliezen van den ouden vorm *jong* heeft misschien aanleiding gegeven tot eene vergissing in de uitgave van Dorothea v. Dorp's briefwisseling met Const. Huygens: Bij herhaling komt daar het woord *song* voor (b. v. Jorissen *C. H. Studiën*, bl. 174 vlgg.; 383 vlgg.) *Ermen song! Courage*, songetgen! enz. enz., hetwelk blijkbaar niets anders is dan *jong:* arme *jongen*, Courage, *jongetgen!*

Ibid. v. 31.

't omstandighste bericht. Deze adverb. superl. bij het verl. deelw. bericht wijkt af van ons gewoon taalgebruik, hetwelk *ten omstandigste* zou eischen. Het is hier toch een ander geval, dan wanneer ik zeg: Hij heeft het beste gezongen; immers dan wordt er *van allen* bij uitgedrukt of verzwegen. Ik zou geneigd

zijn te gelooven, dat Huygens hier eene grieksche constructie voor oogen gezweefd heeft: τὰ πλεῖστα.

't omstandighste bericht als object op te vatten van vinden, verbiedt *all,* hetwelk het rechtstreeksche voorwerp van dit werkw. is.

Ibid. v. 38.

Met vragen 't onderstaen. Onderstaen moet hier niet in zijne gewone beteekenis van *durven*, *zich verstouten*, genomen worden, maar in die van *onderzoeken, trachten te vernemen.* Vgl. Oudemans, Wdb. i. v.

Ik wil de waarheid hiervan *onderstaen,*

en:

Ik ben van mening nu bij vader te *onderstaan,*
Hoe 't mij omtrent mijn min en vrijen zal vergaan.

Ibid. v. 47.

hoe 't slecht of goed mocht zijn. Van Verdams verklaringen: *hoe slecht of hoe goed het mocht zijn* en *hoe het ook (slecht of goed) mocht zijn,* bevalt de tweede mij het best. Mij dunkt, dat met het oog op het volgende:

't En was geen backers deegh, 't was huysback en heel mijn.

de zin aldus moet verstaan worden: hoe het ook zijn mocht, goed of kwaad, 't was in ieder geval mijn eigen werk en niet het product van een ander. Dit sluit m. i. beter aan elkaar, dan wanneer men leest: *hoe slecht of hoe goed het mocht zijn,* 't was in ieder geval, enz. Immers de mate van goedheid of slechtheid doet hier niets ter zake. Huygens wil alleen doen uitkomen, dat hij zijne eigen compositiën speelde en niet die van anderen.

Ibid. v. 59.

dan oorber. Drukfout. Lees *den oorber.*

Ibid. v. 65.

en in stall had yeder, enz. Versta: In stal en koetshuis had ieder onzer datgene, waarvan zij, wien het werk daar opgedragen is, gaarne verschoond blijven, nl. een oog, dat paarden mest, enz.

Ibid v. 119.

De daghen die ick, enz. De daghen is hier bepaling van tijd en dus accusativus.

Ibid. v. 134, vlgg.

En bey zijn ijdelheit, enz. Het ww. *weten* moet hier door *bewust zijn* weergegeven worden, zoodat de zin luidt: Beide mijne bezigheden zijn ijdelheid, zoowel deze (nl. mijne beroepsbezigheid), waarvan ik mij bewust ben, als gene in den droom, waarvan ik slechts *meen* mij zeer goed bewust te zijn, totdat bij mijn ontwaken de rede het mij anders leert inzien.

Ibid. v. 136.

In 't ontslapen. Zie mijne aant. op Voorh. v. 281.

Ibid. v. 146, vlgg.

Ick kan op 't ingespan, enz. Deze regels worden duidelijker door eene kleine omzetting, aldus: Ik kan zoo precies mijn gissing maken op het inspannen van koets en paarden, dat ik juist ophoud met slapen en klaar ben om in te stappen, als beide uit mijn stal verschijnen.

Ibid. v. 153.

van meer en wijser liedeu. Meer dient hier in den zin van *voornamer* genomen te worden. Vgl. onze uitdrukking: mijne meerderen. Zie ook *Zeestraet*, bl. 1:

En 't gaet mij in 't gewerr als met de *meeste* Sterren,

waar *meeste* ook de *voornaamste* beteekent en ibid. bl. 2:

veel min verstaen ick 't glijen
Van *min en meerder* Wand door Block en door Catroll.

alwaar *min en meerder want* voor *kleinere en grootere touwen* staat.

Ibid. v. 205.

Kan ick daermede min als, enz. Vd. *Min als*, iets anders dan. Zoo ook Voorh. vs. 8. —

Op de aangeduide plaats lezen wij:

Hey! wat 's al de weerelts glimpen
Min als tegenwoordigheyt.

In de aant.: d. i. minder dan het tegenwoordige, dus: slechts zeer kortstondig.

De bloote vergelijking doet inzien dat de gevallen volstrekt niet gelijk staan. Men beproeve slechts te zeggen: Wat is al de weerelts glimpen *anders dan* tegenwoordigheyt! en zal dadelijk tot de overtuiging komen, dat de verkregen zin lijnrecht met de bedoeling des dichters in strijd is. Eenvoudiger en veiliger is het dan ook *min als* te verklaren door *minder dan*, hetwelk in beide gevallen den juisten zin geeft.

Ibid. v. 244.

Wel magh. Ik deel geheel en al in 't gevoelen van **Vd.**, dat *wel magh* de bet. heeft van *wien het wel bekomt.* *Magh* zal hier genomen zijn in den zin van *vermagh*, ongeveer, als wij zeggen *iets aankunnen.* Vgl. vs. 325.

Ben ick niet wel getoeft met wat sy selver swelgen.
En ick *magh*, noch *vermagh.*

Dat de stamwoorden bij de oudere schrijvers (en niet het minst bij Huygens) vaak de bet. hebben der afgeleide, vooral wanneer zij met het voorvoegsel *ver* zijn samengesteld, kan uit menig voorbeeld blijken: *pletten* = verpletteren; *lossen* = verlossen; *vloeken* = vervloeken; *gelijken* = vergelijken; *maken* = vermaken (bij testament); *brijzelen* = verbrijzelen; *ontkent* = onbekend, enz. Vgl. overigens *Hofw.* bl. 67.

All dat ick dragen kan, en schroom ick niet te laden:
Maer dat ick niet en kan; het minste meer, kan schaden.

Ibid. v. 255.

in mijn pas. **Vd.** *Pas*, eig. *voetstap, schrede*, hier gebruikt in de bet. van *weg.* —

Liever zag ik het woord hier weergegeven door: *in mijn toestand, in mijn doen.* Vgl. Oudemans, *Mloep.* B. II, v. 3872:

Horestis leefde in zulken *pas*,
Dat hi biwilen was verwoet.

Ibid. v. 260.

Soo 't niet half waerdigh was. **Vd.** *Soo*, zooals, gelijk. De bet. van dit voegw. nadert hier aan die van *hoewel*. —

Wanneer men den zin in plaats van met *soo*, met een der drie genoemde voegw. aanvult, dan moet er noodzakelijk *dat* bijgevoegd worden, als object van *waerdigh: Zooals, (gelijk, hoewel)* het *dat* niet half waardig was. Men zal dus beter doen *soo* als object van *waerdigh* te beschouwen, gelijk zulks ook wel het geval is met *also* = dat. Vgl. Verdam, *Middeln. Wdb.* blz. 373*a*: Ic ware onvroet, ne geloofdic niet *also*, en het eng. I hope *so*. Hier is het dan echter relativè gebruikt en nadert dus in beteekenis het verouderde duitsche pron. *so*. Vgl. Hölty, 59: Röschen, *so* der Mutter, Freude, *so* der Stolz des Dorfes war.

De zin is dus: Er werd een wit papiertje aan dat schoone gedicht verkwist, *hetwelk* (obj.) het (nl. gedicht) niet half waard was.

Ibid. v. 283.

Dat is, by u versaedt mijn' maegh. **Vd.** *Versaden*, hier intr. verzadigd (zat) worden. —

Het ww. *versaden*, komt wel eens intr. voor. Vgl. van Vrouwe en v. Minne (uitg. Verwijs) I. 629.

Hi is droncken, hem dorst nochtan,
Hine weet wat hem selven deert,
Want hi *versaden* niet en can,
Al eest dat hijt begeert.

Doch, wanneer **H**. het aldus had willen gebruiken, dan had het in den verl. tijd moeten staan. Het is echter *transitief* gebezigd en het hulpww. *heb*, bij *gegeten* uitgedrukt, hier eenvoudig verzwegen. Vgl. v. 403.

Ibid. v. 301.

Wilt ghy dan gast-vrij wezen enz. Eene dergelijke woordspeling treft men ook aan, *Hofw.* bl. 56.

De waerd moet *gast-vrij* zijn; maer oock de *gasten vrij*.

Ibid. v. 317.

Verr syn die vrienden van haer opsett. **Vd.** *Opset*, hetgeen zij zich voorstellen, meening, hier dus: ver zijn zij van de waarheid. —

Ik zou *opset* hier liever weergeven door *toeleg*. Op zijne gewone, bondige manier vat Huygens in 't bovenstaande eigenlijk den volgenden zin samen: Die vrienden leggen het er op toe, dat ik hunne glazen zou houden, zoò uit hun hart te komen, als uit hunne kelders, etc. maar, indien zij dat droomen, dan bedriegen ze zich. Vgl. verder Tollens, *Overwintering der Holl. op N. Z.*

't Was of natuur verbood den *toeleg* door te drijven:
Zij wijst de schepen af, die wrev'lig binnen blijven;
Uit deernis voor de ramp, die 't *opzet* kosten zou,
Geeft zij den tegenwind voor d'afgebeden kou.

Ibid. v. 324.

En veegense, bijloo, tot op den nagel uyt. **Vd.** *Tot op den nagel uitvegen*, d. i. *tot den bodem toe ledigen. Uitvegen,* eig. schoonmaken, droogmaken. Kil. u t v a e g h e n d e n p o t, exsiccare poculum, exhaurire, ebibere, siccare calicem. *Tot op den nagel*, geheel en al; oorspronkelijk wel een beeld, ontleend aan de menschelijke hand of voet. Dezelfde uitdr. bestaat ook in het mhd. Lexer, 2, 16: *untz auf den nagel*, ganz und gar. —

Ik ben het eens met Prof Verdam, dat *tot op den nagel uitvegen* beteekent *tot den bodem toe ledigen*, maar wensch toch de vraag te opperen, of **H.** hier niet de fr. uitdrukking voor oogen zou gezweefd hebben: *faire rubis sur l'ongle.* Cf. Littré, i. v. „Boire et vider le verre de façon qu'il y reste à peine une goutte de vin, qui mise sur l'ongle, représente un rubis. Regnard, Fol amour III, 4: Je sirote mon vin, quelqu'il soit vieux, nouveau, Je fais rubis sur l'ongle et n'y mets jamais d'eau."

Ja, 't komt mij zelfs waarschijnlijk voor, dat de uitdrukking *tot op den nagel* in de bet. van *geheel en al* hiervan afkomstig is. Vgl. Littré i. v. „Fig. *Rubis sur l'ongle*, e x a c t e m e n t. Faire payer rubis sur l'ongle. La sottise en est faite, il faut la boire: aussi la boirons nous rubis sur l'ongle."

De oudheid der zegswijze blijkt ook uit Weygand i. v. *Nagel.* „*Nagelprobe:* das (wie es scheinen will fremdher eingeführte) Umstürzen der namentlich beim Ausbringen einer Gesundheit ausgetrunkenen Trinkgefässer auf den Nagel des Daumens der linken Hand zum Zeichen, dasz auch nicht ein Tropfen zurück geblieben ist, der auf diesen Nagel falle, ... kommt bereits vor in der Hoftrinkordnung des Kurfürsten von Sachsen, Christ. II (+ 1611) aus welcher die Stelle bei Adelung."

't Is jammer, dat Lexer de heele plaats, waarin *untz auf den nagel* voorkomt, niet aanhaalt; deze zou misschien beslissend kunnen zijn.

Ibid. v. 325.

met wat sy selver swelgen. **Vd.** De verbuiging van *zelf* liep reeds in de 17de eeuw spaak. —

Ik geloof, dat hier niet aan de *verbuiging* van *zelf* moet gedacht worden, maar aan het bloote *overnemen* van den hgd. onverbuigbaren vorm *selber* = *sebbst*, die ook in het Zuid-Limb. gebruikt wordt en in de holl. volkstaal *zelvers* luidt. Vgl. v. 604.

Ibid. v. 337, vlg.

Of onder blinden naam. **Vd.** *Blint*, d. i. *voor de leus*, *verzonnen.* Zoo spreekt men in 't mnl. van eene *blinde* wete, d. i. een bekendmaking pro forma (aan het domicilie van iemand, die weg is). —

Mij dunkt, dat *blind* hier opgevat moet worden in den zin van *verborgen*, even als eene *blinde* klip is: zulk eene, welke met water bedekt is en aldus aan het gezicht onttrokken. H. zinspeelt hier m. i. op het gebruik van op iemands *inclinatie* te drinken (fr. *boire à la dame de vos pensées*), wanneer men iemands beminde niet kent of niet openlijk noemen wil. De tegenstelling van *bekend* met *blind* maakt, geloof ik, deze gissing zeer aannemelijk.

Spijt Switzer en spijt Gelder. **Vd.** Deze woorden zijn niet recht duidelijk. Het woord *spijt* komt bij H. meermalen voor in de bet. *zoo goed als de beste.* Zie b. v. *C. M.* v. 5, vlgg. en 31 vlg. In denzelfden zin ook *trots*, ald. 39 vlgg., 46 vlg. Doch hier schijnt het te beteekenen *in weerwil van*, d. i. *die*

het niet helpen kunnen, dat men ze noemt. De noodzakelijkheid om op *kelder* te rijmen, zal H. er toe gebracht hebben, juist *Gelder* te kiezen, waaraan dan een andere volksnaam werd toegevoegd. Bovendien waren Gelderland en Zwitserland in de 17de eeuw weinig bereisd en kon men dus alleen eene gezochte aanleiding hebben, om op de bewoners ervan te drinken. Zie Penon, Bijdr. 2, 76 en 80 noot 1) en Schinkel, *bijdrage tot de kennis van het karakter van Huygens.* —

Daghelder is de uitdrukking zeker niet; ik geef echter in overweging, of het niet beter zou zijn, *spijt* hier zijne gewone beteekenis van: *zoo goed als de beste* te laten behouden en *Switzer* en *Gelder* niet te nemen voor personen, op wier gezondheid men drinkt, maar die zelve gezondheden drinken op anderen. Voor het drinken immers waren de Zwitschersche huurlingen en de Geldersche landjonkers wel bekend: men kan dus wel van hen zeggen, dat zij nimmer verlegen waren om eene aanleiding, wanneer het gold een Duitschen dronk te doen. Ziehier dus wat ik er in lees: zij drinken op al wat denkbaar is, zoo goed als de beste Zwitser en Gelderschman, die ook spoedig een voorwendsel tot drinken gevonden hebben.

Ibid. v. 376.

't aller naest bescheid. **Vd.** *Allernaest,* nauwkeurig. Moet men ook lezen *allernaust?* enz. —

De vorm *allernaest* is m. i. boven bedenking. Zeggen wij ook thans niet tot een winkelier: „Gelieve mij den *allernaasten* prijs van die waar op te geven?" En dat dit wil zeggen den *nauwsten* of *nauwkeurigsten* prijs, blijkt uit het Hoogduitsch, waar diezelfde vraag zou luiden: „Sagen sie mir den *genauesten* Preis." Vgl. Dr. J. te Winkel, *Gramm. Fig.* blz. 105. In 't Zuid-Limb. taaleigen zegt men ook: der *noåtste* of *niechste* pries, beide in de beteekenis van *naaste.*

Ibid. v. 418

en laet sick maer gevallen. Vgl. hoogd.: Das lasse ich mir gefallen. Zooals het daar staat, eene niet zeer vleiende gedachte voor den Algoede, maar Huygens bedoelt: God neme genoegen met dat betrekkelijk kleine verlies tot straf van mijne zonden en late mij zijne wrekende hand niet erger gevoelen.

Ibid. v. 422.

waer med' een oogh te vieren. Vd. D. i. hoe genadig Hij aan één oor vergunt hetzelfde, waarmede men één oog ontzien kan, enz. —

De tamelijk lange uitweiding, welke op de geciteerde woorden volgt, is oorzaak, dat Vd. hier eene verklaring heeft gegeven, welke m. i. de ware niet is. De zin luidt eenvoudig: God vergunt aan één *oor* datgene, waarmede één *oog* gevierd, d. i. gespaard, kan worden. En dat is de muziek. H. verklaart dit in de volgende alinea:

Valt mij dan 't lesen bang, ick weet mij te verpoosen
Met nieuw vermaeck van geur als leliën en roosen;
Danck hebben sij door wien ick, pas vijfjaerigh kind
In d'eerste pappot wierd met *soet geluyd gemint.*

Met kennelijke ingenomenheid weidt hij dan verder uit over zijne muzikale kundigheden en de aangename tijdkorting, welke zij hem verschaften. Vgl. *Oogentr.* p. 229 en *Vita propria.*

Ibid. v. 426.

als van die hand. Versta: als komende van Gods hand.

Ibid. v. 434.

Met nieuw vermaeck van geur-als. Ik vestig hier de aandacht op *nieuw* voor *ander*, en op *van geur als*, hetwelk, zoo er althans niet aan eene drukfout gedacht moet worden, eene stoute omzetting is voor: *als geur van.*

Ibid. v. 436.

Met soet geluyd gemint. *Minnen* staat hier niet in de bet. van beminnen, maar in die van *zoogen* d. i. voeden. Het zou mij ook niet verwonderen, zoo H. v. 4, met *ontmint* eene woordspeling met dit woord bedoeld had.

Ibid. v. 447.

sterck en stracker snaer. Naar het mij voorkomt, moet *sterck* hier ook genomen worden in den zin van den comp. *sterker.*

Ibid. v. 449.

ick swom sonder biesen. Het is bekend, dat onbedreven zwemmers wel gebruik maken van een bos biezen, dien zij voor de borst plaatsen, ten einde zich gemakkelijker boven water te kunnen houden.

Ibid. v. 450.

Op eigen houtje. Ofschoon de verklaring van **Vd.** in hoofdzaak juist is, laat ik hier die volgen van Harrebomé, *Spreekw.* 336, welke mij duidelijker en dus beter toeschijnt: „Het houtje is de kerfstok, die uit twee staafjes bestaat, welke tegen elkander gelegd worden, en waarop dan eene gemeenschappelijke kerf wordt gesneden . . . . De verkooper behoudt het eene staafje, de kooper krijgt het andere. Die nu op eigen houtje aanteekeningen maakt, maakt aant., die nietig zijn. Men geeft er door te kennen, dat men zonder anderer raad, gezag of invloed werkzaam is."

Ibid. v. 556.

hooger overwint. Drukfout, lees: *onderwint.*

Ibid. v. 564.

in all syn leen. **Vd.** *Leen, leden,* hetzelfde als vs. 565 *omstandigheden*, nl. *omstreken.* —

Ik vat hier *leen* op in den zin van *deelen*, zoodat **H.** eerst spreekt van wandelingen door het een of ander gedeelte van den Haag en vervolgens van uitstapjes in de *omstreken.*

Ibid. v. 567.

Ten Westen Westland in. In de aant. staat abusievelijk *zuidoostelijk*, dit moet zijn *zuidwestelijk.*

Bl. 132 v. 577.

een straet, die uit de mijn' geboren. Hiermede zal de straatweg van den Haag naar Rijswijk bedoeld zijn, waarvan Huygens spreekt in zijnen brief aan den Baljuw van 's Gravenhage,

zie *Zeestraet*, bl. 77: „Ick verneme met genoegen: dat men aldaer begint te spreken van eenen Steen-Wegh uyt den Hage, niet alleen tot Rijswijck, maer oock tot Scheveningen." Bij Octrooi toch der Staten van Holland van 4 Mei 1694, werd aan de steden 's Gravenhage en Delft vergund tol te heffen op den door hen aan te leggen straatweg tusschen de beide steden van Delft tot de Hoornbrugge „gelijck hetzelve van den Haagh tot Rijswijck alreede geschied was."

De Zeestraet.

DOOR

BILDERDIJK en A. W. STELLWAGEN.

Bl. VI, Opdracht.

Nobilibus potent que, [1]) *etc.* **St.** de *Edelmogende Staten* van Holland en West-Friesland etc. —

Ik maak er den Heer **St.** natuurlijk geen verwijt van, dat hij het Latijn niet machtig is; maar hij zij op zijne hoede, wanneer hij het een of ander uit die taal in 't Nederlandsch wil overbrengen en wende zich tot iemand, op wien hij ten volle vertrouwen kan. De *Rationarii* Dominiorum H. et O. F. zijn volstrekt niet de Ed. mog. Staten, (in 't Lat. *Ordines*) maar eenvoudig: de Heeren van de Rekening der Domeinen. De Heer **St.** had trouwens alle aanleiding om bovenstaande vertaling te wantrouwen; want bij herhaling wordt er in de „Zeestraet" van die Heeren melding gemaakt. Zoo draagt **H.** aan 't einde van het gedicht dit laatste (?) kind zijner Muze, behalve aan de „Groote Mogentheit des Vaderlands" uitdrukkelijk op aan:

ghy Heeren,
Die Hollands *Eigendom* (Dominium) met een gemoed voll eeren
Soo langh berekent hebt, en langh met dat gemoed
Gesonde *Rekenaers van Holland* blijven moet.

Zoo luidt ook de aanhef van den Brief des Baljuws van 's-Gravenhage aan den Heer van Zuylichem:

---

[1]) Stellwagen schrijft in navolging van Bilderdijk *potentisque,* terwijl toch de uitgave van 1667 en die van 1672 *potent. que* = potentibusque hebben.

„De *Heeren van de Rekeninghe der Domeinen van Hollandt* ter handt gestelt zijnde de Requeste aan de Staten deser Provincie... hebben... de sake in deliberatie geleght met eenige Heeren uyt de Magistraet van 's Gravenhage enz."

Blz. 1 r. 1 v. b.

sy werrt. Woordspeling met *wereld.* Misschien wilde Huygens dit woord van *werren* (warrelen) afleiden. Zie de ware afleiding, Weygand: *Welt,* angels. *veoruld*, aus *wer* = Mann, u. *alt* = Alter; wonach *Welt* urspr.: Mannesalter, Menschheit, Weltall. Vgl. *Hofw.* bl. 68: Werelts werringen.

Ibid. r. 2 v. b.

meeste Sterren. Naar het mij voorkomt, bedoelt H. hiermede de *Planeten. Meeste* heeft de bet. van de *Voornaamste.* Vgl. *Cluysw.* v. 153: *meer* en wijser lieden, en mijne aant. aldaar; anders heeft het m. i. geenen zin. H. spreekt hier, gelijk uit het volgende blijkt, van de Sterrewichelarij, die in zijnen tijd nog in vollen bloei was. Men onderscheidde ze in natuurlijke en positieve. De eerste kwam zoowat overeen met de meteorologie; de tweede trachtte uit den stand der sterren de toekomst te voorspellen. En hierin speelden de *planeten* eene groote rol. Uit de plaats toch, welke deze in de „twaalf huizen" des hemels innamen, werd iemands toekomstig geluk of ongeluk, reeds bij het uur zijner geboorte, opgemaakt.

Ibid. r. 4 v. b.

haer swier en haer verscheiden sinn. Swier = baan; het woord beteekent eigenlijk: draai, wending. vgl. *zwieren*, en *C. M.* v. 312: met een scheeven zwier. — *Sinn* = beteekenis; Vgl. *dat heeft slot noch zin.*

Ibid. r. 5 v. b.

die 't haer onderwinden. St. *Haer (zich)* onderwinden = trachten te doen. —

Deze aanteekening is in „het Schoolblad" gegispt door een Recensent, die zich achter den pseudoniem van *Fleor* verbergt, en op wiens kritiek ik mij veroorloven zal bij gelegenheid terug te komen. [1]) Deze wil bovengenoemde uitdrukking door *zich*

---

[1]) Zie *Schoolblad*, Jaarg. 1885, no. 23, 25, 27, 29, 30.

vermeten weergegeven zien. Ik houd Stellwagens verklaring voor beter op de volgende gronden:

1°. De Sterrewichelarij was, gelijk ik in mijne aant. op v. 2 zeide, in Huygens' tijd nog erg in trek en dat onze dichter daar geene vermetelheid in zag, blijkt uit de een weinig verder volgende regelen:

Terwijl het anderen *lust* te soecken, nacht en dagh,
Waer door en wat sy doen, en wat elck wesen magh.

Het woord *onderwinden* en *onderwint* komt bij H. zeer dikwijls voor. Vgl. bened. blz. 25: *O edel onderwint;* ibid. bl. 33 *mijn schrijvens onderwind; Cluysw.* v. 555: *hooger overwint* (lees: *onderwint).*

In geen der aangehaalde plaatsen kan er van eene *vermetelheid* sprake zijn, en zoo men het ook soms door dat woord kan teruggeven, de eigenlijke beteekenis van *onderwinden* is toch: *iets moeielijks trachten te doen.* Vgl. v. Dale en Kiliaen. Prof. Verdam, *Warenar*, bl. 101, verklaart *hem onderwinden* ook door *zich bemoeien.*

Ibid. r. 6 v. 0.

heldere genucht. St. genot van 't licht. —

De in bovenstaande aant. genoemde Fleor maakt hier de aanmerking:

a.) genucht is niet = genot; *b.*) de heele uitdrukking is verkeerd weergegeven. —

Ik ben zoo vrij in beide opzichten met hem in gevoelen te verschillen.

a.) Zeker in gewonen zin is *genucht* = genoegen; maar bij elken dichter en bij H. vooral krijgen de woorden soms eene gewijzigde beteekenis, door het verband, waarin zij geplaatst zijn. Zoo beteekent *genucht* hier tegelijk *gebruik en pleizier van,* wat juist door het woord *genot* wordt weergegeven.

b.) Fleor zij hier voorzichtig! Hij mocht het met iemand anders aan den stok krijgen dan met den Heer Stellwagen. De geheele aant. toch is van Bilderdijk (zie zijne uitgave van Huygens, *Korenbl.* Dl. V. bl. 283). — „Maar Bilderdijk kan ook dwalen!" Zeer zeker, doch hier niet. Het is toch bij H. en bij vele oudere dichters eene vaak gebezigde woordfiguur, om van twee subst. die in genitiefs betrekking tot elkander staan, het eene te vervangen door een adjectief, dat het andere be-

paalt. Vgl. *Hofw.* 69: *gerockten vloeck* = vloek eens gerokten; ibid. bl. 67: *lekkere verdriet* = verdriet van of door de gulzigheid; *Zeestraet*, bl. 22: *stormige gerucht* = gerucht des storms, enz.

Ibid. r. 1 v o.

Het wereldsche beleid. Het woord *beleid* en het daarvan gevormde ww. *beleiden* worden door H. dikwijls in zeer verschillende bet. gebezigd, die echter uit den samenhang gemakkelijk op te maken zijn. Vgl. *Oogentr.* r. 1:

Verdenckt den Dichter niet die desen Rijm *beleidt* (d. i. maakt); *Ibid.* bl. 210: meer dan wij door 't *beleid* (dienst) van twee jong' oogen oyt bejoegen; en *ibid.* bl. 228: geen ball, hoe schoon, hoe wel *beleidt* (bestuurd).

In den laatsten zin, nl. van *bestuur*, is het ook hier genomen.

Blz. 2, r. 2 v. b.

Haer werre-garen twernt en ontwernt. St. Hare geheimen aanwijst en verklaart. —

Ware dit de zin, hoe zou dan Huygens, die toch geen „slechthoofd" was, er op hebben kunnen laten volgen: „maer hoe dat twernen gaet, daar kom ik niet mè voort"?

Als de geheimen aangewezen en verklaard waren, dan zou hij ze ook wel begrepen hebben.

De zin luidt dan ook heel anders: Het werkw. *twernen* (cf. hoogd. *zwirn* = draad) beteekent: vlasvezels samendraaien tot een draad; *ontwernen* dus eigenl. = een draad ontrafelen; de beide werkw. beteekenen derhalve zooveel als: eenen draad spinnen en hem ontrafelen, draaien en losdraaien. Cf. *Oogentr.* blz. 270: Veel oogen van de snelste, en die *getwernt* in een; *Hofwijck*, bl. 3, „dat Vrucht en Vreughd, Voordeel en Vermaeck in een *getwernt* den deughdelicksten draed maecken". Huygens zegt dus: Ik geloof, dat Rede het wargaren van het wereldsche beleid (de politiek) naar behooren verwart en ontwart, d. w. z. dat de verwikkelingen der politiek en hare ontknoopingen op behoorlijke wijze door de Rede geleid en bestuurd worden; maar ik vat niet, hoe dat werk in zijn voegen gaat en tracht daar ook niet naar.

Ibid. r. 10 v. b.

Min en meerder Wand. Lichter en zwaarder touwen. *Want* is al het touwwerk van een schip. *Vast en loopend Want* = het vaste en losse touwwerk. Eigenlijk beteekent het *netwerk, net.* Zie v. Lennep, *Zeemanswdb.* i. v. —

Block. Een bijzonder soort van katrol, voornamelijk op schepen gebruikt.

Ibid. r. 9 v. o.

uyt mijn arme kist. **St.** Men denke aan Huygens' weldadigheid. —

Ik ben het met den Recensent uit het Schoolblad eens, dat deze uitdrukking *ironicè* moet opgevat worden en dat **H.** die uit bescheidenheid bezigt. Begrijp ik de repliek van den Heer **St.** goed, dan meent hij, dat met *arme kist* bedoeld wordt de *kist voor de armen* (de gelden, welke **H.** tot weldadige doeleinden besteedde). Daar **H.** hier van het Staatsbestuur spreekt, is dat niet aan te nemen. Volmaakt op dezelfde wijze, drukt hij zich, bl. 34, uit, wanneer hij zich bereid verklaart, het voor de *Zeestraet* benoodigde geld voor te schieten:

Mijn armoed stond' er voor, ick wou de mann wel sijn,
Soo geen bors op en wou, men socht het in de mijn.

Ibid. r. 6. v. o.

te schepen of te landen. **B.** ter zee of te land. —

Dat deze verklaring niet juist is, blijkt uit *Oogentr.* 234:

en let eens waer sy *schepen,*
En waer haer ancker valt.

d. i. Let eens op, waarheen zij zich inschepen en waar zij aanlanden. Hoe zou *te land* ook kunnen slaan op *den man te roer*, den stuurman (Frederik Hendrik)? Dat zou immers totaal foutieve beeldspraak zijn! De uitdrukking bet. dan ook niets anders dan: waar hij heentrok of aankwam, waar hij reilde en zeilde = overal.

Bl. 23 r. 4 v. b.

zijn even toegebracht. Even = juist. Vgl. *Voorh.* v. 514:

Comt de Minnen-moer niet blincken
Even als de Dach verspayt.

Huygens' afwezigheid had *precies* 4 jaren geduurd. Hij vertrok 7 Oct. 1661, en keerde den 5den Oct. 1665 in den Haag terug. Vgl. Unger, C. H. *Dagboek*, bl. 68—70 en Stellwagen, *Inleiding*, XVII, aant.

Ibid. r. 6 v. b.

Of 't menschen niet en deên, enz. De zin wordt duidelijker, als men *God heeft het willen loonen* voorop brengt; *of 't* = voor het geval dat.

Ibid. r. 9 v. b.

Haelt, Heer, in Rust en Vrè, enz. Zinspeling op Lukas 2,29: Nu laat gij, Heer, uwen dienstknecht gaan in vrede, naar Uw woord.

Ibid. r. 9 v. o.

in als. Als = alles. Vgl. *Cluysw.* v. 602, vlg.

sooveel is vryheit waerd,
En stilt en 't hoogh gesagh in *als*, en eigen haerd;

en Verdams aant. aldaar. — *'t Queeksel:* Huygens' kinderen.

Ibid. r. 5 v. o.

soeck in andere te smachten. St. *Smachten* gebruikt H. verkeerdelijk in den zin van smakelijk te doen zijn. —

B. „.....H. gebruikt het hier in den zin van *smakelijk maken* of *doen smaken*. Verkeerdelijk."

Volgens deze verklaring zou de zin dus zijn, dat H. dit soort van gedachten, zoo goed en zoo kwaad, als 't gaan wil, aan anderen zoekt smakelijk te maken.

Dit is niet aannemelijk. Huygens heeft toch in het eerste gedeelte van zijn gedicht gezegd, dat de wereld aan 't werren is en blijft, en dat hij daarin „moede gewerrt" is. Zoo komt

hij van zijnen op handen zijnden dood te spreken, van de onzekerheid, waarin hij verkeert aangaande de toekomst zijner kinderen, en dit heeft hem weemoedig gestemd. Hij zoekt nu die droevige gedachten niet aan anderen smakelijk te maken — dat zou onzin zijn — maar hij tracht ze in andere d. i. blijdere overdenkingen te *smoren*. Immers, wat laat hij er onmiddellijk op volgen?

En schudd mijn selven om en soeck in mijn gemoed,
Dat zelden *vrolick* is, als 't niet met all en doet;
Waermee 't bey, *wel gesint* te maken is en besigh.

En die bezigheid vindt hij in 't denken aan zijn geliefdkoosd 's Gravenhage. B. en S. verklaren beide het, bl. 24, volgende: *en opent mij de milt* door *brengt mij* in *mijn humeur:* zij dienden dan toch ook begrepen te hebben, dunkt me, dat H. er vroeger uit moet geweest zijn.

Maar kan *smachten* in den zin van *smoren* genomen worden? Hierop zal H. zelf antwoord geven. Vgl. *Mengel.* bl. 123:

Dat mijn' dagen, Noyt en daegen,
Sy en draegen Meer of min
Van de klachten, Die de nachten
Niet en *smachten* In mijn sin.

Klachten *smachten* = klachten *smoren*.
en Hooft. *Briev.* I, 239: 't is een geboorte (d. i. kind), die ick liever te *smachten* had als te echten.

Ibid. r. 2 v. o.

Stemm of Snaer. Over H's. muzikale talenten, zie Cluysw. v. 433—488 en mijne aant. aldaar.

Lesigh = tot lezen geneigd. Zie mijne aant. Voorh. v. 501.

Bl. 24 r. 5 v. b.

Schijnt = schijnt *het dat.* De weglating van *dat* (eig. eene eng. constructie) komt bij H. veelvuldig voor. Zie *Cost. Mal,* v. 142, aant.; *Cluysw.* v. 29, 87, 515. *Het* wordt nu eens weggelaten, waar 't bij ons onmisbaar is, zooals hier, en *Zeestraet,* bl. 59: *Hoe is U, Leserlief,* en dan weer eens gebruikt, waar wij het weglaten. Vgl. *Cluysw.* v. 156: Wat recht en redlicheit bevelen, dat men *'t* doe, en Verdams aant. aldaar.

Ibid. r. 10. v. b.

Mijn snoer gevallen was. B. Uitdrukking, die van ouds (ook in de gewijde geschriften) grondeigening en bewoning te kennen gaf. *Mijn snoer gevallen*: is hier: mijn woon- en geboorteplaats gevestigd. Zie Jesaja XXXIV, 17, en Ps. IX en CVIII. —

In den Staten-bijbel komt het woord zeer dikwijls voor; ik citeer alleen Chron. XVI, 18: Ik zal u het land Canaan geven, een *snoer* van ulieder erfdeel, alwaar Oudemans het verklaart: *zekere afperking lands;* en de uitdrukking: *de snoeren zijn mij in lieflijke plaatsen gevallen*, waarop Huygens hier blijkbaar zinspeelt.

De Heer la Lau, lid der Maatsch. v. Letterk., die in 't jaar 1838 eene uitgave der *Zeestraet* in modern-nederlandsch bezorgde, leidt de beteekenis: grondbezit, te recht (gelijk uit vele teksten duidelijk blijkt) af van het meetsnoer der landmeters; 't is dus een analoog geval als bij ons *roede*, fr. *verge,* tegelijkertijd, maat en oppervlakte. Opmerkelijk is het, dat in Zuid-Limburg het woord *zil* (hgd. seil = touw, *snoer*) nog algemeen gebruikelijk is voor oppervlaktemaat = 100 kleine roeden (20 are). Het woord *snoer* kunnen wij hier dus het best weergeven door ons: *erf.*

Ibid. r. 12 v. b.

Vraeght jonge Lieden niet. De zin dezer parenthesis zal wel zijn: de dagen mijner jeugd natuurlijk uitgezonderd, want van jonge lui moet men zoo iets niet verwachten. Dat intusschen H. zich ook toen niet aan de heerschende kleederweelde of aan vrouwenschoon vergaapte, bewijst zijn *Costelick Mal*, op 26 jarigen leeftijd geschreven, en zijne strenge beginselen op het punt van liefde (zie *Hofw.* bl. 79 en vlg.)

Ibid. r. 5 v. o.

Die overbueren zijn van d'Africaensche stranden. Nl. Italië en Frankrijk. Zooals uit het Dagboek van Huygens' vader, Christiaen, (zie Unger, bl. 4) blijkt, vertrok H. den 25en April 1620, als Secretaris van Ambassade met den gezant, François van Aerssen, naar Venetië, alwaar hij tot den 4den Juli van datzelfde jaar vertoefde.

Van zijn verblijf in Frankrijk van 1661—1665 maakten wij boven gewag. Hij gebruikte die gelegenheid om een groot gedeelte van dat land te leeren kennen. Van Oranje uit bezocht hij achtereenvolgens de voornaamste steden van Languedoc en Provence: Avignon, Nîmes, Monpellier, Marseille, Toulon enz.

Ibid. r. 2 v. o.

O 't huys van hooger waerde. Men lette op den schoonen en natuurlijken overgang van de *Inleiding* tot de *Behandeling* van zijn eigenlijk onderwerp. Huygens is daar een meester in. Vgl. b. v. *Cost. Mal.* v. 253, waar hij eene modedame beschreven hebbende, voortgaat:

> Die Pop is op getoyt; wie salse nu geleyen?
> Vier hengsten na de kerck.

Bl. 25 r. 2 v. b.

Als met u. H. vindt in zijne ingenomenheid met zijne geboortestad niets, waarmede hij het door de Zeestraet verfraaide den Haag vergelijken kan, dan het den Haag van weleer. Dit blijkt uit het onmiddellijk volgende: Een Land-stadt liet ick u, enz.

Ibid. r. 5 v. b.

Dorre Klift. St. Dorre scheiding, klift van klieven.

Met den Recensent uit het Schoolblad houd ik *klift* voor een nevenvorm van *klif* (vgl. gift en gif); eng. *cliff*, angels. *clif*, volgens Weygand van het oudnoordsche *klîfa*, klimmen. klauteren.

De steilte van die Klift had men H. voorgehouden als een beletsel voor den nieuwen weg. Zie blz. 74, 2.

Ibid. r. 9 v. b.

ten einde van sijn Straet. D. i. de Straat van Scheveningen. De weg toch liep van de brug van 't Noordeinde over *de Klift* en door *de Pannen* tot aan de huizen van Scheveningen en

van daar door de Straat van het dorp tot op het plein voor de kerk. Zie *Ontwerp*, bl. 70 en *Mededeelingen* van de Ver. t. beoef. v. d. Gesch. van 's Gravenhage, Dl. II, afl. 2.

Ibid. r. 13 v. b.

voor Sotten, wat voor Wijsen. Met wat H. bestond *voor Sotten*, is ongetwijfeld bedoeld het Costelick Mall; met *wat voor Wijsen* kan zoowel Bibelstoff, Sedeprinten, als Oogentroost bedoeld zijn; misschien al de gedichten van grooteren omvang, behalve de drie door hem duidelijk aangewezen. *Leur* slaat dan op de kleinere.

Ibid. r. 5 v. o.

Hoe naer. Naer is hier gelijk bijna altijd = na, nabij.

Ibid. r. 1 v. o.

Dit haspeltje, enz. Uitdrukking ontleend aan het afwinden van garen op den haspel en beteekenende: dit werk moet af.
Over *ontleven* zie *Voorh.* v. 281, en mijne aant. aldaar.

Bl. 26 r. 1 v. b. en vlgg.

En is. Drukfout in de uitgave van 1672; die van 1667 heeft *'t En.* — *Taeyen tré*, Vgl. Verwijs, bl. 95, aant. — *Soo verr* = zooveel. Omgekeerd, bl. 1 *voor soo veel* = voor zoo ver.

op de Zij. D. i. de Kust. Waarschijnlijk heeft H. hier het fr. *côte* voor oogen gezweefd, dat tegelijk *kust* en *zijde* beteekent.

Ibid. r. 9 v. b.

Noch houdt geen reden steek. D. i. Redeneering baat niet. Tegenwoordig wordt *steekhouden* in eenigszins andere bet. gebruikt: *De redeneering houdt geen steek*, hgd. *ist nicht stichhaltig* = gaat niet op, sluit niet.

Ibid. r. 12 v. b.

Daer 't in beworpen staet, enz. Bewerpen = ontwerpen, schetsen. Zoo heette een der taalkundige werken, door de Rederijkerskamer „In Liefde bloeyende" in 't licht gegeven: Ruygh *Bewerp* van den Redenkaveling ofte Nederduytsche Dialectieke, welken titel wij zouden weergeven door: Losse of Beknopte *Schets*, enz. —

Schoon vier. Naar het mij voorkomt moet deze uitdrukking gelijk gesteld worden met: *Een boer*, v. 73: *Klinck klaere* klaever; of *Zeestraet*, bl. 29 *klare* klinckaert. *Schoon* zou dan hier ook de beteekenis hebben van *klaar* en de zin zou luiden: zij veroordeelen 't ontwerp tot *klaar, louter vuur* d. i. eenvoudig tot het vuur. Of moet het slechts door *mooi vuur* weergegeven worden? In dat geval behoorde er het lidwoord *een* voor te staan, dunkt mij.

Ibid. r. 8 v. o.

en stevigh. Stevig = stijf. Vgl. stijf en strak; stijf op zijn stuk blijven staan.

Ibid. r. 3 v. o.

noch soecken, noch behoeven. B. „*Of zoeken, of behoeven*, maar het voorafgegane *en* (door *geen* bij zich vereischt) maakt hier *of* tot *noch.*"

B. is dus der meening toegedaan, dat *en* in *en nu zijn 't soo veel proeven* de ontkennende partikel is, die bij *geen* behoort. Hoe hij daaraan komt, weet ik niet. *En* behoort toch tot den hoofdzin, *geen* tot den afhankelijken; er bestaat dus geen de minste betrekking tusschen beide. Het is eenvoudig het conjunctieve voegwoord, en *noch* wordt vereischt wegens de negatie in *geen.*

Ibid. r. 2 v. o.

Kool = Houtskool. Het Lindenhout werd daartoe gebruikt. Zie *Voorh.* v. 128 en Verwijs' aant. aldaar.

Ibid. r. 1 v. o.

Uyt een Monicks Hooft. De hier bedoelde monnik is Berthold Schwarz, uit Freiburg, die, naar men beweert, in het begin der 14de eeuw het buskruit uitgevonden heeft.

Bl. 27 r. 4 v. b.

in het diepst. In 't midden van. Vgl. *In het diepst van den nacht* = in het holst, in het midden van den nacht.

Ibid. r. 7 v. b.

en keurt de waerheit vals. Keuren, oordeelen. Vgl. goedkeuren, afkeuren. Somtijds heeft het echter ook andere bet. Zie *Cluysw.* v. 140:

Mijn oogen *keuren* niet of 't middagh is of nacht;

waar Verdam het verklaart: zij hebben geen keur (voorkeur), het is mijn oogen onverschillig, en waar ik het liever zou weergeven door *onderscheiden, proeven, gewaar worden,* welke bet. Kiliaen ook opgeeft: *discernere, gustare.* In deze laatste bet. leeft het nog in 't Zuid-Limb. *koâre* = proeven.

Ibid. r. 12 v. o. en vlg.

Soodat de leck're tand, enz. Versta: zoodat de kieschkeurige tand van de luie monniken kon leven, zonder dat zij van hunne handen behoeven gebruik te maken, d. w. z. zoodat de monniken, die luie lekkerbekken, zouden kunnen leven zonder boeken af te schrijven.

Ibid. r. 10 v. o.

haer lollen. Lollen, niet te verwisselen met *lullen* = kletsen, bet. *neuriën,* halfluid zingen, gelijk de kloosterlingen doen bij hunne godsdienstoefeningen. Mijne meening, dat daaraan de Broeders der Barmhartigheid den naam van Lollaerden te danken hebben, heeft eenen bestrijder gevonden in den Heer R. Hartmann (Noord en Zuid, Jaarg. VIII, n°. 4, bl. 270). Hij houdt die voor onjuist, omdat Prof. Moltzer, in eene aant. van de *Sotternie van den Buskenblazer,* het woord *lollaerd* afleidt van Walter Lollard, 1322, te Keulen, om ketterij verbrand. In dezelfde aflevering heb ik de gronden ontwikkeld, waarom

ik mij niet met die afleiding heb kunnen vereenigen. Zij zijn de volgende:

a) Kiliaen geeft voor *lollen:* mussitare, numeros, non verba canere, d. w. z. brommen of mompelen, en neuriën; voor *lollaerd,* mussitator, iemand die bromt of neuriet.

b) De benaming *lolle-broeder,* door Moltzer ook opgegeven en mede in Kiliaen te vinden, toont m. i. ten duidelijkste aan, dat het woord van *lollen* afkomstig is en niet van den eigennaam *Lollard.*

c) 't Kan zeer goed zijn, dat Walter Lollard zijnen naam gegeven heeft aan eene godsdienstige sectie; doch het is door niets bewezen, dat die naam op rechtgeloovige ordebroeders is overgegaan. Kiliaen maakt tusschen beide wel degelijk onderscheid, daar hij van een *derde* woord *lollaerd* sprekende zegt: „reus laesae fidei, vel laesae religionis (schuldig aan geloofs- of godsdienstschennis) *vulgo* lollardus. Ang. lolarde. *Lolardus* quoque dicitur haereticus Valdensis (*Lollaard* wordt ook een Waldensisch ketter genoemd)." Trouwens omtrent de persoonlijkheid van Walter Lollard, als stichter der secte, schijnt ook nog eenige twijfel geoorloofd. Vgl. Littré, i. v. „Lollard, nom donné à des hérétiques du commencement du XIVième siécle en Belgique et en Allemagne et *qu'on dit* provenir d'un certain Gautier Lollard, allemand; cette doctrine abolissait la messe, les sacrements, l'ordination des prêtres, niait l'intercession des saints et prêchait la pauvreté. Sectateur de Wicleff en Angleterre au XIVième siécle, ainsi dit, par ce que les sectateurs prirent le costume pauvre des lollards."

d) Winkler Prins, *Geill. Encycl.:* Lollarden of Lolharden is de naam der leden van een godsdienstig genootschap, hetwelk zich wijdde aan de zorg voor zieken en gestorvenen. Het ontstond omstreeks het jaar 1300 te Antwerpen, alwaar eenige vrome lieden zich verbonden tot het ter aarde bestellen van dooden. Zij werden wegens hunne eenvoudige levenswijze en hun behoeftig voorkomen *Matemans,* naar hunnen beschermheilige *Alexisbroeders,* wegens het bewonen van cellen *Cellieten* en wegens hun *lollen* (zacht zingen) *Lollarden* genaamd, *omdat zij bij begrafenissen op treurigen en gedempten zoon zongen.*

Houdt men bij al 't aangevoerde in 't oog, dat Huygens het *zingen* van *monniken* bepaald *lollen* noemt, dan zal men het mij niet ten kwade duiden, dat ik voorshands bij mijne meening blijf.

Ibid. r. 3 v. o.

in den Druk. Woordspeling van *druk* = boekdruk, en *druk* = gedruktheid, benauwde toestand, lijden. Vgl. de niet onaardige woordspeling met dit woord in het gedicht *Aen den Drukker*, vòòr de uitgave van *Hofwijck*, bl. 12:

'k Hebb' Hofwijck *uytgedruckt:* is 't t'uwent niet te *druck*,
Verdruckt mij in uw pers, en helpt ons in den *Druk;* enz.

Bl. 28 r. 4 v. b.

En schier geen onderweegh begrijpen, enz. St. *Begrijpen* = omvatten, aanwezig zijn, bestaan. —

Met geen der aangehaalde woorden zie ik kans een dragelijken zin te leveren. *Begrijpen* staat dan ook eenvoudig voor — begrijpen. Aldus: de oogen zien alles, wat ver af is, gedwongen naderbij te komen; zij zien Delft en Rotterdam tot voor den Haag bescheiden en zij begrijpen bijna niet, dat er *een onderweegh* (een afstand) tusschen deze plaatsen en den Haag bestaat.

Ibid. r. 8 v. b.

belende = belande, aanlande, op uit loope. Niet te verwisselen met ons *belenden* = grenzen, palen aan, in: *belendende* gebouwen. Dit laatste heeft zich mogelijk ontwikkeld uit *lende*, dat uit *gelende* ontstaan is, onl. *gelendo* „aanwoner". Ofschoon de tegenw. bet. in het mnl. niet voorkomt, kan *belenden* werkelijk oud zijn en in stam identisch met mnl. *belenden* = belanden, dat nevens de bet. van *aanlanden*, ook zeer goed die van *reiken* of *grenzen aan* kan gehad hebben. Zie Dr. Franck. *Etym. Wdb.* bl. 75*a*.

Ibid. r. 3 v. o.

afsettelingh. Eig. *stekje*, spruit, fr. bouture; hier = afkomeling, zoon. Vgl. bl. 23 *'t queecksel* = kroost.

Ibid. r. 3 v. b.

Om Zeeluy 't ondergaen. Ondergaen bet. hier: met beleid iemand tot iets trachten te bewegen, overreden. Cf. Oudemans i. v.

De Vader *ondergaet* zijn Dochter, die beschreit
En bang voor 't juck des echts, te noô v. Hollant scheit.
Vondel d. v. L. V, 537 vs. 83.

Hoe minnelyck mevrouw hem *ondergingk* en badt.
Vondel, d. v. L. III, 833 vs. 669.

Ibid r. 7 v. b.

't Hiet = 't Heette. Oorspr. vorm van het st. ww. *heeten*, thans in de omgangstaal ook voor den tegw. tijd in gebruik.

Ibid. r. 12 v. b.

Wat mocht ick mijmeren, enz. Is de interpunctie juist, dan zal men moeten verstaan: wat ik ook mijmeren mocht, daar kost, enz.

Mijmeren, in slechten zin = droomen, suffen, gelijk blijkt uit *siecke droomen*, dwaze plannen. Vgl. Verwijs, *Cost. Mal.* v. 128, en de aant. aldaar.

geen deegh = niets goeds. *Dege*, oud subst., = heil. Vgl. Verwijs, *Cost. Mal.* 334 en de aant. aldaar.

Ibid. r. 11 v. o.

bestaen. B. Woordspeling uit tegenoverstelling van *gaan* en *staan*, en de tweederlei bet. van *bestaan. IJdel om bestaen*, is ijdel om te ondernemen.

Bl. 30 r. 4 v. b.

Onwedernakelick. Door H. gesmeed woord: zonder dat men van 't eene tot het andere genaken kon.

Ibid. r. 5 v. b.

Spijtiger Geberght. B. *Spijtiger*, dichter, vaster. Gelijk Kiliaen ook onder de verscheiden beteekenissen van *spijtig*,

densatus opteekent. 't Is dan *spitting* (meer dan een bloot opscheppen) vereischende. —

Prachtig! Jammer slechts, dat al dat moois berust op eene drukfout, gelijk ik gemakkelijk kan aantoonen. Kiliaen geeft inderdaad naast de gewone bet. van *spijtig: infestus, iratus,* enz. ook *densatus, aculeatus.* Die samenkoppeling van *densatus,* dicht, met *aculeatus,* puntig, spits, wekte mijnen argwaan; ik zocht bij denzelfden schrijver het woord *spits* op en vond daar: acuminatus, aculeatus, *dentatus.* Dit moest klaarblijkelijk ook bij *spijtig* staan in plaats van *densatus!*

Blijkens het voorgaande kan *spijtig* dus *spits* beteekenen; doch zou H. bij onze ronde duintoppen aan een *spits* gebergte hebben kunnen denken? Immers neen. De gewone bet. van *spijtig,* d. i. nijdig, vijandelijk, of liever nog, spijt verwekkend, hinderlijk, lastig om over te trekken, is hier de juiste.

Dat met *den Africaen* Hannibal bedoeld wordt, die in den 2den Punischen oorlog over de *Alpen* trok, behoeft geen betoog.

Ibid. r. 12 v. b.

't Sinnelickst geweld, enz. B. *Sinnelickst,* bevattelijkst? Ik versta er door: 't meest dat men ter overtuiging uitdenken, verzinnen, kan. —

Sinnelickst beteekent hier m. i. *verstandigst.* Vgl. de uitdrukking *Sinnelicke lezer* = Verstandige lezer. Vergel. Oudemans en Kiliaen. Zie ook Huydecoper, *Melis Stoke,* Dl. 1, v. 2, aant. „groote clerken ende andre van zo groten verstande ende *zinlichhede* wezende." *Sinnelickst* dient van *geweld* gescheiden en bij *Reden* gesteld te worden, eene bij oudere schrijvers gebruikelijke omzetting; het beteekent dan: *het geweld der verstandigste redeneeringen.*

Ibid. r. 14 v. b.

Des' en die gelijck. Versta: deze (onmacht) en die (onreden = domheid) *te* gelijk.

Ibid. r. 9 v. o.

Om in Ty, maer voorwind, enz. Versta: Met den vloed tegen, maar den wind meê. Vgl. *Oogentr.* bl. 231:

En zeilen *tegens ty* met *weinigh winds* in 't schip;
en ibid. bl. 224:

en die 't dan tijdighst wendt,....
Siet scherper *in den wind*, dan die het voorhoofd draeyen,
Vandaer de blixem komt.

In heeft hier dus de ongewone bet. van *tegen*, gelijk in den zin; De jachthond loopt met den neus *in* den wind.

Ibid. r. 8 v. o.

onmondigheid. Woordspeling. Geringe welsprekendheid, gemis van zeggingskracht.

Ibid. r. 4 v. o.

Een vroom man, enz. Een rechtschapen, billijk man. H. gebruikt meermalen deze wending. Vgl. *Voorh.* v. 33: Dan sal noch een gryse Dutter, enz. en *Hofw.* bl. 81:

Soo sal de waerheit noch een redelick gewiss'
Doen stemmen met mijn stemm' en seggen: „Dat's gesproken, enz.

Ibid. r. 2 v. o.

Dat hebbense vooruyt. Hgd. Das haben sie voraus. Wij: dat hebben ze vòòr.

Bl. 31 r. 2 v. b.

soo gaen Papieren vrij. Nl. van verrotting.

Ibid. r. 7 v. b.

en dit halve sterven. Drukfout. Lees: en *na* dit halve sterven.

Ibid. r. 10 v. b.

By Dusenden, enz. *By* = door. *Inboel*, inboedel, een juist gebruikt woord, omdat H. de nalatenschap der Schrijvers vergelijkt bij eene erfenis, welke door het nageslacht, *gerukt*, *geplukt*, *ge-eigent wordt.*

Ibid. r. 12 v. b.

En soo gemackelick enz. Ofschoon ik anders op de foutieve versregels niet de aandacht vestig, daar ik meen dit aan den lezer te mogen overlaten, wil ik hier toch even aanstippen — om de zeldzaamheid van het feit — dat er ééne syllabe te veel is. De versregel had moeten luiden:

En sōō/gĕmăck/lick ēn/soŏ gēēr/nĕ mē/vĕrkēēre.

Daar er eigenlijk slechts eene toonlooze *e* in het woord *gemackelick* te veel is, zou ik geneigd zijn aan eene drukfout te denken, ware het niet, dat de eerste uitgave, zoowel als alle volgende, dezelfde fout heeft.

Ibid. r. 13 v. o.

noch vreughd en geeft noch vrucht. De klank- en woordspelingen zijn bij H. bij honderden te tellen. Zoo ik er hier even stil bij sta, is 't om er op te wijzen, dat wij hier allitteratie en klankspeling te gelijk hebben.

Ibid. r. 9 v. o. vlgd.

Wijser waer. Subj. dubitativus. — *Toe en sta* = moet, gedwongen is.

Ibid. r. 3 v. o.

sijn selven 't overpoogen. St. *zich overpogen* = zich overtreffen. De oorzaak is genoemd, 't gevolg bedoeld. —

De reeds meermalen genoemde Fleor keurt Stellwagens verklaring af; m. i. zeer ten onrechte. De woorden ontvangen bij H. zeer vaak hun licht van de omgeving, waarin ze geplaatst zijn, en de uitdrukking *waer het in 't vermogen van sijn vernuft geweest* doet zien, dat H. hier niet bedoelt, meer te *pogen*, dan hij eigenlijk kon, want dit kan niet gezegd worden van het *vernuft*, maar van den *wil.* Dat de *oorzaak* voor het *gevolg* genomen wordt, en omgekeerd, is trouwens eene zoo gewone figuur, dat het eigenlijk de moeite niet waard is, er zoo lang bij stil te staan. Vgl. *C. M.* v. 66: besueren wy de doot; alwaar het *gevolg* genoemd, de *oorzaak* bedoeld is.

Ibid. r. 1 v. o.

Het hadd in 't Witt gestaen. **St.** *In 't Witt staen* = in de bedoeling liggen. —

De zin moet dan klaarblijkelijk luiden: Had die schrijver zich zelven kunnen overtreffen, dan had het in de bedoeling gelegen. Maar dat beteekent immers niets?

B. *In 't Witt gestaen:* hij zou het dan ook op 't *papier* gebracht hebben. —

Mij dunkt, dat die uitdrukking te mat, te kleurloos is in deze keurige passage en daarenboven, zou er dan niet gestaan hebben *op 't Witt?* 't Is hier toch een gansch ander geval, dan wanneer Huygens in zijne *Mengelingh*, bl. 82, zegt:

Al waer 't dat Roemer opzagh,
Getrouwer vrienden hand en reickten hij u niet,
Dan daer ghy *in dit Witt* het pennenspoor af siet.

Een *spoor* moet *in* 't Witt staan.

Ik geloof dan ook, dat **H.** hier aan geheel iets anders gedacht heeft. Hij vergelijkt den auteur, die op zijn best wil schrijven, met een schutter, die op *'t witt* (de roos) mikt; treft hij zijn doel en staat de pijl dus *in 't witt,* dan heeft hij een onverbeterlijk schot gedaan. Zoo ook hier: Had de schrijver het beter kunnen doen, hij zou 't onberispelijk gemaakt hebben. Vgl. *Hofw.* bl. 40:

Of 't *witt* is of geen Doel, die pijl is afgevlogen.

en ibid. bl. 49: Want vrucht en vreughd is 't *witt*, dat ick hier schick te raken.

Bl. 32 r. 2 v. b.

Eer hij, syn eigen Roe, enz. Men hoede zich hier te denken aan de *Roode Roe* (den gerechtsdienaar, den strafvoltrekker), vooral daar *Scherpe rechter* ook al licht met *scherprechter* kan verwisseld worden. *Roe* beteekent oorspronkelijk (zie Kiliaen) rechtsgebied, rechtbank, *rechter*, en in den laatsten zin is het hier gebruikt, daar slechts de *Rechter* het vonnis *vellen* kan. Dat *scherpe* hier = strenge, is en *scherpe rechter* eene woordspeling met *scherprechter* bevat, behoeft niet nader aangetoond.

Ibid. r. 7 v. b.

by loss gevall. Versta: zooals het valt, zonder nadenken of overleg. — *Wilde tael*, die niėt door de Rede beheerscht wordt. Vgl. *Kor.* I, bl. 563: En winst of *wilde* vreughd.

Ibid. r. 10 v. o.

Vertieren. B. *Vertieren*, aan den man brengen, als men zegt: *Vertieren* is in 't klein verkoopen.

Dat dit de juiste bet. is, blijkt uit het woord *vertier* = handel. Kiliaen verspreidt over het woord het gewenschte licht; *vertieren*, permutare, commutare, vendere; dicitur *vertieren* q. d. verteeren, i. e. consumere, quod et *slijten* vocant. Vgl. *Cost. Mal.* v. 304, vlgg.

Een uytgehongerde, die mogelick van daegh
Van u gehantgift wordt, sal 't overschot *vertieren*
En leven van uw cruym.

en *Mengelingh*, bl. 97.

De hand, die alles dwinght,
Vertiert verscheidelick haer afgesonden giften:
Giets' hier met tobben uyt, verstuyft se daer met siften.

Ibid. r. 11 v. b.

sijn' tijd, sijn' stae, sijn' overslagh. Versta: want om iets te *kunnen*, moet het te gelegener tijd, te bekwamer plaatse en met de noodige voorbereiding (overweging) geschieden.

Ibid. r. 5 v. o.

tusschen Kaey en Schip. Ik beken gaarne, dat deze uitdrukking mij eenigen tijd duister geweest is, en geloof, dat dit met anderen ook wel het geval zal zijn. Ik stel mij de zaak aldus voor: Wanneer sommige waren in een schip geladen worden, b. v. kalk, kolen, meel, enz. dan waait het fijnste stof, bij 't overladen van de kade in 't schip, dus *tusschen kaey en schip* weg. Zoo, zegt H. gaat het mij ook met de *scherpe kakelaars;* het fijnste van hunne redeneeringen gaat voor mij verloren.

Bl. 33 r. 1 v. b.

Mijn leser is 't hier bei. St. *Bei* = *beu*, *moede;* in navolging van B.: „*Bei. Beu* zeggen wij thands. Interjectie (anders ba! d. i. foei) als adj. gebruikt en walging te kennen gevende. Hiermeê is ook *boos* verwant. — Maar wellicht meent Huygens *beide*, namelijk *kwaad* en *moe*."

Dat hier alleen 't laatste kan bedoeld zijn, spreekt van zelf, en de Heer St. zal mij verplichten door een enkel voorbeeld te citeeren, waarin *bei* voor *beu* genomen is.

Ibid. r. 3 v. b. vlg.

als 't hert van onderen, enz. Vgl. het spreekw.: Waar de mond van vol is, loopt 't hart van over. *Onderen* en *donderen*, foutief rijm, gelijk B. te recht aanmerkt.

Ibid. r. 11 v. o. vlg.

geen onduytsche woorden. D. i. goede, hollandsche woorden, waarschijnlijk met de nevenbedoeling van *duidelijke*, goed verstaanbare. Vgl. *C. M.* bl. 6:

Waerdoor sy spreeckt haer *duytsch*, en mijne aant. aldaar. — *sooveel en verr my docht.* Vgl. bl. 21, *voor soo veel;* en bl. 26, *soo verr.*

Ibid r. 9 v. o.

slaend of weerende, enz. Voor den aanval of ter verdediging. — *ten beste gelden*, het meest van dienst zijn. Cf. 35: Maer daer het *gelden* most, enz.

Ibid. r. 2 v. o.

geen gemack en waer soo wel besteedt. Geen geld, om iets geriefelijks te maken, zou zoo goed besteed zijn als dit. Hier is dus het *gevolg* genoemd en de *oorzaak* bedoeld. Vgl. bl. 31: *overpoogen*, en mijne aant. aldaar.

Bl. 34, r. 1 v. b.

Ick sei, gewisse winst was uyt het werck te malen. Weer vestig ik de aandacht op de prachtige allitteratie, waardoor,

als het ware, de werking van den molen wordt in beeld gebracht. Vgl. *Dagwerck*, bl. 168: Om een *r*ijm die *r*onder *r*olde dan de *r*eden.

Ibid. r. 2 v. b.

hoe en waer sou men 't halen. D. i. *het geld.* Wij gebruiken deze uitdrukking ook nog: Waar zou ik *het* van daan halen? Bij H. komt *het* absoluté ook nog in anderen zin voor: Vgl. *Voorh.* v. 97: Sal ick *'t* eyntelicke strijcken, alwaar *het* staat voor *het zeil*; en v. 89: Sal ick *'t* weder noordwaert wenden; waar het woord *roer* er bij gedacht moet worden.

Ibid. r. 5 v. b.

Op redelick bespreck. St. Onder redelijk, behoorlijk verband. —

Beter: onder redelijke, billijke voorwaarde, beding. Vgl. Hooft, *Ned. Hist.* b. 22:

Op *besprek*, dat de soldaten met hun geweer zouden uitrekken.

Ibid. r. 7 v. b.

na te gaen. Wij zouden thans zeggen: zijn eigenbelang najagen: vgl. hgd. seinem Vergnügen nachgehn.

Bl. 35 r. 2 v. b.

Maer daer het gelden most. St. *het most gelden* = het moest geld kosten. —

Volstrekt niet. Huygens heeft in het voorgaande gezegd, dat hij 't bij een betoog in proza ten voordeele van zijn weg niet liet, maar „'t scherpst zijner geweeren", de Dichtkunst, daartoe te baat nam. Dit nu, zoo vervolgt hij, roerde sommige, maar *daer het gelden most* = *waer,* d. i. *bij wien het er op aankwam*, daar werd het niet ingezien. Welken dragelijken zin zou het trouwens leveren: Het werd niet begrepen, daar het geld kostte? Neen, de Heeren van de Magistraat, die het werk eigenlijk moesten ten uitvoer leggen, zagen toen het nut en de mogelijkheid er nog niet van in.

Ibid. r. 5 v. b.

Tijd doet en Tijd doet niet, *enz.* St. *Tijd doet* enz.; tijd als toekomstige *tijd* en als *heden* opgevat. —

Ik geloof niet, dat deze verklaring iemand veel wijzer zal maken. De moeilijkheid van deze plaats ligt hoofdzakelijk in 't opsporen van het verband, hetwelk H. heeft willen brengen, in de met elk seizoen regelmatig terugkeerende kinderspelen en het verschijnsel, dat de tijd u op eens in den schoot werpt, wat ge eertijds vruchteloos met klem van redenen zocht te verkrijgen. Dit is zoo waar, dat de Heer la Lau, van wien ik boven sprak (zie bl. 24, *snoer*, en mijne aant. aldaar), de vier regels, die aan *Tijd doet*, enz. voorafgaan, eenvoudig uitlaat, en ik moet zeggen zonder schade voor een juist begrip van Huygens' meening.

Mij dunkt, dat het bovenbedoelde verband moet gezocht worden in: *Tijd doet* en *Tijd doet niet*. Aldus: Even als de kinderen in één tijd van het jaar knikkeren en koten (met bikkels spelen) en in een anderen tijd niet, zoo brengt U ook de tijd soms de vervulling uwer wenschen, soms niet. En gelijk de kinderen in een bepaald jaargetijde zich met bepaalde spelen vermaken, zonder daartoe door bijzondere redenen aangespoord te worden, zoo wordt ook soms een werk ongedaan gelaten, hetwelk na verloop van tijd en zonder dat er klemmender redenen zijn, dan vroeger, ondernomen en voltooid wordt.

Het is duidelijk, dat *Soo langh* hier *tot zoolang* = *vòòr dien tijd* beteekent.

Ibid. r. 11 v. b.

Geen dingh en werdt verkracht. Versta: niets wordt door geweld, vòòr den tijd, tot stand gebracht. Vgl. het fr. rien ne se laisse forcer. Zie ook blz. 34, alwaar *verkracht* in goeden zin genomen is:

Dit wist ick by de proef, dat Rijmens soete macht
Veel herten, meer als dwangh van redenen, *verkracht.*

Ibid. r. 11 v. o.

en 't gingh niet. Drukfout. Lees: *'t en* gingh niet.

Ibid. r. 7 v. o.

om of haer honger quam. De uitdrukking *om of* is volgens ons hedendaagsch taalgebruik niet verklaarbaar, maar wordt volkomen opgehelderd door het Zuid-Limb. dialect. Het doel

aanwijzende *om* wordt daar steeds door *veur* of *vuur* weergegeven, en *indien* (of) door *es* (als); *om of haer honger quam* zou men in dat taaleigen precies zoo uitdrukken: *veur es* der honger kôam. Vgl. *Oogentroost*, 211:

onze drooge Lampen
Van olie te versien, *om of* de Bruigom *quamp.*

en *Zeestraet*, bl. 77: dat ick mijn Discours .... teruggehiel ende opsloot *om oft* men eens naer desen betere sinnen mochte bekomen.

Ibid. r. 2 v. o.

Wat lett de menschlickheit? Menschlickheit hier te nemen in den zin van Menschelijke natuur, of het menschdom. Wat scheelt den mensch, waarom handelt hij ook niet als het redelooze dier?

Blz. 36 r. 4 v. b.

Uyt d'eerste Appel-schuld. Den zondenval in het aardsche Paradijs. H. zinspeelt daar dikwijls op: Zie *Cost. Mal,* v. 53 en vlgg. — *Die wy soo dier betalen* moet tusschen haakjes geplaatst en als tusschenzin beschouwd worden; de daaropvolgende woorden *dat elck genegen is 't verboden na te gaen* vormen het onderwerp van den zin *het is te halen*, *enz.*

Ibid. r. 8 v. b.

soo vraegh ick noch uw Scholen. St. *Scholen* lees de wijsheid uwer scholen. — Vgl. *C. M.* v. 285: voor de *School. Oogentr.* 212: in die donckre *school.*

Ibid. r. 11 v. b.

Droom van dertele geburen: Eene nieuwe vinding der dartele Franschen op het gebied der mode.

Ibid. r. 15 v. b.

Huys-backen Nieuw. St. Nieuwe zaken, die door een landgenoot werden uitgevonden of voorgesteld. —

Vgl. *Cluysw.* v. 48:

'*t En was geen backers deegh, 't was huys-back en heel mijn.*

en de aant. van Verdam aldaar. Dezelfde geschiedenis als de aldaar van *huys-back* vermelde, had ook het woord *pain de ménage:* oorspronkelijk een in huis gebakken brood, wordt het thans door elken bakker gevent.

Ibid. r. 11 v. o.

eers' yemand konnen monden. St. *Monden* zou thans een germanisme zijn. —

Volgens de kenteekenen, door den Heer Stellwagen in de *Levende Taal* voor de Germanismen opgesteld, zou *monden* tot de in Klasse A omschrevene behooren, daar het tegenwoordig vrij wel door *smaken, goed smaken*, verdrongen is. Intusschen de Woordenlijst der Ned. Taal en het Woordenboek van Van Dale geven het nog voor zuiver Nederlandsch en hedendaagsche schrijvers gebruiken het ook nog wel. Zoo las ik onlangs in een der pas verschenen Sonnetten van Winkler Prins, getiteld: *Niet voor kinderen:*

Een knaapje komt: hem is 't muziek voor de ooren,
Dat duifgekir; die druiven zullen *monden*
En 't vlindervlerkje is wellust voor zijn oogen.

Zouden wij 't dus maar liever een *archaïsmus* (verouderd woord) noemen; daarmede zal de Heer Fleor, die tegen deze aant. te velde is getrokken, misschien ook genoegen nemen? Vgl. verder bl. 42: die 't volck.... *monden.*

Ibid. r. 5 v. o.

't ongesiene kind. Woordspeling. *Ongesien* is hier in de dubbele bet. genomen van *niet gezien* en *wat men niet wil zien*, omdat men er tegen ingenomen is.

Bl. 37 r. 6 v. b.

Rapier te handelen. D. i. den degen te hanteeren. Vgl. het woord *wapenhandel.*

Ibid. r. 10 v. b.

Ommeslagh = *Bijwerk.* Het ontwerp lag er met zijne „tekeningen en supputaties", zooals **H.** in zijnen Brief aan den Baljuw van den Haag zegt (bl. 77).

Ibid. r. 6 v. o.

in 't bekrammen. Daar ik het woord in geen enkel woordenboek heb kunnen vinden, is het, even als zoo menig ander, waarschijnlijk door **H.** zelf gevormd, naar analogie van: *belasten, bekransen, bekribben,* enz. en beteekent eigenlijk *voorzien zijn van een kram*, hetwelk, volgens Van Dale „de naam is van een ijzeren duim, met twee punten; knier (van eene deur of een venster) slotplaat, b. v. van een boek." Het zal dus wel gelijk staan met: grendel, slot. *'t Uytsicht bekrammen* is dus = het uitzicht afsluiten, benemen.

Bl. 38 r. 2 v. b.

moeyelick ontduyst'ren. Beknopte uitdr. voor: dan dat ze u het gezicht op kruiden en bloemen benemen en dat is lastig, vervelend. Vgl. *Voorh.* v. 600: Al dit *moeyelicke*, Neen.

Ibid. r. 13 v. o.

d'onlustigheit van een benauwden Pand. Versta: wie zou niet gaarne het onaangename van een ingedijkten weg willen dulden om, enz. Aangaande het woord *Pand,* zie *Voorh.* 460 en de aant. aldaar.

Bl. 39 r. 4 v. b. en vlgg.

Alsof men u, eilaes. De hier volgende regelen bevatten de „opspraeck en de klachten" van de „arm Scheveninger menschen". Nu, morden zij, moeten wij over dien klinkerd-weg, en daar hij zoo hard is, slijten wij onze schoenen, onze kousen, of, indien wij geen kousen dragen, onze voeten daarop; terwijl wij in 't ons van ouds bekende zand-pad toch ook geen keien ontmoeten, geen distelen en geen slangen, zoodat de nieuwe weg ons wel verlies biedt, maar geen winst.

Ibid. r. 9 v. o. vlg.

Uw voeten hebben mij gebracht. Woordspeling. Immers het lijden hunner voeten heeft hem op het denkbeeld dezer straat gebracht.

Tijden en ontijden d. i. weer of geen weer = in goed of slecht weder. Vgl.: bij nacht en ontijd.

Ibid. r. 1 v. o.

last in lust. Vaak terugkeerende allitteratie en klankspeling. Vgl. vreugd en vrucht; licht en leeg.

Bl. 40 r. 3 v. b.

En, over Kous en Schoen, enz. Versta: En, zoo gij wegens kous en schoen, enz. over mij ontevreden zijt, dan is zulks onverdiende toorn.

Ibid. r. 5 v. b.

't Was dobbel wel gemeent, enz. **St.** dan **H.** zelf verwacht had. —

't Maakt wel geen groot verschil, maar ik moet den Heer **St.** toch doen opmerken, dat het gezegde van **H.** veel aan kracht wint, wanneer men hier overeenkomstig de grammatica, den zin aldus aanvult: 't was dubbel wel, d. i. zeer goed, gemeend en 't is nog beter uitgevallen, *dan 't gemeend was.*

Ibid. r. 11 v. b.

versaft = verzacht. Vgl. engl. *soft*, hgd. *sanft.* Het overgaan van *f* in *ch* is een overbekend verschijnsel. Vgl. graft en gracht; gekoft en gekocht, bruiloft en brûlocht. Dit laatste in Z. Limb. nog in gebruik: broelocht.

Ibid. r. 1 v. o.

verboett = verbeurd. *Boete* (van den stam bat, bet) bet. eigenlijk verbetering, het bedrevene weer goed maken door geld. Hiervan nog de ww. *netten boeten, ketelboeten.*

Bl. 41 r. 3 v. b.
Tolt alle Wiel en Been. Doet alle voertuigen en voetgangers tol betalen. *Tollen,* (Kiliaen) pendere vectigal; dus eigenlijk *tol betalen*, hier in factitieven zin, *tol doen betalen.*

Ibid. r. 7. v. b. vlg.
Van gins en weder-reis, enz. Heen en terugreis. —
Strangh. Men denke niet, dat dit een door H. ten behoeve van het rijm uitgedachte wisselvorm van het woord *strand* is. Kiliaen geeft naast *stranden* = schipbreuk lijden, ook *stranghen* op. De weg, welke in de 16de eeuw, te 's Hage, van den Dennenweg uit naar Scheveningen liep, wordt in eene Schepens-akte van 1572 als „de weg naar *strange*" aangeduid. Zie *Mededeelingen* v. d. Ver. t. Beoef. d. Gesch. v. 's Hage, Dl. II, afl. 2, bl. 142.

Ibid. r. 12 v. b.
Elck isser u een' waerd'. Versta: Elk van deze vertegenwoordigt voor U eene waarde, eene bron van verdiensten.

Ibid. r. b. v. o.
Yeder eens bekommeringh. **St.** *Bekommering?* Een verouderd bijwoord, dat haastig beduidt. — **B.** Verouderd bijwoord even als *ijling.* 't Is haastig, met aandrang. — Oudemans: *bekommeringh*, haastig met aandrang; hij citeert daarbij de plaats in kwestie. —

Blijkbaar is **B.** de autoriteit, waar S. en O. op steunen. De eerste twijfelt echter reeds aan dat adv. *bekommeringh*, dat nergens elders voorkomt en ook niet hoeft voor te komen; want wij hebben hier te doen met ons gewone subst. *bekommering*, dat bezorgdheid, vrees, ongerustheid beteekent.

Zou iemand eene moeilijkheid in de plaats gevonden hebben, indien er stond: *Noch wil der yeder eens nieuwsgierigheid na toe?* Immers neen. 't Is een zeer gewone, ja alledaagsche figuur. Voorbeelden heb ik maar voor 't grijpen:

Vondel, *Bat. Gebr.*

Gelijk een leeuw
Kwam die *verwesen trots* den heuveltop op stappen.

J. Luiken, *Buitenleven:*

De bloemekrans braveert de gouden kroon,
Die *'s Konings zorg* bij nacht *doet waken.*

Hoef ik na al 't aangevoerde nog te zeggen, dat de zin geen ander is dan: ofschoon wij het krijgsgerucht lang moede zijn, wil iedereen, *bekommerd*, d. i. in zijn ongerustheid, er toch eens heen, n.l. om den uitslag te zien.

Het misverstand is hoogstwaarschijnlijk ontstaan, door dat men *eens* als bijw. opvatte, in plaats van het met *ieder* tot *iedereens* te verbinden.

Ibid. r. 4 v. o.

Onse fiere Buert. Terecht zegt St., dat hiermede Engeland bedoeld is, en *Fleor*, die het als van de *Sevenlandsche Buert* (zie Scheepspraet) dus van *ons land*, gezegd beschouwt, is de plank totaal mis. Dit wordt ten duidelijkste aangetoond door den regel:

(God gunn' u zelden kans van sulken overloop)

waardoor H. den vromen wensch uit, dat 's vijands schepen, zoo zelden mogelijk, op onze kusten gezien mogen worden. De *Zeestraet* werd uitgegeven in het jaar 1666 en eerst in 1667, bij den vrede van Breda, nam de 2de Eng. zeeoorlog een einde.

Bl. 52 r. 1. v. b.

En syn van geen gevolgh. Zij houden niet aan, blijven niet voortduren. Vgl. het fr. cela n'a pas de suite.

Ibid. r. 7 v. b.

Op allerhanden Trant. *Trant* dient hier in zijne oorspronkelijke bet. van schrede, voetstap (Zie Kiliaen en Oudemans en vergelijk *trantelen* en *drentelen*) opgevat te worden. Het staat hier gelijk met *loop* of *ren.* Vgl. ook *Oogentr.* bl. 230: Wegh met den ouden *trant;* waar het woord, van de dansers gebezigd, ook in letterlijken zin moet genomen worden.

Ibid. r. 9 v. b.

't Verschot sal minder zijn. De onkosten, die gij daarmede hebt, zullen minder zijn, dan de opbrengst van den tol op die dagen.

Ibid. r. 11 v. o.

Wat soudt ghy oortjens pluysen. Pluysen = buit maken, opstrijken. Vgl. *pluijsteren* = plunderen, dat bij Brederoo voorkomt. Kiliaen stelt *pluysen* = *luysen* of *vlooien*, iemands beurs ledigen. Deze beide laatste ww. zijn in diezelfde bet. nog heden ten dage in het Z. Limb. taaleigen in gebruik.

Ibid. r. 5. v. o.

Betakelt bij Stevin. Door Simon Stevin, den beroemden wiskundige en vertrouwde van Prins Maurits, *opgetuigd*, van *takelage* voorzien. Het woord *takelen* komt van *takel* eene vereeniging van touwen en katrollen, welke dient om zware lasten te hijschen. Onder *takelage* van een schip verstaat men echter de heele tuigage. Vgl. ook *onttakelen* en *optakelen*, waarvoor vroeger ook *toetakelen;* zie Antonides v. d. Goes, *Bellone aan Bant:* zij *taeklen* vloot op vloot, in alle havens *toe;* hetwelk tegenwoordig meestal slechts in figuurl. en wel ongunstigen zin genomen wordt: *iemand toetakelen.* Evenzoo ging het met *havenen*, dat oorspr. *reinigen*, *versieren* beteekende. Zie *Voorh.* v. 521, aant.

Bl. 43 r. 1 v. b.

gij Danten en gij quanten. Vgl. *Voorh.* v. 377, vlgg.

Siet mijn Vrijers, ziet mijn *quanten*
Siet mijn hersseloose maets
Dit zijn menichmael de *Danten*
Die u costen sooveel praets.

Quant bet. guit, schalk; hier waarschijnlijk *fat*, *pronker*, *heertje. Dant*, eig. lichtzinnige vrouw, slet; hier *koket juffertje*, *modepop.* Over de afleiding raadplege men de aant. op de aangehaalde plaats.

Ibid. r. 2 v. b.

lanterfanten. B. Den landtrawant (d. i. landdrabant) spelen. Versta den *landdoordraver*, anders *landwachter*. Zie het woord *trawant*, in mijne Geslachtlijst. —

Behalve deze afleiding, welke B. aan Kiliaen ontleende, gaf hij er in zijne aant. op Hooft, 114, een andere, waarin hij *lanterfanten* verwant achtte aan *lunderen*, *londeren*, otiari, en *fant* verklaarde door *voetknecht*. „Dit laatste," zegt De Jager, *Frequent*. II, 326, „is wel wat vreemd en door niets gestaafd en zoolang die laatste helft der samenstelling niet beter is aangewezen, zal het best zijn de uitlegging van Kil. te behouden."

Het bevreemdt mij, dat De Jager het woord *fant* niet kende. In het Duitsch is de uitdrukking *eitler fant* toch zeer gewoon. Eigenlijk beteekent het volgens Bilderdijks juiste verklaring *voetknecht*; Vgl. Sp. *fanteria* = infanterie, van *infans* = knaap, jongeling.

Daar nu, gelijk De Jager zelf bewijst, een ww. *lanteren* of *lenteren* (vgl. fr. lanterner, doch zie Littré) = talmen, langzaam te werk gaan, bestaat en *fant* eveneens als een werkelijk bestaand woord is aangewezen, verhindert ons niets *lanterfanten* daarvan af te leiden, te meer daar *langzaam gaan als een soldaat*, *met afgemeten tred gaan* de bet., die wij aan *lanterfanten* hechten, nauwkeurig weergeeft. Ja, wat is *het lanterfanten in het Voorhout* anders, dan wat wij gewoon zijn de Pantoffel*parade* te noemen?

Ibid. r. 5 v. b.

malle-mole-malen. Het ronddrentelen in het Voorhout kan niet teekenachtiger uitgedrukt worden, dan door deze schoone allitteratie. Vgl. mijne aant. op bl. 34 r. 1 v. b.

Ibid. r. 7 v. b.

gestreckte Laen. B. *rechte laan*. — In Bilderdijks tijd mocht deze opheldering noodig schijnen; in den onzen, waarin de alleenzaligmakende Wiskunde den schepter zwaait, droomt immers elke twaalf- à dertienjarige schoolknaap reeds van *gestrekte* hoeken, wier beenen ééne *rechte* lijn vormen.

Ibid. r. 13 v. b.

Gelasen kassen. St. Huygens bedoelt: koetsen. —

Vgl. Verwijs, *Een boer*, v. 133:

Kijck, hoe sitt hy te pronck, al keeck hy uyt en *kass*,
In 't *leere Wagent'gie.*

Over *gelasen* = glasen, zie Verwijs, bl. 22, aant. 9 en vgl. bl. 101, v. 161: *geraegen* = graegen, geest.

Ibid. r. 1 v. o.

het is uw rechte slagh. 't Is precies iets voor u.

Ibid. r. 9 v. b.

Neemt uw voordeel waer. Doet wat in uw voordeel is, neemt uwe kans waar.

Ibid. r. 11 v. o.

By vracht van meerder ernst. Vracht, omdat het gezelschap in een rijtuig zit; *van meerder ernst*, wanneer het uit oudere, ernstiger lieden bestaat.

Ibid. r. 10 v. o.

t'hans siet gij 't. t'hans, in zijne oorspronkelijke bet. van *aanstonds, weldra*, niet in de onze: *op ditzelfde oogenblik.* Dat H. hier op *ebbe* en *vloed* wil wijzen, is duidelijk.

Ibid. r. 3 v. o.

Daer is geen toeverlaten. St. vertrouwen. — Juist; vgl. hgd. Zuverlass. — *Evenstandigheid.* Vgl. bl. 47, laatste regel, en bl. 48: Schoon Eveneens.

Bl. 45 r. 9 v. b. vlg.

Als 't langh gekruyt sal sijn. Men verlieze niet uit het oog, dat er van een rijtoertje sprake is. *Gekruyt* zou men in de moderne omgangstaal door *gekard* kunnen vervangen. — *Buijten-vesten.* Zoo noemt H. niet onaardig de *Duinen*, als waren 't de wallen eener vesting, waarvan de zee de grachten vormt.

Ibid. r. 11 v. o.

alle veel verveelt. Woordspeling, die tevens de afleiding van *vervelen* bevat.

Ibid. r. 7 v. o.

Het droevige vernacht, enz. Op dezen regel vestig ik alleen de aandacht om er op te wijzen, dat H. bij uitzondering ook wel eens breedsprakig kan zijn; hier zeker, om zijnen afkeer van te nauwe schoenen nadrukkelijker te doen uitkomen, daar hij ze noemt: holen, gelijk aan het treurige logies van donkere gevangeniscellen.

Vernacht = nachtverblijf, logies. Vgl. *Mengelingh*, bl. 84: te Muyden, *soet vernacht.* — *Gijolen*, Vgl. fr. geôle.

Ibid. r. 6 v. o. vlg.

Treedt af, enz. Stapt uit (het rijtuig). —

Witt' Sand, daer, enz. St. Den vloer met zand bestrooien? En dat in den Haag? Wel zijn de tijden veranderd, klaagt B. —

Klagen doet B. daarover precies niet. Integendeel; doet men het uit weelde? vraagt hij. En hij antwoordt: „neen, uit spaarzaamheid; want ik heb eens hooren betoogen, dat van alles, wat men op den vloer kon hebben; zand, beverving of schildering met de geringste effen kleur, zeildoek, matten, vloerkleeden, tapijten, en onder deze de kostbaarste, deze laatste het bestkoop uitkwamen, en de rekening liet zich goed maken." —

Ibid. r. 1 v. o.

Spijt niewe Kous of Schoen. Al heeft men ook nieuwe Kousen en Schoenen aan. Over de *Vrouwenspoelerij* zie ook Heemskerck, *Bat. Arcadia;* en Cats, *Spiegel* v. d. O. en N. Tijd.

Bl. 46 r. 2 v. b.

En 't is waerschijnelick. H. speelt hier met het woord *waarschijnlijk;* hij neemt het niet in de gewone bet., maar in die van: het schijnt waar te zijn, maar is het niet. Zie ook Korenbl. I, 521:

Ten minsten weest versien van *waerschijn* en van blijcken
Die op het duysentste gedeelte waerheit lijcken.

Vgl. verder ons *oogenschijnlijk* en het hgd. *augenscheinlich*, die ook aan elkander tegengestelde bet. hebben.

Ibid. r. 6 v. b.

Hoeveel min schikt het sich. Hgd. *es schickt sich nicht* = het past niet. Vgl. bl. 47: Te ruym en schickt sich niet.

Ibid. r. 8 v. b.

van Honden doll Fenijn d. i. van het venijn van dolle honden. Vgl. *Oogentroost,* bl. 214: Al ofs' een dollen hond sijn gift hadd' aengebeten.

Ibid. r. 6 v. o. vlg.

en woegh het Haer niet door. St. Woegh door = deed doorbuigen. — Fleor (in het Schoolblad): deed breken door haar gewicht. —

Vat men *woegh door* letterlijk op, dan heeft Fleor zeker gelijk; let men echter op het verband en op het vreemde, zelfs onmogelijke der gedachte, dat een mier door haar gewicht een haar breken zou, — een vlieg, ja een bij zou dat niet eens kunnen — dan verdient m. i. Stellwagens verklaring de voorkeur. —

Wat meent een Oliphant. H. bedoelt: moet een olifant zich daarom verhoovaardigen, als hij zich bij eene mier vergelijkt? Wel neen, hij is immers ook slechts een maaksel van Gods hand, even goed als die mier. Vgl. het onmiddellijk voorafgaande:

Het meer en minder groot en doet niet tot de waerd!

Ibid. r. 3 v. o.

Geheimen, die de konst, enz. H. doelt op de uitvinding van het microskoop.

Bl. 47 r. 4 v. b.

omloop = omvang, fr. contour.

Ibid. r. 9 v. o.

noch flodderingh, noch dwangh. St. Men denke aan *dwangbuis.* —

Ik voeg er bij: en aan *flodderbroek, flodderkleed, floddermuts;* waarin *flodderen* = fladderen (zie Weygand) het wapperen van

wijde kleeren schijnt aan te duiden. „*Floddermadam!*" zegt Tante Martha de Harde tot haar gelint en gestrikt nichtje, Alida Leevend.

Ibid. r. 6 v. o.

En bet're lessen veel. B. veel betere lessen. — De twijfel, of *veel*, na het zelfst. nw. geplaatst, op *bet're* of op *lessen* betrekking heeft, zal worden weggenomen, indien men let op 't voorafgaande: *'k wist veel meer uyt te leggen.* De analogie doet zien, dat tegenover *veel meer, veel beter* moet staan.

Ibid. r. 5 v. o.

Knecht of Meid. Knecht staat hier niet voor *bediende*, gelijk bl. 41: met kinderen en *knechten;* maar voor *knaap*, en *meid* voor *meisje.* Hiermede worden personen uit den lageren en middelstand bedoeld tegenover de *Joffertjens en Heertjens.* Vgl. blz. 49:

Wat zijt ghij, *Meid of Knecht?* waer 't niet aen Keurs of Broecken,
Ick wist geen' Mannetjens van Wijfjens uyt te soecken.

Bl. 48, r. 3 v. b. vlg.

Hoe langh, enz. Versta: Hoe lang zal het aanloopen, eer Gij U weer in soortgelijke kleeding durft vertoonen, gelijk die, welke Gij kortelings droegt.

Ibid. r. 6 v. b.

verfoeyen en verwijsen. Verwijsen = veroordeelen. Vgl. ter dood verwezen. Hgd. ein Landesverwiesener = een balling.

Ibid. r. 10 v. b. vlgg.

meesterlick berouwen, enz. Wat is *meesterlick berouwen?* Het adj. komt bij H. meermalen voor, o. a. *Oogentroost*, bl. 214, *meesterlick* salven; en bl. 222, *meesterlick* patroon. Daar heeft het zijne eigenlijke beteekenis: overeenkomstig den aard van een meester. Hier echter moet het *groot*, *buitengewoon groot* beteekenen en dat kan ook wel, vooral als men er de fr. uitdrukking: *Une maîtresse femme* = eene buitengewoon begaafde, voortreffelijke

vrouw; *une maîtrcsse gifle* = eene kolossale oorvijg, mede vergelijkt.

En waarvan hangt af: *En dan een nieuwe wett arm Hollant voorgelesen?* Het zal onmiddellijk aan: *Vandaag versnippert ghy uw goed aan Rock en mouwen* verbonden, en *wordt* er bij ingelascht moeten worden. *Daer stracks — berouwen* dient dan als tusschenzin opgevat; aldus: Vandaag verknipt ge Uw kleed (waarover ge morgen reeds berouw gevoelt) in de neuswijze verbeelding van altijd beter en beter te weten, hoe het hoort, en dan wordt arm Holland weer de wet voorgelezen, dat dit nu de schoonste, passendste kleeding is, die er uit te denken valt.

Ibid. r. 11 v. o.

En oogh en oogen-paer. Oogen-paer zou ik door *oorenpaar* willen vervangen zien. 't Is ook hoogstwaarschijnlijk slechts eene misstelling, al komt ze in alle uitgaven voor. Want eerstens, is de herhaling van *oogh* in *oogen-paer* door niets gemotiveerd; tweedens, worden een paar regels verder al de namen der zintuigen herhaald, en leest men daar werkelijk *Ooren*.

Bl. 49 r. 8 v. b. vlgg.

O Tijden, O Manieren! Vertaling v. h. lat. *O tempora, o mores!* — *De rocken wegen U.* De rokken zijn U te zwaar. Vgl. Een Boer, v. 115: wat kost je 't goetgien *houwens*, en mijne aant. aldaar. —

en knoopt ghij Rock aen Rock? D. i. knoopt gij nog een rok (nl. de sleep) aan de overige?

Ibid. r. 11 v. b. vlg.

lock aen lock. Men lette weer op den meesterlijken overgang, die tevens eene klankspeling *met rock aen rock* bevat. — *hooger*, woordspeling; het toontje is *hooger*, omdat het betrekking heeft op „'s menschen opperdeel" het hoofdhaar, en tevens, wijl het een *heviger* verwijt bevat.

Ibid. r. 2 v. o.

Keurs of Broecken. Over *Keurs,* zie mijne aant. op *Cost. Mal*, v. 189. Deze beide kleedingstukken worden genoemd als onderscheidingsteekenen van het mannelijk en vrouwelijk geslacht. Voor *keurzen* stond in dit geval ook dikwijls *bouwen* of *doeken.* Vgl. *Voorh.* bl. 57, aant. 4.

Bl. 50 r. 13 v. b. vlgg.

En houdt mij wat te goed, *enz.* Deze passage schijnt niet heel helder: de Heer la Lau toch slaat deze twee regels eenvoudig over. Ik lees er het volgende in: Duidt het mij niet ten kwade; gij kunt mij dubbel zooveel op mijn baaitje geven. Ik wist wel, wat Gij mij zoudt kunnen verwijten, en gun elk zijn wederwoord; immers *ick steeck vol misverstands enz.* Dat dit nagenoeg de zin is, blijkt uit het later volgende:

ick eisch gelijcke munt
En 't sal mijn Vriend niet sijn, die mij die niet en gunt.

Misverstand = bl. 30, onreden. Vgl. hgd. unverstand, domheid, dwaling.

Ibid. r. 8 v. o.

door de Barningh. Barningh = branding. Bekend voorbeeld van metathesis der *r: barnen* = *brannen*, branden.

Ibid. r. 4 v. o.

Mijnt voor de Joffertgens. Mijnt van mijnen of *mijn! roepen,* wat gebruikelijk is bij den vischafslag. Deze laatste wordt in Brussel *la mingue* (vlaamsch-fransch!) geheeten.

Bl. 51 r. 1 v. b.

Waer eens 't masker af. Versta het masker van de beminnelijkheid, die hij ten toon spreidt, om de vrijster voor zich te winnen.

Ibid. r. 3 v. b.

Nu stiert de zoo Duyn op, *enz.* St. *Stuurt* = denkt eraan. — *Fleor* (Schoolblad). Nu *zendt*, *om* de zoo, enz. —

Fleor heeft het hier m. i. weer totaal mis en de verklaring van St. is juist. *Stiert te dragen* heeft hier nagenoeg de bet. van: Nu gaat en draagt. Op dezelfde wijze gebruikt H. *schick,* zie *Hofw.* bl. 49.

Want vrucht en vreughd is 't witt, dat ick hier *schick* te raecken.

Ibid. r. 6 v. b.

voor Haegsche tongetjens: voor Haagsche fijnproevers.

Ibid. r. 11 v. b.

onse Bergen zijn gelegen. St. herinnert hier terecht aan 't spreekw. van den berg, die eene muis baarde. Toch mis ik noode de aant. van B. *gelegen* = in de kraam bevallen.

Vgl. Kiliaen: *ghelegen*, inghelegen van kinde. Hooft, *Ned. Hist.* Dl. I, bl. 121: Zijn gemaelinne was op den twaalfden van Herfstmaand te voren, *geleeghen* van haer' eerste dochter. Id. *Briev.* Dl. I, 259: Maer als ick en mijns gelijck van dusdanige misdrachten *geleggen.* Dit *ingelegen* is in Limburg nog de gebruikelijke uitdrukking; ook in andere provinciën schijnt het nog gebezigd te worden; v. Dale althans geeft het aan.

Ibid. r. 10 v. b.

de soete Mann. Zie over den Penningmeester, C. M. Soetens mijne aant. op bl. 79. (Bijlagen).

Ibid. r. 1 v. b.

't Zijn woorden van de kunst. Hetzelfde, wat wij verstaan, onder *technische uitdrukkingen.*

Ibid. r. 7 v. b.

't haerer eer betreckelick en soet. Men hoede zich *betreckelick* in verbinding te brengen met *'t haerer eer;* in de beteekenis toch van *betrekking hebbende tot* schijnt het vroeger niet gebruikt. Het is het bijv. nw. gevormd van het ww. *betrecken,* dat *bekoren*, *verleiden* beteekent. Vgl. *Voorh.* bl. 60, v. 297:

Can u 't hooren niet *betrecken*,
Gunt het ooghe sijn vermaeck.

Betreckelick beteekent dus aanlokkelijk, bekoorlijk, verleidelijk. Vgl. *Heil. Dagen*, 78:

Daer vleesch en werelt nae mij staet
Met haer *betreckelick* gelaet.

Ibid. r. 14 v. b.

ons moe gebrandt. D. i. moe van ons te branden.

Ibid. r. 3 v. o. vlgg.

vrijpostigh in verblijen. Vrijpostig had toen nog niet de ongunstige beteekenis van thans. Het stond gelijk met *vrijmoedig*. — *En past:* Let niet op, denkt niet om den dokter. — *Soo 't quam, soo 't voer.* Eene in onze ooren eenigszins plat klinkende uitdrukking om aan te duiden, dat visch een makkelijk te verteren voedsel is. Vgl. bl. 53: langh-levens loop mé *stopt*.

Bl. 53 r. 3 v. b.

Vissich, als die van een visch, nl. grijs of vaalbleek.

die van de Hall. de troniën der maats van de Hal. Met deze Hal is bedoeld de Vleeschhal, welke in het jaar 1615 van de Hoogstraat naar het toenmalige Korenhuis (de Kapel van het St. Nicolaes gasthuis) werd overgebracht. Zij werd in 1861 afgebroken en het terrein ingenomen door de bureaux van politie. Zie *Mededeelingen* van de Ver. t. beoef. v. d. Geschied. v. 's Hage, Dl. II, afl. 2, bl. 200.

Ibid. r. 6 v. b.

erger voetsel. Erg in de bet. van *boos, kwaad,* slecht.

Ibid. r. 12 v. b.

In beter als sout natt. In beter nat, dan 't zoute zeewater; nl. in morgen- of middagwijn. Vgl. bl. 51, *Vloed of Ebbewijn.*

Ibid. r. 8 v. o.

fraey en frisch. Fraey staat hier in zijne oorspronkelijke bet. *vroolijk*, *welgemoed*. 't Is het Duitsche *froh;* wij zouden tegenwoordig het woord *lekker* gebruiken.

Tegen deze verklaring is de Heer R. Hartman (zie Noord en Zuid, Jaarg. VIII, no. 4, bl. 270) in verzet gekomen, die beweert, dat *fraai* wel hetzelfde woord is als *vroolijk*, maar dat de *oorspronkelijke* bet. *heerlijk* is, als komende van den stam *vrô* = *heer*.

Uit mijne wederlegging, t. a. pl. te vinden, acht ik het voldoende het volgende aan te halen, genomen uit Verdams *Dietsche Verscheidenheden*, Tijdschr. v. Ned. Taal en Letterk. 4e Jaarg. 1884:

De *oorsprong* van *fraai* is ergens anders (nl. dan in vrai en fair) te zoeken, en terloops is de ware afleiding reeds medegedeeld door Kern in een opstel in den T. en Letterb. 6, 205, waar hij uit eene oude Nederduitsche geloofsbelijdenis het woord *frô*, vroolijk, aanhaalt en dan aldus voortgaat: „Om onbekende redenen is de *ô* in dit woord doorgedrongen tot dialecten, die anders in den regel *oo* hebben, zooals 't Saksisch van den Heliant in *frâh*, en 't Nederlandsch in *fraai*." *Fraai* is nl. een door dialectischen invloed ontstane vorm voor *vroo* in vroolijk; mnl. vro; hd. froh; mhd. vrô (vrowes, vrouwes); onr. frár; ohd. frô (frâwer) enz. — Zie ook Galleé, *Noord en Zuid*, Jaarg. IX, no. 1.

Ibid. r. 6 v. b. vlg.

beglommen. Dit woord schijnt nergens elders voor te komen. Ik heb het althans vruchteloos in Kiliaen, Oudemans, Weiland en Verdam gezocht. De bet. is echter duidelijk: ontglommen, aan het gloeien geraakt. —

Sommen. St. „*Sommen* is Vlaamsch voor Kussen, zegt Bilderdijk" B's aant. luidt in haar geheel: „*Sommen*. Vlaamsch woord voor 't zoenen bij den wijn, en daarvan het Vlaamsche of Brabandsche *op een sommeke drinken*. Vgl. Dl. III, 162." Aldaar geeft hij de volgende opheldering: „Dit *sommen* bestond in *Kussen rond te geven*, naar 't getal glasen, die men dronk. Op 't eerste glas *één* op 't tweede *twee* en zoo voort, altijd met de zon (als men 't noemt) omgaande en liep altijd uit op

eene goede verheuging, die in dartele dansen of volkomen dronkenschap eindigde." Vgl. *Menghelingh*, 159:

Met singen en met rijmen,
Met *sommen* en met lijmen,

welken laatsten regel v. Vloten geheel verkeerd weergeeft met *drinken en roemen*.

Ibid. r. 1 v. o. vlg.

die ons, quanswijs, bekijven enz. St. Lees de woorden „voor de wereld" achter het woord „ons" van den vorigen regel. —

Ja, doe dat, en de zin zal totaal bedorven zijn. Wat toch wil H. zeggen? De zuidelijke volkeren berispen de vrije wijze, waarop ten onzent de jongelui van beiderlei kunne met elkander omgaan — als men de tooneeltjes op de kermissen, vooral onder de lagere standen gadeslaat, niet altijd ten onrechte — en betichten ons *van ontucht voor de werl'd*, d. i. in 't openbaar bedreven ontucht; maar onder *dat gelaet* (d. i. terwijl zij zich aldus gelaten) zijn die strenge zedemeesters schuldig aan meer verholen kwaad — en daarin had H. op zijne beurt volmaakt gelijk.

Ibid. r. 6. v. o. vlgg.

Uyt redenen van Staet. D. i. gelijk wij thans zeggen: *uit politiek.* — *En 't klappen van de Sweep* enz. Bekend spreekw.: Een oud voerman hoort nog gaarne het klappen van de zweep; d. i. wij worden nog gaarne eens herinnerd aan hetgeen wij vroeger gewoon waren te doen.

Ibid. r. 9 v. b. vlgg.

Werdt sij dan, enz. Madame is hier niet als aanspreking, maar als appositie van *sij* op te vatten. — *van 't Pas gaen:* hierbij moet *helpt se* weer aangevuld worden. — *Is 't van de vieste niet. Vieste* = kieschkeurigste, hier in den zin van *preutschte.*

Ibid. r. 10 v. o. vlg.

En schroomt sich niet. Schroomen is hier als reflexief ww. gebruikt. Vgl. hgd. *sich scheuen* = bang zijn. — *Verdiende straff*, d. i. de bestraffing der Kerkelijke overheid, welke zij zich daardoor op den hals haalt.

Bl. 55 r. 5 v. b.

't zij avond 'T *zij*, *of nacht.* Drukfout: 't zij '*t* avond zij.

Bl. 56 r. 3 v. b.

Verwarde mijmeringh en even wel gewiss. St. *gewiss* staat voor *zekerheid.* —

Neen, 't staat voor *zeker*. De mijmering is verward, maar toch *zeker*, *waar*. Dat *nu* nooit *nu* (d. i. tegenwoordig) is, is eene moeilijk te bevatten gedachte, maar die toch onomstootelijk waar is; nauwelijks heeft men *het nu* gedacht, of 't is reeds voorbij.

Ibid. r. 6 v. b. vlg.

de Zeeluij die soo gisten. Gissen: zijne berekening maken, vooral van zeelieden gezegd. Vgl. *Hofw.* bl. 7:

De naelde wijckt noch wraeckt, en alle *gissingh* sluijt,
En al 't besteck gaet vast.

V. Lennep, die deze plaats aanhaalt in zijn *Zeemans* Wdb. geeft het woord *gissing* door *bestek* weer. Eveneens *C. M.* v. 466: Die steets sijn *gissingen* op Uw getij' can maken. —

Een laeger wall. St. *Ebbe.* —

Dit is verkeerd. De zeeman onderscheidt *Opper wal* (waar de wind *van* de landzijde komt) en *Lager wal* (waar de wind *op* de kust staat). Vgl. v. Lennep, *Zeemans wdb.* In fig. taal bet. *aan hooger*, *aan lager wal zijn*, gelukkig, ongelukkig zijn. Immers, bevindt men zich aan *hooger (opper)wal*, dan is men tegen den wind beveiligd; — aan lager wal, dan loopt men gevaar van door den wind, die uit zee komt, op de kust geworpen te worden. Vgl. *Panth.* VII, bl. 136:

Ghij, STERRE! ghij, mijn land, mijn *hooger wal* en haven.

Ibid. r. 12 v. b.

tijdige genucht. St. tijdelijk genot. —

Fleor (Schoolblad), die deze verklaring verkeerd acht, ziet over 't hoofd, dat *tijdig* hier in tegenstelling staat met *steedsch* (voortdurend) en dus, bij zijne gewone bet. van *op zijn tijd*, nog die van *van tijd tot tijd* krijgt.

Ibid. r. 13 v. b. vlg.

Bedaerde tijdigheit. Omzetting voor: *tijdige bedaerdheid*, rust, ontspanning op zijn tijd. *Bedaren* immers beteekent eigenlijk tot rust komen, nadat eene beweging is voorafgegaan; b. v. de wind bedaart en luwt (Bogaers); *bedaerdheid* kan dus gelijk gesteld worden met *reactie* nà *actie*, *ontspanning* na *inspanning*. — *'t Overhands gedoen* is ook eene teekenachtige uitdrukking voor afwisseling; iets beurtelings met de eene en de andere hand doen. 't Is de vertaling van het oude *varietas delectat* = afwisseling baart genoegen; op dit thema komt H. herhaaldelijk terug. Vgl. *Hofw.* bl. 35:

Veranderen geeft vreughd en niet verandren pijn.

Ibid. r. 9 v. o.

tot daer wij 't flus begonnen. Flus heeft zoowel de beteekenis van iets, wat eene korte wijl geleden is, als, wat binnen een kort tijdsverloop zal plaats hebben: Zoo even, pas; — aanstonds, straks.

Hier is 't in de eerste bet. genomen; in de tweede komt het o. a. voor, bl. 51:

'k Moet dien van alle Vleesch (wie weet?) of *flus*, of heden.

Bl. 57 r. 3 v. b. vlg.

Naer lieden van geloof. Naer beteekent, gelijk men gelegenheid genoeg gehad heeft op te merken, bij H. meestal *na*. Hier echter: in navolging van geloofwaardige lieden. —

onderleggen, eig. het onderspit delven. vgl. hgd. unterliegen, en *Oogentr.* bl. 218:

sy pletten en verachten
Al wat haer *onder light*.

Ibid. r. 9 v. b.

in openbaren swangh. Openlijk aan den gang. Vgl. *Voorh.* 286:

Hier de Distelvinck in *swang*

en de aant. aldaar.

Ibid. r. 12 v. b. vlg.

't Is waer, 't en schaedt u niet, als 't plagh, enz. **St.** De mannen verdobbelen hunne vrouwen niet meer, maar ook: de gehuwde vrouwen, die speelziek zijn, hebben hare partij reeds gevonden. —

Hoe **St.** hier de gewoonte der Germanen erbij haalt, van hunne vrouwen te verdobbelen, begrijp ik niet. De zin is eenvoudig: 't Is waar, het spel schaadt, U getrouwde vrouwen, niet meer, zooals het dat deed, toen gij nog jonge dochters waart, en men er uwe driften uit kon leeren kennen; want gij zijt getrouwd en hebt dus bij uwe echtgenooten uwen hoogsten prijs gegolden; maar de meisjes moeten oppassen, enz. —

plagh komt bij **H.** ook reeds voor als *placht*, zie bl. 46.

Ibid. r. 10 v. o. vlg.

de Vrijers, die maer lincken. Linken = loeren. Vgl. Verwijs, bl. 7: der Jongh-mans dertel *lincken* en mijne aant. aldaar. —

den ijver. Vgl. fr. ardeur, en *Voorh.* v. 686:

Emmers waer u niet te toonen
Halven Hollandts *yver* schier.

en de aant. aldaar.

Bl. 58 r. 3 v. b.

wijser volck, dan, enz. D. i. zelf te wijs, dan dat ik u lessen zou geven.

Ibid. r. 12 v. b.

Is 't doenlick dezen Tuysch, enz. **St.** *Tuyschen* = verkwisten. —

Hoe zoo? Ik meen, dat *tuischen* niets anders beteekent dan dobbelen, spelen en dus *tuisch* = spel is. Dit, en niet *verkwisting,* is hier ook het gevergde: Huygens trekt immers tegen „die vervoerde troefbladen" te velde. **B.** en Oudemans geven dan ook deze en geene andere verklaring.

Het woord bet. oorspronkelijk (in vele gewesten, b. v. Limburg nog) *ruilen;* vandaar = *handel drijven,* zooals blijkt uit *rostuischer* = paardenkoopman. In dit woord heeft het echter reeds eene minder goede bet. en gaande weg kreeg het die

van *bedriegelijk ruilen.* Dat het voor spelen in gebruik kwam, ligt misschien in het verwisselen der kaarten en dobbelsteenen.

Ibid. r. 7 v. o.

Dats vuyle troggelingh. *Troggeling* = afpersing, van *troggelen* eig. bedelen, afbedelen. Zie De Jager, *Frequent.* Dl. I, 809.

Ibid. r. 2 v. o.

een roll van dusend saken. *Roll* = lijst, ceel. Zoo zegt men nog aan de Rechtbank: er zijn nog vele zaken op de *rol,* d. i. er wachten nog vele zaken op afdoening.

Bl. 59 r. 3. v. b.

of kitt'len: prikkelen, vooral van eene aangename aandoening gezegd. Vgl. *Cost. Mal,* v. 11:

Ghy lacht, geleerde *Cats;* ick gunn' u dat vermaken
Die milte-*kittelingh.*

en ib. v. 127: Wie isser evenwel zoo *kittel*doof, zoo steegh.

Ibid. r. 6 v. b.

van veel Dieren. Dr. J. te Winkel, *Gramm. Fig.* verklaart den vorm *Dier,* voor *meisje,* als ontstaan door apocope uit *dierre,* hetwelk weder geassimileerd is uit *dierne* (vgl. hgd. Dirne). Prof. Verdam (zie *Cost. Mal* v. 136 aant.) geeft wel toe, dat *dierne* invloed kan gehad hebben op dit woord, maar houdt het toch voor het gewone woord *dier;* lat. *animal,* omdat het in de bet. van *meisje* altijd onzijdig is.

Ibid. r. 12 v. b.

Dat elck sijn pelsje pluys. *Pluysen* = schoonmaken, reinigen. Waarvan, zegt het volgende spreekw.: elck kraeck' sijn eigen Luys. Dit wordt bewezen door de talrijke spreekw. waarin van luizen in pelzen sprake is. Ik zal den lezer met één vrij laten: In oude pelzen kan men ook wel luizen vangen. Wie er meer van wil weten, zie Harrebomée, Dl. II, bl. 177. De zin is hier natuurlijk: Elkeen lette op zijne eigene gebreken.

Ibid. r. 14 v. b. vlg.

daer salder and're schelden. Salder = zullen er. — *Met woorden overhoop. Overhoop* wordt door H. zeer dikwijls gebruikt, meestal in den zin van verwarde massa. Zie b. v. bl. 52: *wanhoop over hoop*, hetwelk tevens eene woordspel. is, en *Oogentr.* bl. 231: in een webb van sacken *overhoop*. Hier bet. het *vloed van.*

Ibid. r. 11 v. o.

met schoone nageltjens te vliegen, enz. Misschien is *schoone* hier niet in zijne eigenlijke bet. genomen, maar in ironischen zin, evenals bl. 26, *schoon vier.* — *te vliegen* hangt af van een verzwegen *in staat*, even als, bl. 33,

Als ick geen herten sagh met seggen te bekeeren,

eigenlijk wil zeggen: als ik geene *kans* zag, om.

Ibid. r. 7 v. o.

't Souw wel gevoordert zijn. D. i. Dat ware veel gewonnen. *Voorderen* = bevorderen, vooruit helpen. Vgl. bl. 34, *Voorderlijck,* voordeelig, profijtig.

Ibid. r. 6 v. o. vlg.

Hoe is u. Over de uitlating van *het,* zie bl. 24: *schijnt* = schijnt het; en mijne aant. aldaar.

En voelt ghy noch uw' pols: krijgt gij het niet te benauwd.

Ibid. r. 2 v. o. vlg.

Is 't niet heel uytgelezen, enz. Uitgelezen, hier in zijn tweeledige bet. van *uitgekozen*, uitstekend, en van *ten einde gelezen.*

Bl. 60 r. 7 v. b. vlgg.

trotser tred, *en aengenamer wijsen.* D. i. in hoogdravender, verhevener stijl en welluidender toon. — *Ten prijse* enz. Woordsp., waarin *overprijsen* staat voor *overtreffen.* — *Dat niet vergaen en moet'* = datgene, wat niet vergaan moge.

Ibid. r. 11 v. b. vlgg.

Ghij, Groote Mogentheit, enz. Hiermede begint de opdracht van zijn gedicht; de *Groote Mogentheit* zijn de Edele, *Groot Mogende* Heeren Staten van Holland ende Westvriesland, gelijk hun titel luidde, zie bl. 68; *ghij Heeren*, de leden van de Rekenkamer; *Ghij trouwe Momberen*, de magistraat van den Haag. (zie mijne aant. op de opdracht, bl. VI). *Gesagh* heeft betrekking op de eersten, *Middelen* op de tweeden en *Raed* op de laatsten.

Ibid. r. 8 v. o. vlg.

ten uytvaer. Drukfout, lees: *uytvoer.* — *Moedigh* = stout. Vgl. *Voorh.* v. 85: Eertijts *moedich* op de schreden. — Aangaande *mijnen*, zie mijne aant. op bl. 50: *mijnt* voor de Joffertjens. Hier is het in anderen zin genomen, gelijk uit Stellwagens aant. blijkt. —
alss' = als ze = gelijk zij *die van ieder* ander is.

Ibid. r. 3 v. o.

En droegt. Drukfout, lees: *En droegh.* Evenzoo een weinig verder *Schoo*, lees: *schoon.*

Bl. 61 r. 5 v. b.

'k Hebb Weghs genoeg, enz. Behalve de woordsp. met *Wegh* en *Weegh*, zit hier ook nog eene in met de *Zeestraet*, den *weg* naar Zee.

Ibid. r. 12 v. b.

Ick pass voorts, enz. D. i. Ik let, ik besteed voortaan mijne zorg slechts. — *Op een en noch een andren Wegh.* Welke die twee wegen zijn, verklaart hij nader: 1o. de wegh van alle Vleesch, 2o. de Wegh van allen Geest. — *Vertreden* = betreden, afleggen. — *noodeloos* = ijdel. Vgl. bl. 70, *te vergeefs.*

Ibid. r. 5 v. o. vlg.

onghekuijschte stegen. Onghekuijscht = ongezuiverd, onrein. *Kuisch* bet. eigenl. rein, zuiver. In 't Vlaamsch zegt men nog:

de kamer *kuischen* voor *schoonmaken.* — *dien Wegh henen* met verzwegen *langs*. Vgl. kom dezen weg.

Bl. 62 r. 3 v. b. vlgg.

die 'k noijt en kan erkennen = waarvoor ik nooit genoeg erkentelijk zal kunnen zijn. — *Ontsaen*, Drukfout, lees *ontstaen* = afstand doen.

Bl. 64 r. 13 v. b.

Immers en is niet tegen te spreken, *dat.* Wij: Immers *het* is niet, enz. Vgl. bl. 73, *Emmers is bekent* voor *het* is bekent, en bl. 24: Als 't op de hoofden sneewt, *schijnt*, dese liefde groeijt, voor schijnt *het*, dat. Zie mijne aant. aldaar.

Ibid. r. 4 v. o.

Tafereel. Kiliaen, Tabula picta = Schilderij; hier waarschijnlijk *gedenktafel.*

Bl. 65 r. 3 v. b.

haer eigen Schependom. Kiliaen, *Schependom* = Jurisdictio senatoria, dus Rechtsgebied. Scheveningen was onderworpen aan de Schepenbank van den Haag. — *dat aen andere sijden niets te ruijm en valt.* Het rechtsgebied der stad strekte zich aan de andere zijden niet ver uit.

Ibid. r. 4 v. b.

Sulcks te verhechten. Sulks = zoodanig, op dusdanige wijze; Kiliaen, *talis*, *ejus modi.* Zoo ook bl. 69, *sulcks* gestelt. In de bet. van *dit* komt het voor o. a. bl. 64, *sulcks* te geschieden. In die van *hetwelk* bl. 66, *sulcks* geene verachtelijke belooninge en is; en bl. 73, *sulcks* wij weten.

Ibid. r. 4 v. o.

Zuijd of Noordwaerd op, enz. De Scheveningsche weg was, wat men thans zou noemen *een groote weg*, langs welken de gemeenschap met noordelijk of zuidelijk gelegene steden onder-

houden werd. Het harde strand, bij ebbe, bood namelijk voor zwaar beladene wagens een beteren weg aan, dan de zandige of modderige binnenwegen. Omtrent zoodanig eene reis vindt men reeds in de rekening van den Rentmeester van Noord-Holland van 1474, fo. 35, eene aant. aldus luidende: „VII dach in Augusto tot *Scevening* betaelt van coste, die de proest met sinen vrienden ende knecht, eerst na der noene aldaer dede, *alsoe hij van Haerlem kwam om in de Hage te wese.*" Zie ook het in dit opzicht belangrijk octrooi van Philips II tot het heffen van een tol in 't Noordeinde. (Mededeelingen v. d. Ver. t. b. d. Geschied. v. 's Gravenhage).

Bl. 66 r. 10 v. b.

Sand-visch ende Steen-visch. Visch, die door het *sand* en die langs de *Zeestraet* vervoerd werd.

Bl. 67 r. 10 v. o.

wervelsieck, draaierig, duizelig. Vgl. bl. 43:

Werdt ghij niet *wervelsieck* van dat mall-mole-malen.

Ibid. r. 8 v. b.

uijtreicken = uitrekken, uitbreiden, uitstrekken.

Bl. 69 r. 7 v. b.

op Brantgereetschap gestelt: d. i. als hebbende haardsteden, een der grondslagen, waarnaar de belasting werd gerekend.

Bl. 70 r. 1 v. b.

kantelingen Klinckaert. Brikken of gebakken steenen op den kant gezet, gelijk men thans nog doet bij het bestraten van wegen. — *van de Brugge van 't Noord-einde.* Gelijk blijkt uit het boven vermelde octrooi van Philips II, gegeven den 20 Januari 1561, werd een tol geheven, ten einde de kosten te bestrijden van 't bestraten van het Noordeinde tot aan de Scheveningsche brug, over eene lengte van meer dan honderd roeden, met cassysteenen (*chaussée*-steenen) of keien.

Bl. 72 r. 7 v. o.

Heul van de Beke. Heul = brug, volgens sommigen afgeleid van *Heul!* roepen of *heulen*, bij het rijden of gaan over eene brug. Vgl. *Heemskerk*, Bat. Arc. bl. 128. Waarschijnlijker echter acht ik de etymologie van Dr. Franck, die het in verbinding brengt met mhd. *hüle*, *höhle* (vgl. *hol*) en het verklaart door *holle* (verwulfde) brug. Eigenlijk is *heul* een houten brug over eene wetering, die weggenomen kan worden; in sommige streken spreekt men echter ook van steenen heulen, die boogvormig over een loopend watertje worden gelegd (Van Dale). Uit een stuk, door de Riemer meêgedeeld (I, 48) blijkt dat op de kerk te Scheveningen de last rustte, om de „heul" over die beek te doen aanaarden, doch, dat het onderhoud der brug zelve ten laste van Zegbroek kwam.

Bl. 74 r. 2 v. b.

lichtelick = waarschijnlijk. In Zuid-Limb. nog in die bet. in gebruik.

Ibid. r. 12 v. b.

de steilte van de hooge Klift. Vgl. bl. 25, Waer is die dorre *Klift?*

Ibid. r. 12 v. o.

de Pannen. Aldus werden eenige laagten nabij Scheveningen genoemd, welke somtijds onder water stonden.

Blz. 75 r. 3 v. o.

den Ruyter over het Peerd gesett. D. i. over het paard getild, in plaats van erop. Het doel werd voorbijgestreefd, doordien men het werk te omvangrijk, en dus te kostbaar, wilde maken.

Bl. 76 r. 11 v. o. vlg.

Mijnenthalven = Wat mij betreft. Oorspr. *van mijnen halve* = van mijne zijde. — *bescheidentlick*, nauwkeurig.

Bl. 77 r. 7 v. b.

niet alleen tot Rijswijck. Van dezen weg spreekt Huygens in zijn *Cluysw.* v. 577, vlgg. Zie mijne aant. aldaar.

Ibid. r. 14 v. b. vlgg.

punctuelick, punctueellijk, puntelijk, stipt. —
solutiën oplossingen; *objectiën* bezwaren, tegenwerpingen. —
Luyden van conditie, wij: lieden van stand.

Ibid. r. 5 v. o. vlg.

Discours. Uiteenzetting, uitgewerkt plan. — *Supputatiën,* berekeningen. — *om oft,* voor 't geval dat; zie bl. 35: *om of* haer honger quam; en mijne aant. aldaar.

Ibid. r. 2 v. o.

Zeffens, tevens, tegelijkertijd. Het wordt ook wel gebezigd in de bet. van *dadelijk.*
toebrengen wordt thans meestal in ongunstigen zin gebruikt; iemand een slag *toebrengen.* Hier bet. het *verschaffen.*

Ibid. r. 9 v. b. vlgg.

geene apparentie, geen spoor, geen uitzicht.
met volkomen depesche, van volledige lastbrieven voorzien.
mijne aanbevolen Commissie, de mij toevertrouwde opdracht.
ten dien regarde, te dien aanzien.

Bl. 79 r. 9 v. b.

Penninghmeester Soetens. Dezelfde, waarvan in het gedicht, bl. 51, sprake is. *Corn. Michielsz. Soetens,* penninghmeester van Delfland, groot vriend van Huygens; de eerste, die te Scheveningen eene villa stichtte, Soetenburg genaamd, welke door Huygens bezongen werd (Korenbl. I, 537) en die men in het vrij onaanzienlijke huisje, dat thans nog tegenover Zeerust staat, meent weer te vinden. Hij was met Huygens' plannen bekend en er natuurlijk een groot voorstander van; ja, toen de Regeering talmde, vatte hij het plan op voor eigen rekening een weg en eene vaart naar Scheveningen aan te leggen (H. doelt waarschijnlijk hierop, als hij, bl. 75, spreekt van „het opwerpen van all te hooge voorslagen, als daer is het graven van een' treffelicke Vliet naer de Zee toe, het planten van wonderlicke Rijen Boomen, enz."). Den 11den Juli

1662, wendde hij zich tot de Staten van Holland om hiertoe octrooi te bekomen; doch deze weigerden, ook na een tweede aanvrage van Soetens, om de gevraagde vergunning te verleenen, voornamelijk op grond, dat requestrant daardoor meer „gerucht", meer „autoriteit" zou ten deel vallen, „als aen yemant in het particulier behoorde te worden vergund." Maar de Regeering van den Haag was nu wakker geschud; Huygens' plannen werden opgevraagd, en van stadswege, bij de Staten van Holland, octrooi tot het aanleggen van den straatweg en tot het heffen van een tol daarop verzocht en verkregen. Waarschijnlijk in den loop van 1663 begonnen, was het werk, den 5den December, 1665, reeds voltooid. Soetens' denkbeeld, om eene vaart naar Scheveningen te graven, is in 1862 ook verwezenlijkt door het graven van het Scheveningsche kanaal, langs hetwelk sedert 1835 een tweede straatweg naar de thans wereldberoemde badplaats loopt. (Zie *Mededeelingen*, enz.; bl. 157, vlgg.)

Ibid. r. 14 v. o.

pertiment concept. Drukfout. Lees: *pertinent.*

Eufrasia. Oogen-Troost

AEN

Parthenine, Bejaerde Maegd,

Over de verduysteringh van haer een ooge. (1647)

DOOR

BILDERDIJK en Dr. VAN VLOTEN.

Eufrasia. B. Op den Voortitel noemt onze Dichter dit zijn Dichtstuk *Euphrasia*, waar hij zeker ditzelfde troost meê gemeend heeft, als van φράσις (een *zeggen*) en φράζω (spreken) afgeleid. Anders is 'Ευφρασία, vrolijkheid, feest, van een anderen wortel, 't geen hij niet bedoeld kan hebben. —

Parthenine. Eigennaam door H. gevormd van Παρθένος, maagd. Wie zij was, zie bl. 210: *Amy! neen;* en mijne aant. aldaar.

Panth. II, bl. 209, v. 1—6.

Woorden sonder sout en lachen. B. Lees of versta: Woorden zonder zout en *woorden zonder lachen*, even zeer zusters (d. i. van eenerlei aart, even laf, of even smakeloos) waren.

v. VI. Versta: *woorden zonder lachen.*

Blijkbaar moeten dan de bedoelde woorden beteekenen: *woorden zonder geest, zijn even laf en vervelend, als woorden zonder lachen.* Maar zou dat niet altijd waar zijn en waar

blijven? En toch zegt **H.** uitdrukkelijk, dat het hem en Parthenine *in die jaren*, d. i. *in de jeugd*, zoo toescheen, doch dat zij beide, dit *nu* anders hebben leeren inzien en *thans* weten *het suer en 't soet gesicht te stellen naer het zij.*

Acht men de herhaling van *woorden sonder* vòòr *lachen* noodzakelijk, dan zou ik het liever aldus verklaren: 't docht ons in de jaren onzer jeugd, dat *zouteloosheid* en *ernst* met elkander hand aan hand gingen, m. a. w. dat men niet geestig kon zijn, zonder dat dit stof tot lachen gaf.

Veel natuurlijker, ongedwongener en daarom reeds verkieselijker acht ik het echter de voorgestelde aanvulling achterwege te laten en hoop tevens te bewijzen, dat de alsdan verkregen zin beter in den samenhang past.

Het woord *sout* heeft niet alleen de beteekenis van *attisch zout*, d. i. *geestigheid*, maar ook die van *pittigheid* en *degelijkheid.* Bewijs:

a) Huygens gebruikt het in dien zin in het latijnsche gedicht, dat aan Oogentroost tot voorbericht dient:

> Ne lege me, cui mensa nitet meliore *salino*,
> Nec sapit antiquis mollior esca cibis,

d. i. „Niet hij leze mij, op wiens disch een beter zoutvat prijkt, en wien geen voedsel smaakt, flauwer dan de spijzen der Ouden (der Grieken en Latijnen)." Uit deze woorden en de daarop volgende regelen blijkt, dat **H.** hier eene tegenstelling maakt tusschen de *degelijke,* kernachtige geschriften der Ouden en de zijne, welke daarbij zooverre ten achter staan.

b) In October 1624, schreef **H.** eenen brief aan Hooft (zie Hoofts *Brieven,* Dl. I, 433.) om van dezen verlof te bekomen tot het publiceeren van hun beider correspondentie *Over de eenparigheid der dichten en van de voetmaat*, onder voorwendsel van dusdoende zijnen lezers „nog iets *pittigers*" voor te dienen dan „syne *ongesouten* spijse." Weer kan hier het woord *ongesouten* niets anders beteekenen dan *ondegelijk, weinig om het lijf hebbende.*

Vatten wij nu het woord in dezen zin op, dan krijgen wij de volgende gedachte: Het leek U en mij in de jaren onzer jeugd, dat malle, dwaze praat en lachen bij elkander hoorden, d. w. z. wij wisten niets anders, dan dwaze praat uitslaan en erover lachen; doch thans hebben wij ook geleerd op onzen

tijd ernstig te zijn. Spreken wij ook thans niet in dien zin van het *dwaas geginnegap der jeugd?*

Verstaat men de bedoelde woorden aldus, dan past daarbij uitnemend *ydel' vrolickheit*, waarvan het eerste woord op *woorden zonder zout*, het tweede op *lachen* ziet. Eveneens *jock voor jock*, hetwelk bij H. niet zoozeer *scherts*, *jokkernij*, als wel *dwaasheid* beteekent. Cf. *Oogentroost*, bl. 228, waar H. van de „kaeckelaers" zegt:

Slaet wijsheit voor of *jock*
Sy luydender op in: wèl spreken en veel spreken
Is haer deselfde konst;

en *Zedepr.* 106, waar hij van *een goed Predikant* getuigt:

Het veinsen waer hem konst, het recht gaen heet hy loosheit;
De Werelds wijsheit, *jock;* haer schoonste deughden boosheit.

Teneinde nu mijne bedoeling zoo duidelijk mogelijk te doen uitkomen, geef ik hier de geheele, boven geciteerde, passage weer, gelijk ik meen, dat zij behoort verstaan te worden:

Koester geen achterdocht jegens den maker van dit gedicht. Hij heeft Uwen geest, wel is waar, van der jeugd af aan met ijdele vroolijkheid en dwaasheid op dwaasheid bezig gehouden. en wij wisten beide, in die jaren, niet beter dan dat malle praat en lachen bij elkander hoorden; doch nu weet Gij, zoowel als Ik, het gelaat, naar omstandigheden, in een blijde of in een ernstige plooi te brengen.

Ibid. r. 8 v. b.

Keurigh onderscheid. Keurigh, nauwlettend, fijn. — *ellendig' avond-uere,* jammerlijke, beklaaglijke levens-avond, omdat beide gevaar loopen blind te worden. Wat H. betreft, zie *Gedwongen Onschuld*, bl. 95 vlg.

twee groote flickeroogen,....
Voldoen haer plichten niet; een ingesoncken sand
Bekommert my de strael, die 't uyterlicke blincken
Der dingen van hun ruckt.

Vgl. verder *Cluysw.* v. 407—432 en Verdams aant. aldaar.

Ibid. r. 7 v. o. vlgg.

ontijdige geruchten d. i. die niet op tijd = niet te pas komen. — *diensten van onwaerde*, onwaardige, vernederende diensten. Vgl. *Cost. Mal.* bl. 2: *koorden sonder aert;* en mijne aant. aldaar. — *soo kostelick als flus. Flus* = daar straks, daar even. Zie *Zeestraet*, bl. 56: tot daer wy 't *flus* begonnen; en mijne aant. aldaar.

Bl. 210 r. 2 v. b. vlg.

Voordachtelick gedraeyt. Voordachtelick = met voorbedacht, met overleg. — *gedraeyt.* Technische uitdrukking: men denke aan de draaischijf des pottebakkers. —

Wat aerdighs. v. VI. Aerdighs = stoffelijks. —

Wij hebben hier weer te doen met een der door H. zoo geliefkoosde woordspelingen. *Aerdigh* dient opgevat te worden als *van aarde* en tevens als *aard hebbende* d. i. smaakvol, schoon, liefelijk. Dit wordt ten duidelijkste aangetoond door den voorafgaanden regel:

God heeft U van een kley, die oor en oogh verheughden, enz. en door het een weinig later volgende: *Schoon' aerde, wordt tot aerd* buiten kijf gesteld. — *Staet u toe* = betaamt, past u.

Ibid. r. 10 v. b.

Schuld van 't lijden. B. De schuld is hier de verplichtheid. —

Juist; 't is het duitsche *schuldigkeit.* — *'t Vat heeft geen woord in 't vat.* B. Oude uitdrukking. Anders zei men ook: *Een woord in 't kapittel,* dat is in 't Geestelijk bestuur. 't *Vat* is de vaas, waar men de stembriefjens bij verkiezing van een Prelaat inwierp. Men schreef daar den naam op van wien men stemde. — Vgl. ook Harrebomee, *Spreekw.* II, 362; en *Hofw.* bl. 28: ick hiel een woord *in 't vat.*

Ibid. r. 17 v. b.

Uw lijden is mijn pijne. Versta: ik lijd aan dezelfde kwaal, als Gij. Vgl. het onmiddellijk volgende: *ick schrijf met een mat oogh* en het boven gezegde omtrent H's zwak gezicht.

Ibid. r. 18 v. b. vlg.

Behalven het meedoogh. B. *Medoogh.* Kwalijk in accent. Ook in vorm, doch dit ware te dulden, als zijnde 't uit *gedoogh* gevormd. Maar *meê, mede, met* kan in de samenstelling als voorw. zijn toon en klank niet verliezen. —

't Valt niet te ontkennen, dat *mè* = meê, eigenlijk den toon hebben moet. Maar bij mij rijst de vraag, of in de XVIIde eeuw de partikels in samenstellingen zoo vol geaccentueerd waren, als thans. Dat H. er zeer vrij meê omspringt, kan bijna uit elke bladzijde blijken; doch ook Vondel, wiens versificatie oneindig zuiverder is, dan die van onzen dichter, neemt het er zoo nauw niet meê. Een paar aanhalingen uit de *Batav. Gebr.* zullen voldoende zijn, om dit te bewijzen.

Panth. bl. 405:

O Julius, zie uit de lucht,
Hoe uw nazàten Duitschers tergen,
Uw nàzaat schat Baethouwers niet
*Mee*bròeders, vrienden, bondgenooten, enz.

en Ibid. bl. 424:

Natuur is krachtig, en het onderlingh *mee*dòogen. —

Dan 't uwe doogh. Conjunct. dubitativus van dooghen = deugen. Vgl. *Hofw.* bl. 31:

Maer welvaert dol gespilt is verr van mijn meêdooghen
Hij is noyt bystand waerd, die noyt heeft willen *doogen.*

alwaar V. VI. het abusievelijk door *lijden* weergeeft.

en Cats, *Selfstrijt*, bl. 118b:

Te swijgen met de tongh, te spreken met de oogen
Zijn saken, in 't gemeen, die niet te veel en *doogen.*

Ibid. r. 20 v. b. vlg.

Myn uytsicht te sien mindren enz. Uytzicht = gezicht. — *Daerlanghs enz.* Uithoofde zijner betrekking van Geheimschrijver van den Prins moest H. veel lezen en schrijven. Zijne kostwinning was dus afhankelijk van het behoud zijner oogen. — *Dien ick dien* nl. den Prins, Fred. Hendrik.

Ibid. r. 14 v. o. vlgg.

die dese lichten stichtte en altoos stoppen magh. Gebrekkige beeldspraak. Wat *gesticht* is, kan niet *gestopt* worden, maar dient *gesloopt* of *geslecht.* De verwarring is misschien hierdoor ontstaan, dat H. bij *lichten stichte* aan de oogen, als gezichtsorgaan, bij *stoppen* aan de ooghölten of oogkassen gedacht heeft. — *God vlieght ons in 't gesichte* d. i. hij slaat ons met blindheid, of *trekt* slechts *een venster toe* = ontneemt ons het gebruik van één onzer oogen. — *En wy, als recht, die 't let:* en wij, die het hindert, morren, of 't recht ware, als gelijk hebbende tegen God. Vgl. bl. 214:

Sy werden lydende half moedeloos, heel gram,
Alsof haer geld weerom, *en veel gelijks toe quam.*

d. i. gelijk wij nu zeggen: *en groot gelijk hadden.*

En blz. 230: Sy lyden, *billick,* niet, dat yemant sich geriefde
Van 't geen haer eigen is.

Ibid. r. 2 v. o.

Amy! neen. V. VI. O mij! — *Juist.* Vgl. *Kor.* I, 590:

Amay, wa ben ick mat!

B. *Amy*, verkorte doopnaam van Amelia of Emilia in Huyghens' tijd gebruikelijk. —

Bilderdijk geeft zich te dezer plaatse veel moeite, om het gevoelen dergenen te wederleggen, die meenden, dat het gedicht aan Tesselschade gericht was. (Voornamelijk Jacobus Scheltema, in zijn werk: *Anna en Maria Tesselschade,* de dochters van Roemer Visscher, 1808). Hij had toen Huygens' Sneldichten nog niet gelezen; maar in het VIde Deel zijner uitgave van de Korenbloemen, bl. 288, verzuimt hij niet bij B. XXI, Sneldicht 116, op te merken, dat hierdoor buiten kijf gesteld wordt, wie *Parthenine,* de bejaarde *Maagd* is, waaraan Huygens den „Oogentroost" toezong, dien men zoo dwaselijk aan de *Weduwe* van Alard Crombalch wilde opdringen. De aanhef van het bedoelde gedicht luidt:

Lucretia light hier, die 'ik om een *ooge troosten*
Met leeringen, gesooght uyt al het mergh van Oosten.

Het is het laatste van eene reeks grafschriften (B. XXI, 107—116), waarvan het 110e en 111e bijzonder merkwaardig zijn, het laatste, omdat het den geheelen naam bevat:

Hier light *Lucretia van Trello*: 'k hoef niet meer
Te seggen tot haer eer:
Die niet en weet wie 't was, die langh soo heeft geheeten
En is 't niet waerd te weten.

het andere, omdat het hare woon- (waarschijnlijk hare geboorte-) plaats aanwijst:

Sy bracht haer selven om, wat vroegh, en wat te laet
De Roomsche (nl. Lucretia), na de daed.
De Dood deed 't, die van *Delf*, voorzeker laet genoegh,
Maer evenwel te vroegh.

Prof. Jorissen, C. H. *Studien*, blz. 294, zegt van haar in hoofdzaak het volgende:

Parthenine was Lucretia van Trello, *misschien* eene jongere zuster van Sara van Trello, de tweede echtgenoote van Frederik van Dorp, in 1612 Gouverneur van Tholen, vader van Huyghens' beide zwagers en van eene andere zijner vriendinnen, Dorothea van Dorp, welke in hare brieven aan H. van Lucretia op eene wijze spreekt (zij noemt haar „den Trello"), die doet vermoeden, dat tante en nicht niet veel in leeftijd verschilden. Zij schijnt vooral in de jaren 1640—50 veel in Huygens' kring verkeerd te hebben. Onder zijn geleide is zij in 1643 te Amsterdam (zie hierover beneden) de gast van Hooft. [1]) Op nieuwjaarsdag van 1644 bracht H. aan de *onversleten en onverslijtelicke Maegd* gelijk hij haar noemt, zijn gelukwensch. [2]) In 1647, toen zij door blindheid bedreigd werd, wijdde hij haar zijnen uitnemenden „Oogentroost." Zij stierf te Delft op hoogen leeftijd, omstreeks 1665.

Dank zij de hulp van Mr. Soutendam, te Delft, is 't mij gelukt de volgende bijzonderheden omtrent haar en hare familie op te sporen. Volgens het VIde Register der Dooden is „*Juff. Lucretia Trello*", (wonende) aēn Oude Delff, den 17 April 1663, in de Oude Kerk aldaar begraven. Daar rustte ook, sedert 6 Juni 1648, Mevrouw *Sara van Trello*, [3]) weduwe van den Heer *van Dorp*, en werd, den 29 Juni 1672, mede ter aarde besteld: Juff. *Barbara van Trello* bejaerde dogter, (wonende) aen de oude Delff. Eindelijk, was Mej. *Walburch* (van)

[1]) Korenbl. I, 512.
[2]) Korenbl. II, 172.
[3]) Aldus heette zij, en niet *Adriana* v. Trello, gelijk de Heer Unger, *Dagboek v. C. H.* Bijlage I, abusievelijk aangeeft.

Trello, Charles dr., geb. 10 Januari 1588, gest. 11 Oct. 1688, — dus in meer dan honderdjarigen ouderdom, — gehuwd met *François Willemsz van Santen*, Veertigraad en Schout van Delft.

Hierdoor wordt de datum van Lucretia's overlijden, en verder Jorissens vermoeden omtrent de familiebetrekking van Lucretia en Sara van Trello tot zekerheid gebracht. De familie van Trello heeft hoogstwaarschijnlijk in de Oude Kerk eenen grafkelder bezeten en schijnt dus in Delft te huis te behooren.

Voorts blijkt uit Korenbl. II, 177, dat Huygens in 1645 aan Lucretia zijne pasverschenen „Heilige Daghen" toezond, en uit de bovenvermelde Lijkdichten, dat zij eene vrouw was van buitengewone gemoeds- en geestesgaven, die zoowel in Dicht als in Ondicht handig met de pen wist om te gaan.

Misschien werd de liefde tot de letteren haar ingeprent door haren vader den boven vermelden *Charles van Trello*, kapitein in dienst van Willem I, bevelhebber v. Loevestein en Herenthals die blijkens eenige gedichten (zie het art. van den Heer Frederiks, Navorscher, Jaarg. 1885, bl. 287—89) zelf aan de Muzen offerde. Hij was gehuwd met Clara van Persijn en bekleedde gedurende het Leycestersche tijdvak het Schoutambt te Utrecht. Zie Wagenaar, D. VIII, bl. 168, 246, 301 en vlg.

Ik heb een sterk vermoeden dat het buitenverblijf *Pasgeld*, bij Delft, aan de familie *van Trello* toebehoorde; immers in Huygens' *Verbintenisse* aan Hooft, *Mengh.* bl. 159, noodigt Constanter Hooft en diens echtgenoote uit:

De wêerwraeck (te)komen soecken
By Rocken en by Broecken,
Met Man en Vrouw te Paerd,
Op Hofwyck aen de Vaert,
Op *Pasgeld* aen der Weide.

Deze „Rocken" kunnen alleen geweest zijn de beide mede-onderteekenaarsters, L(*ucretia*) v. T(*rello*) en M. D. (*Maria Dorp* of *van Dorp?* de nicht van *Lucretia* en eveneens eene groote vriendin van Huygens?) Een van beide moet dus op *Pasgeld* gewoond hebben en dat het waarschijnlijk *Lucretia* was, leid ik af uit een bericht van den heer Frederiks te Amsterdam, die zich pertinent herinnert op het Rijksarchief, te 's Gravenhage, een adres te hebben gelezen: *Lucretia van Trello op Pasgeld.* Ik heb dat echter niet kunnen opsporen.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om een drietal on-

nauwkeurigheden van ondergeschikt belang, voorkomende op blz. 294 van Jorissens werk, te verbeteren.

„Bilderdijk," zoo leest men daar, „heeft ook het *eerst* aangewezen, dat de *Oogentroost* voor *Lucretia van Trello* is geschreven, VI, blz. 288."

Dat is onjuist. Het is reeds opgemerkt door den Eerw. R. Koopmans in eene Voordracht, gehouden in Felix Meritis en opgenomen in de Algem. Vad. Letteroef. IIde Stuk, Jaarg. 1809. Hij zegt daar: „Lucretia van Trello, eene geleerde en bejaarde Maagd, wekte zijnen lust tot het schrijven van den luimigen Troost, over de verduistering van één harer oogen." Deze verhandeling zag dus slechts één jaar na Scheltema's, Leven van Anna en M. Tesselschade, het licht, terwijl het VIde D. van Bilderdijks Uitgave eerst in 1825 verscheen. —

„Onder zijn (Huygens') geleide", zegt Jorissen, „is zij (Lucretia) in 1643 te *Amsterdam* de gast van Hooft."

Ook dit is minder juist. J. heeft dit hoogstwaarschijnlijk opgemaakt uit de bovenvermelde *Verbintenis*. Dat zij te *Muiden* en niet te *Amsterdam* vertoefd hadden, blijkt uit het slot:

Geschreven in den Haghe
In 't afgaen van de Waghe,
Die ons van *Muyden* bracht,
Den seventhienden nacht
Aprilis, als drie jaeren
Op veertig gaende waren,
En sesthien hondert meer.

Vgl. Huygens' *Dagboek*, 1643, 14 Apr. Harlemo *Mudam* cum Vicofortio, dnis Treslong et Barlaeo. —

„Bilderdijk," heet het verder, vervalt in eene dwaling, wanneer hij het (gedicht: Oogentroost) pas nà 1666 geschreven acht (Bild. V. 199.) Minstens vijftien jaar vroeger was het reeds uitgegeven. Ik zeg *minstens*, omdat Dr. van Vloten van eene uitgave van 1647 spreekt, (Tesselschade Roemers, blz. 42, noot). Die heb ik echter niet kunnen vinden."

Jorissen schijnt dus de meening toegedaan, dat de uitgave van 1651 de oorspronkelijke is. De door van Vloten besprokene bestaat intusschen werkelijk, maar is zeer zeldzaam. Tot dusverre zijn er, meen ik, maar twee exemplaren van bekend: het eene berust te Leiden in de Boekerij der Maatsch. van Nederl. Lett., het andere te Gent in de Bibl. Univ.

Het eerste (waarvan mij door de welwillende tusschenkomst van den Heer Petit inzage is verleend) is eene duodecimo-

uitgave verschenen, „tot Leyden, Ter Druckerij van de Elseviers, anno 1647."

Ibid. r. 1 v. o. vlg.

en die getwernt in een. Getwernt = gedraaid, tot één versmolten. Zie verder *Zeestr.* bl. 22: haer werre-garen *twernt* en *ontwernt;* en mijne aant. ald. — *Tronjen*, troniën = gezichten. — *Der vruchten is niet meer*, *enz.* De vreemde woordschikking van dezen zin kan licht tot misverstand aanleiding geven; hij dient aldus gelezen te worden: der vruchten is niet meer als weleer abricosen en persiken hier (nl. te lande), en beteekent met het het onmiddellijk voorafgaande: de stam (van deugd en gerechtigheid) is thans uit de meeste hoven (menschelijke gemoederen) verdwenen en van zijne vruchten is heden ten dage niet meer bij ons te zien, dan vroeger van abrikozen en perziken in onze tuinen.

Deze vruchten waren dus vroeger bij ons onbekend; de abrikozen schijnen eerst omstreeks de 16de eeuw, en wel, blijkens den vorm *abricock*, door de Portugeezen of Spanjaarden hier ingevoerd te zijn. Vgl. De Vries, *Ned. Wdb.* en Dozy, *Oosterlingen*. De perzikboomen werden ten tijde van Karel den Groote reeds hier gekweekt. Zie *Capit. de Villis* Ic. Cap. 70.

Bl. 211 r. 7 v. b. vlgg.

en maecken op den Text enz. Het zou mij niet bevreemden, zoo iemand den regel *Op 's menschen allerwijst, dat is op 't aller ghext*, niet onmiddellijk begreep. Hij bevat den *tekst* van de preek, zoodat de zin is: Laten wij eens in den geest eene ernstige overdenking houden over den tekst, dat, wat de mensch voor de hoogste wijsheid houdt, eigenlijk de hoogste dwaasheid is. Toespeling op I *Cor.* 3, 19: De wijsheid dezer wereld is dwaasheid bij God.

Ibid. r. 13 v. b. en vlgg.

Ons goedjen 't overslaen. Hierbij is *om* uit r. 11 te herhalen, want ook deze zin hangt af van *Sou niet des Hemels gunst, enz.* en beteekent: om de rekening onzer (geestelijke) bezittingen op te maken. — *Om of* = voor 't geval dat. Zie *Zeestraet*, blz. 35, *om of haer honger quam;* en mijne aant. aldaar. Het zal wel overbodig zijn er op te wijzen, dat deze passage zin-

speelt op de gelijkenis van de wijze en de dwaze maagden — *de Bruigom*, nl. de hemelsche Bruidegom. — *De middernachtsche dief*, de Dood. —

en stal ons uyt ons, enz. D. i. stal onze ziel uit ons lichaam door de bres (de reten), welke de Dood in dit laatste gemaakt heeft. Vgl. *Voorh.* v. 835:

Leer U van Uw selven stelen.

Hofw. bl. 96:

En als den avont valt, *de Menschen van haer scheuren*,
En werpen se voor dood, als Krengen, op het stroo.

Mengh. bl. 140:

En sluype t'mijnent in door 't *splijten* van den vaeck.

Ibid. r. 7 v. o.

dat ooge noyt en sagh, enz. Zinspeling op I Cor. 2, 19: Geen oog heeft het gezien, geen oor heeft het gehoord en in geen menschen hart is het opgekomen, hetgeen God bereid heeft voor hen, die Hem beminnen.

voor de hand. B. terstond, even als *te hand.* —

Neen; *voor de hand* bet. hetzelfde als *by voorraed:* van te voren, vooraf. Vgl. de uitdrukking *iemand geld op voorhand geven* voor van te voren geven. Vgl. ook *Cluysw.* vs. 320:

Sy weten *voor de hand*, dat my geen wyn en mondt,
En dat ick niets verstae van drincken sonder dorsten

en Verdams aant. aldaar.

Bl. 212 r. 2 v. b.

dan daer sy, *enz.* = dan in die School, waar zij, enz. H. stelt hier de School der Zelfkennis tegenover die der Academici, Stoici, Peripatetici, enz. Vgl. *Zeestraet*, blz. 36, soo vraegh ick noch uw *Scholen*, en *Cost. Mal*, v. 285:

Daer ghy die klachten sent, staet *voor de School* geschreven.

Wereld-wijs, wijsgeer, Hgd. Weltweiser.

Ibid. r. 9 v. b. vlgg.

haer verdrietigh pad. haer = hun, nl. der Wereld-wijzen. Dat niet *het levenspad der jeugd* ermede bedoeld is, blijkt uit *na* te treden. —

ontkend. B. *onbekend*, kwalijk. —

Huygens heeft hier weer het simplex *kennen* voor het compositum *bekennen* gebruikt en daarvan regelmatig *ontkent* voor *onbekend* gevormd, zonder er op te letten, dat wij ook een ww. *ontkennen* bezitten, dat eene gansch andere bet. heeft. Op dezelfde wijze gebruikt hij het woord *Mengh.* bl. 82:

Is U de inckt *ontkent*, vertwijfelt U de Schrijver?

Vgl. daarentegen *Zinnepr.* bl. 106, *Een rijcke vrijster:*

Haer Boomen van geslacht zijn bogaerds sonder end;
Dat 's van het oudste êel, of Eva is *ontkent*;

waar het zooveel wil zeggen, als *verloochend, achteraf gezet.*

Ibid. r. 18 v. b.

Wy weten ons waer-henen, enz. Over het gebruik van *waerhenen*, als subst. zie Verwijs, *C. M.* 3de Lofdicht, v. 20: 't heeft reden en waerom; en mijne aant. aldaar. — *Ons recht*, *enz.* nl. gelijk hij een regel later zegt, *ons recht ter heerlickheit*, *enz.* Dit recht is *overlangh verschenen;* immers dit recht is door Christus' dood elken Christen gekocht en God is bereid, ons het aandeel, dat ons toekomt, te geven.

Ibid. r. 14 v. o.

Dees ryst van licht tot licht, enz. Ik vestig er hier de aandacht op, dat *in 't doncker* achter *dees rijst* moet gelezen worden; eerst dan toch wordt de zin duidelijk. Immers, wat bedoelt Huygens?

De *Heiden*, die zich van het licht der oogen berooft om beter over 's werelds ijdelheid na te denken, geraakt uit de duisternis in de schemering *(donckerheit en misten)*, terwijl de *Christen*, die zijne blindheid tot dat doeleinde gebruikt, dank zij zijn Geloof, in de schemering, waarin hij hierop aarde verkeert, reeds van Licht tot Licht rijst (altijd tot betere erkentenis der waarheid komt), totdat hij eindelijk in der Engelen licht wandelt, d. i. God van aangezicht tot aangezicht ziet. —

voortaen. B. verder voort, bij aanhoudendheid. — *Juist.* Vgl. lat. *usque ad.*

Ibid. r. 6 v. o. vlg.

ongelijck meer blinden. *Ongelijck meer* = veel meer. Vgl. hgd. ungleich mehr.

Bl. 213 r. 5 v. b. vlg.

soo wy de lyst uyt-stonden. **B.** *De lijst uytstonden*, die geheele opnoeming der blinden moeten of willen *uithouden*, ten einde toe ophalen, *verduren.* —

V. VI. *staan bleven tot de lijst doorgeloopen was.* —

De tegenstelling *sit neer* doet duidelijk zien, dat *uijtstonden* hier in zijne letterlijke beteekenis moet opgevat worden en 't is mij een raadsel, hoe **B.** dit heeft kunnen voorbijzien; maar opgemerkt dient toch te worden, dat **H.** hier met opzet een woord gebruikt, hetwelk in den figuurl. zin *uithouden* beteekent, ten einde weer aan zijne liefhebberij voor woordspelingen bot te vieren. —

Mijn uerwerck is voor twee dry ueren opgewonden. **B.** *Voor twee dry ueren.* D. i. *voor zes.* Wij zeggen wel: *een uur*, *twee*, *drie*, en *voor twee, drie uren,* maar dan moeten *twee* en *drie* niet alleen eene zeer korte verpozing ter afscheiding hebben, maar ook een volstrekt gelijken (immers niet afnemenden) nadruk hebben. Men kan dus in 't vers wel zeggen *een uurtjen zeven*, *acht;* en zoo ook: *in zeven acht gedeelten*, waar zulke gelijkheid van nadruk door gelijken accent mooglijk is, maar niet *twee*, *drie uren.* *Twee*, *drie minuten* kon nog gaan, om de toon dan van *twee* op *drie* klimt. Maar het *twee*, *drie uren* laat geen vers toe. —

Ik geef toe, dat het vers niet onberispelijk is, maar zullen wij daarom tot de m. i. zeer gezochte verklaring *twee drie-uren*, *d. i. zes*, onze toevlucht moeten nemen? Ik waag het zulks te betwijfelen om verschillende redenen:

1e. **H.** neemt het zoo nauw niet met het vers, en vooral niet met het accent: het, blz. 4, aangevoerde omtrent *medoògh* is daar om het te bewijzen;

2e. Had **H.** *zes uren* bedoeld, dan zou hij tusschen *drie* en *ueren* een koppelteeken geplaatst hebben. Hij laat dit zelden achterwege en kon het hier niet doen, omdat hij daardoor tot misverstand moest aanleiding geven. Rest de veronderstelling dat het uitlaten van dat teeken eene drukfout is; doch de druk

van 1672 verschilt aanmerkelijk van dien der eerste uitgave (1647): in deze laatste luidt de verm. versregel:

Mijn uerwerck is voor twee dry *u*ren op-gewonden.

Er hebben dus twee wijzigingen in plaats gehad: zou dan ook het koppelteeken niet ingelascht zijn, zoo zulks **H**'s bedoeling geweest ware? —

te keuren, naer mijn reden. **B.** Te oordeelen uit mijn rede, naar gij die *zwaar* (gewichtig) of *licht* (van geen of weinig beduiding) vindt. —

't Kan zijn, dat dit juist is, maar mij dunkt, dat de ernst van het onderwerp **H.** moet teruggehouden hebben van de meening, dat Lucretia zijne redeneeringen voor *van geen of weinig beduiding* zou gekeurd hebben. Ik vat het liever aldus op: Gij moet uitmaken, of mijn vertoog *licht* d. i. *vlot* afloopt of *zwaar* d. i. *onbeholpen* zich voortsleept. Mij dunkt, dat dan de vergelijking juister is, daar *de gang* van het dichtstuk vergeleken wordt met dien van het uurwerk; ook gaat het m. i. beter aan, de *goede* eigenschap voor te stellen door een uurwerk, dat met eene veêr gaat, de *minder goede* door een met hangend gewicht. Dit laatste — 't is althans mijne opvatting — wekt bij ons de gedachte aan iets onbeholpens — iets ongunstigs dus — op.

Ibid. r. 9 v. b. vlgg.

van haer welrijend bloed. Versta: door de weelderigheid van het bloed, dat met de gewenschte snelheid door de aderen stroomt. Denk hierbij aan 't *bloed,* dat der jeugd door de aderen *bruist* en het *kruipende bloed* van den ouderdom. —

Soute sinckingen. Zout staat dikwijls voor het tegengestelde van *zoet*, dus *pijnlijk, onaangenaam*, *bitter.* Vgl. Brederoo, *Rodd. en Alph.* v. 1625:

De *soete soute* Min sprengkelt mijn sinn'lijckheit,

alwaar *soete soute* met ons *bitterzoet* gelijk staat; en *Hofw.* bl. 43:

'ck Stoof *soute* Saucen tot (bij) een houte Papegaey.

Ibid. r. 19 v. b.

't haer van den hond daerop. B. Oude en gemeene spreekwijs; doch men zei, *van den ouden hond.* En dit was meê een woordspeling met het woord *hond* of *hont.* 't Was namelijk ook de naam van een soort van *oud en sterk bier.* Ook van *Rhijnsche wijn*, die men om 't jaren lang onaangeroerd liggen den naam van *kelderwachter*, en zoo van *ouden kelderhond* gaf, en eindelijk eenvoudig den *ouden hond* noemde. — Die zijn leed of pijn verdronk, werd daarom gezegd *het hair van den hond* daarop te leggen, even als men alle verzachting voor allerlei leed *een pleister* of zelfs *een gouden pleister* noemde. Maar voort te gaan in zijn kwaad in plaats van verbeteren heette *van den ouden hond* daar op leggen. —

Dat B. gelijk heeft, blijkt uit: Langendijk, *Bruiloft van Camacho*, Panth. 35:

't Gebraed is ondieft murf, 'et smelt puur in je mongt.
Kom gaenwe, proef iens van myn starken *ouwe hongd.*

Vgl. Brederoo, *Klucht. v. d. Koe*, v. 179:

Haelt men eens van 't ouwe geloof. *Giert.* Wat is dat? *Opt.* Delfs.

en de aant. van Dr. te Winkel: Vandaar dat dronken worden van bier genoemd wordt: „gebeten worden van een *Delftschen hond.*" In Noord-Brab. zegt men nog *haar van denzelfden hond er op leggen*, wanneer men de gevolgen der dronkenschap door drank tracht te verdrijven.

Ibid. r. 20 v. b. vlgg.

Soo vieren se staeg schoot. Schoot, touw aan den benedenhoek van een zeil en dienende om het zeil te spannen. *Bot* = fr. *bout*, *vooreind*, ook van het touw; *vieren*, lat. *feriari*, hgd. *feiern*, van daar zich ontspannen (Zuid-Limb. *zich vieren* = zich niet inspannen, niet werken); *schoot* of *bot vieren*, dus eig. het touw ontspannen. Fig. hier: met volle zeilen varen. —

voeren 't in den top. 't = *het*, kan hier, zooals B. wil, absoluté staan voor *voeren het zeil in top*, gelijk Voorh. v. 97:

Sal ick *'t* eyntelicke strijcken,
Schelde diepten, *An u werff*,

maar het kan ook wel proleptisch gebruikt zijn voor het volgende *laken*, dat natuurlijk *zeil* beteekent.

Bl. 214 r. 1 v. b.

Al ofs' een dollen hont, enz. **B.** *Al ofs'. Of hem* zou men zeggen in dativo, om het voorzetsel *aan* in aangebeten, en 't volgen van den accusativus *gift.* Doch de uitdrukking is uit een hooger inzicht te wettigen, waarover in mijne Nieuwe T. en D. Verscheidenheden, IIe D. —

Met dit laatste doelt **B.** op de aldaar uitgewerkte bewering, dat Dativus en Accusativus eigenlijk één zijn, en dat **H.** bijgevolg evengoed *of ze* (acc.) als *of hem* (lees *of haar*) (dat.) kon gezegd hebben. Deze bewering latende voor wat zij is, acht ik het veel eenvoudiger *gift* als *nominativus*, en niet als *accusativus* op te vatten, waardoor *ze* natuurlijk lijdend *voorwerp* wordt. De zin luidt dan: Als of het gift van een dollen hond (cf. Willem zijn boek = het boek van Willem) ze had aangebeten. Vgl. ook Cluyswerck, vs. 32: Van all dat *ouderen haer ooren, haer gesicht....* is wedervaeren; en vs. 440: allom *d'onkundigen haer* onbeschaemde werck; en de aanteek. aldaar. Vgl. *Zeestr.* bl. 46 *van Honden doll Fenijn;* en mijne aant. aldaar.

Ibid. r. 12 v. b. vlg.

en veel gelijks toe quam. Zie bl. 210, *als recht;* en mijne aant. aldaar. — *sy konnen Job van buyten*, nl. het boek Job, dat vol klachten is. — *het blindste van haer zeer*, enz. de grootste blindheid d. i. verkeerdheid, in hunne ziekte is de *steeds* aangroeiende twijfelzucht nopens hunne herstelling.

Ibid. r. 14 v. o. vlgg.

een slecht mirakel. Slecht, eenvoudig, onbeduidend. Vgl. de fr. uitdrukking: Un *pauvre* miracle. — *Totdat sij 't samen. enz.* Totdat zij te gelijker tijd zien en voelen, dat zij genezen zijn en alzoo beseffen, dat het mogelijk is. — *God kan sich selfs verwinnen*, God kan zich zelven overtreffen. — *Slijcks genoegh en speecksels*, *Joh.* IX, 6: Dit gezegd hebbende, spoog hij op de aarde en maakte slijk uit dat speeksel en streek dat slijk op de oogen des blinden.

Ibid. r. 8 v. o.

sy keuren 't al voor hoet'len. Hoet'len wordt hier, noch door **V. Vl.**, noch door **B.** opgehelderd. De laatste verklaart het

echter Dl. V, 257, waar hij *verhoetelen* behandelt: „*Hoetelen* is eigenlijk van *hotten*, dat stremmen is en van de melk gezegd wordt. De melk *verhotten* met haar door steenen korfjes of zeven te gieten, was van ouds overal bekend en dit *hotten* was het uitwerksel der astringeerende eigenschap van die soort van teenen, die daartoe gebruikt werd. Hiervan leest men ook bij de Ouden van kaas in korfjens; daarin naamlijk, stremde zij. Maar om boter te maken, tapte men haar af, ten einde de room zuiver te houden. Geschiedde dit te langzaam of te onhandig, zoodat zij daardoor stremde, zoo was zij voor 't boter worden bedorven en in dezen zin is het dat *verhotten* en het frequent. *hottelen* (nu *hoetelen*) bedorven beteekent."

Dr. van Helten en Dr. J. te Winkel, Gramm. Fig. blz. 150 en vlg., leiden *hotten* af van het Goth. *hvôtjan* (dreigen.) „Daaraan toch," zegt de laatste, „kon bij ons beantwoorden een vorm **woeten*, maar ook met synaloephe der *w*, een vorm *hoeten*, waarvan het frequentatief *hoetelen* in de beteekenis van mishandelen, in de 17de eeuw, dikwijls voorkomt. *Hotten* nu staat tot *hoeten* als blom tot bloem, Grolle tot Groenloo."

Dat *hotten* het grondwoord is, betwist ik niet; doch de vorm *hoetelen* dunkt mij afkomstig te zijn van hgd. *hudeln*, eng. *huddle*, dus eig. *hoedelen*. Aangaande dit woord zegt Weygand i. v. *hudelei: Hudeln* in Eile u. nur obenhin thun (urspr. transit): jemand achtlos u. zugleich empfindlich behandeln, das Hudelmannsgesinde, oberd. (schon 1618) = Lumpengesindel. Im 13ten Jahrh. der *hudel*, = Lumpe, Lappe, bei Keisersberg (s. Frisch I, 471b) der Hudel = geringes Kleid, dann slecht gehaltenes, achtlos behandeltes Zeugstück; bei Alberus Dictionâr, Bl. I, 1b u Bl. y 1b, der *hudel*, *hüddel*, = Lumpen, altes zerrissenes Zeugsück. Das Verbum *hudlen* bed. nach Frisch a. a. O. bei Keisersberg, los schlottern, lumpicht; sollte es aber schon im ahd. *hutulon* = betasten (Schmeller II, 153) auftauchen?

In 't Zuid-Limb. taaleigen vind ik al deze beteekenissen terug: *hoddele* = broddelen; *hoddelwerk* en *hoddelerèj* = broddelwerk; *hoddel* = vod; mv. *hoddele* = lompen, ook slechte havelooze kleeding.

En hieraan beantwoorden bij Kiliaen:

hoetelen = broddelen; *hoeteler* = broddelaar; *hoetelwerck*, *hoetelrije* = broddelwerk, vodderij, beuzeling.

Er heeft dus eene verscherping van *d* tot *t* plaats gehad even

als meermalen bij de frequentatieven. Vgl. wen*t*elen van wen*d*en, wei*f*elen van wei*v*en (wuiven).

Sy keuren 't all voor hoet'len beteekent dus m. i. zij houden alles, wat onrust baren kan, voor *onnoodig kwellen* d. w. z. voor nesterijen, muizenissen, vodderijen.

Vgl. ook *Oogentr.* bl. 227:

En vragen aan dat Glas, als 't langh genoegh *gehoetelt*,
Gehult is en getoyt, hoe ben ick, schoon of niet?

en *Sneldicht*, bl. 190:

Men *hoetelde* Reinier om een goed wijf te trouwen.

Een uitgebreide verhandeling over dit woord vindt men bij De Jager, *Frequent.* i. v.

Ibid. r. 1 v. o.

waer 't kommerloos te lesen. Kommerloos d. i. zonder bekommering, zonder dat zij er hunne rustige rust bij verloren.

Bl. 215. r. 2 v. b.

Medusa's hoofd. Daar de studie der mythologie ten onzent op den achtergrond geraakt is — en voor 't verstaan der 17de-eeuwsche dichters is zij toch hoogst noodig — acht ik het niet overbodig hier even aan te stippen, dat *Medusa* eene der Gorgonen was, welke door Perseus gedood werd, en dat haar hoofd, hetwelk elkeen, die het aanzag, deed versteenen, door dezen held aan Minerva ten geschenke werd gegeven en van toen af op haar schild prijkte.

Ibid. r. 12 v. b. vlgg.

Engeland in kolen. **V. Vl.** In den oorlog tusschen Koning en Parlement, niet (als Bilderdijk wil) bij den brand van Londen in Sept. 1666, gelijk reeds door den tijd der uitgave weêrsproken wordt. —

't Hoeft geen betoog, dat **V. Vl.** hier gelijk heeft. Al kende Bilderdijk het jaar der uitgave niet, hij had wel uit hetgeen hier over *Duitschland* en *Ierland* gezegd wordt, moeten opmaken, dat er van een anderen brand sprake is, dan van

dien van 't jaar 1666. Ook hetgeen eenige regels hooger over Münster gezegd wordt, wordt door hem, blz. 210, van een later verdrag verstaan, terwijl daarmede de onderhandelingen over den bekenden Munsterschen vrede van 1648 bedoeld zijn.

Ibid. r. 17 v. b.

Haer aensicht slencken mocht. Slencken, hier causatief van *slinken* = inkrimpen, dus doen verwelken. Elders komt echter *slencken* ook als bloote wisselvorm van *slincken* voor.

L. Ten Kate, II, 388 zegt, dat het adj. *slank* hiermede samenhangt en oorspronkelijk *mager* beteekende; doch in den door hem geciteerden versregel, Ferguut, 3029: Sijn ors wert mager ende *slanc*, kan *slanc* ook het imperf. van *slinken* zijn. Weiland houdt *slank* voor een, door prothesis der *s* ontstane, wisselvorm ven *lang* (lank), gelijk *slinker* van *linker*.

Ibid. r. 3 v. o.

Webb' van roerende gedachten. Webb', Warling, chaos; vgl. bl. 231: *webb' van sacken overhoop.* —

Van sorgen sonder vrucht. Ik acht het niet ongepast op te merken, dat *zonder vrucht* hier niet moet genomen worden in den zin van *vruchteloos,* maar van *zonder vrees* (Vgl. furcht, Godsvrucht) d. i. *sonder oorzaak tot zorg of vrees.* Dat dit de bedoeling is, blijkt overtuigend uit de onmiddellijk volgende uitdrukkingen en uit H's eigen aanteekening: Pelle *timorem* nec dolor adsit, etc., waarvan bovenstaande regel de vertaling is.

Bl. 216 r. 7 v. b.

Sy sien God in de wolck. Exod. XIII, 21 en XXX, 9.

Ibid. r. 19 v. o. vlgg.

Wel-vaert — hell-vaert. Let op de woord- en klankspelingen in dezen en de volgende regels: *boeyen — roeyen; vreughd — ondeughd; rust — onlust; heil — hell; last — lust.* Ook vestig ik de aandacht op de rijmen *wijsheit — ijs leit,* gelijk boven: *lood uyt — boot uyt,* die men bij honderdtallen ontmoet bij Brederoo, Hooft *(Warenar)* en de blijspeldichters in 't algemeen. Zij worden dan ook wel *comische* rijmen genoemd.

Ibid. r. 8 v. o.

Propheten eerst tot harent, enz. De zin is: Eindelijk worden hunne ongeluksprofetieën het eerst aan hen zelven bewaarheid: gebeurt er werkelijk eens een ongeluk, het komt op hun hoofd neer.

Ibid. r. 6 v. o. vlg.

Hadd' Pieter min mistrouwt. B. Math. XIV, 30. 31. „Maar ziende den sterken wind werd hij (Petrus) bevreesd, en als hij begon neder te zinken, riep hij, zeggende: Heer, behoud mij!" — V. VI. *Pieter* = Petrus; *hij leerde water treden.* Versta: *niet twijfelmoedig zinken.* —

Ofschoon deze aanteekeningen voldoende zijn, om iemand op den weg te helpen, wil ik er nog bijvoegen, dat *hadd hy recht gebouwt, diep maer een mostaert-saed* wil zeggen: hadde hij maar op Christus gebouwd, *zoo diep als een mosterdzaad in de aarde ligt,* d. i. hadde hij maar een greintje vertrouwen gehad, hij zou op het water hebben leeren wandelen. Het woord *bouwen* bevat waarschijnlijk weder eene woordspeling. Vgl. *zee bouwen.* De woorden *diep maer een mosterdzaad* zinspelen ongetwijfeld op Math. 17, 20: Zoo gij een geloof hadt als een mosterdzaad, gij zoudt tot dezen berg zeggen: Ga henen van hier derwaarts! en hij zal henen gaan — en Luc. 17, 6: Zoo Gij een geloof hadt als een mosterdzaad, gij zoudt tegen dezen moerbeziënboom zeggen: word ontworteld en in de zee geplant! en hij zoude u gehoorzaam zijn. —

Toeversicht = betrouwen, vgl. hgd. Zuversicht.

Bl. 217 r. 1 v. b. vlg.

Al laegh het goud, enz. Deze twee regels bevatten de verklaring der beide voorafgaande. Even als er geen evenwicht is, al ligt ook het goud in de eene en het lood in de andere schaal, zoolang eene van beide dalen kan, d. i. zoolang er aan den eenen of den anderen kant te veel is, evenzoo is er geen evenwicht (bezadigdheid en kalmte) in het menschelijk gemoed, wanneer het niet de middelmaat houdt tusschen wantrouwen en lichtgeloovigheid, tusschen bekommering en zorgeloosheid.

Ibid. r. 8 v. b.

Van bott en van beleeft. **B.** *beleeft*, ervaren, geslepen, verstandig. — **V. Vl.** beschaafd, ontwikkeld. —

De beide verklaringen ontloopen elkander niet veel; toch schenk ik de voorkeur aan die van Van Vloten. *Bott* beteekent *lomp*, vgl. iets *botweg* zeggen (in Zuid-Limb. *zoo bot als een boer* = zoo lomp, zoo ongemanierd als een boer); als tegenstelling moet *beleeft* dus hier *beschaafd* beteekenen. De verklaring van Bilderdijk nadert ook te zeer tot die van *wijs* in het bijna onmiddellijk voorafgaande *van wijs en ongeleert* en **H.** wacht zich wel van in herhalingen te vallen.

't rijkste beest. **H.** gebruikt het woord *beest* hier onzijdig; elders vrouwl. Vgl. *Zedepr.* I, 116.

Hij is *de wijse beest*, die in de boomen pickt.

Ibid. r. 12 v. b.

Haer brillen zijn van tien ten honderden. Verklaring van den voorafgaanden regel: zij maken geen onderscheid tusschen de karakters; zij hebben het meest op met hen, waarvan de meeste winst te halen is.

Ibid. r. 17 v. b. vlgg.

door het puylen van oogen rood en leep. Met juist inzicht teekent **H.** hier de kwistigen met roode en leepe, uitpuilende oogen; dit verschijnsel toch is het gewone gevolg van overdaad in spijs en drank.

de geck is van de feest. Vgl. *Hofw.* 29:

De Wijsen eten mee, de Gecken doen den kost.

Bl. 218. r. 3—12 v. b.

Al wat haer onder light. Duitsche wending: alles was ihnen unterliegt. — *Sy verduyv'lenze;* zoo ook wij soms gemeenzaam *overduivelen*, beteuterd maken. — *Sy tredens' in de schuld* is voor eene dubbele opvatting vatbaar: zij treden, trappen ze zoolang, totdat hunne tegenpartij zich aan iets schuldig maakt, waardoor zij vat op haar krijgen; òf, zij weten door misbruik

van gezag of macht ze als schuldig te doen voorkomen. De laatste verklaring houd ik voor de beste. — *Sy tergen.* Verkeerde constructie. Wegens den vorafgaanden zin moest het eigenlijk luiden: *tergen sy.* — *Is ootmoed haer versett.* Toonen zij (de weduwen en weezen) zich huiverig om haer recht te doen gelden, zijn zij bescheiden en deemoedig, dan enz.

Ibid. r. 13 v. b. vlg.

de duygen van haer bekuypingen. Het woord *duigen* is hier gebezigd om de beeldspraak van *bekuypingen* = kuiperijen, te doen uitkomen. *Wij* spreken van *het weefsel der intriges.* — *onachtbare getuygen* is bijstelling van *sij:* zij, de verachtelijke getuigen.

Ibid. r. 13 v. o.

Om 't kleed te vullen en. Met deze beeldspraak wil H. zeggen, dat hunne talenten niet geëvenredigd zijn aan den eerepost, dien zij wenschen te bekleeden.

Ibid. r. 5 v. o.

Mits haer alwaerdigheit. V. VI. *alwaerdigheit,* buitensporigheid. B. ziet hier terecht eene woordspeling in tusschen *alwaardig* (of alwarig) = buitensporig, en *alwaardig* = alles waardig.

Ibid. r. 3 v. o.

Phaëton. De zoon van Phoebus Apollo, die zijn vader het verlof afdwong, om met diens zonnewagen te mogen rijden, doch zijne roekeloosheid met den dood betaalde. Het staat hier voor *onbekwame eerzuchtige.*

Bl. 219 r. 4 v. b. vlgg.

't Vel-diepe rood en wit. De roode en witte gelaatskleur, die niet dieper gaat dan het vel en dus iets heel oppervlakkigs en vergankelijks is, wordt door hen even hoog geschat, als drong zij door tot het vleesch, en was dus iets duurzaams, onverslijtelijks. Zij stellen dus eigenlijk een vat, dat slechts aan de oppervlakte met boter gevuld is, gelijk aan een, dat boter

tot den bodem toe heeft. — *Haer tochten*, driftig verlangen, hartstocht, begeerten. — *met sijn aenhangh en sijn korst* = met zijn haar en zijn vel. — *Mits*, hier = vermits.

Ibid. r. 14 v. b.

na de waerheit talen. Talen naar iets onderzoek doen, vernemen; Vgl. *Cluysw.* v. 554: 'k sal na mijn draey-banck *talen;* alwaar Verdam het verklaart door *de hand uitstrekken naar, grijpen.* Zoo zeggen wij ook: *Hij taalt noch teekent* voor hij geeft taal noch teeken.

Ibid. r. 18 v. o. vlgg.

van nieuws vertoyen en verhullen. Vertoyen wil eigenlijk reeds zeggen *van nieuws,* immers *anders* tooien. Dit ww. wordt vooral van de kleeding gebezigd; *hullen* daarentegen van het *kapsel.* Vgl. bl. 227:

als 't langh genoegh gehoetelt,
Gehult is, en *getoyt.*

De zin is: De bruid wordt gelijk aan eene versleten pop, die de kinderen wel telkens op nieuw opschikken, maar toch nooit meer met die ambitie, welke ze haar in 's kramers tent voor het volmaakste der aarde deed aanzien, alvorens zij er hun kermisgeld aan uitgegeven hadden. Over *verfutselen* zie De Jager, *Frequent.* op *futselen.*

Ibid. r. 5 v. o.

Van vrome moeylickheit. V. Vl. *vrome* = kloeke.

Tot juist verstand van den zin is 't echter noodig, dat men de woorden *vrome moeylickheit* verklare als moeielijke vroomheid, d. w. z. langs de moeielijke (lastige) trappen der vroomheid (der ware verdienste).

Bl. 220 r. 4 v. b.

Op een drop. Om een kleinigheid. Daar het woord echter ook, blijkens Kiliaen, = *dakdrup* is, en met *werren* wel *harrewarren* d. i. *procedeeren* gemeend zal zijn, is de vooronderstelling niet te gewaagd, dat H. hier aan het *Jus stillicidii* d. i. het

recht van *dakdrup* op eens anders eigendom, gedacht heeft; iets wat bij het bouwen van een huis nog al licht tot moeilijkheden aanleiding kan geven. Ik ben te eerder geneigd dit aan te nemen, daar **H.**, zoo hij niets anders bedoeld had dan *om een beuzeling*, wel een der talrijke, meer gebruikelijke uitdrukkingen (Zie De Vries, *Warenar*, bl. 138) zou gebezigd hebben, welke hetzelfde beteekenen; voorts, wijl hij zich ook elders van dergelijke, aan het Romeinsche recht ontleende, vergelijkingen bedient. Zoo noemt hij b. v. een gezant (Vgl. *Zedeprinten*, bl. 108):

Een *staende licht*, een *balck*, een *waterloop*, verkregen
Op *tuyn*, op *muer*, op *grond* van ver of naest gelegen,

waarin hij op schilderachtige wijze de drie soorten van *servituten* te pas brengt: de *servitus prospectus, tigni immittendi*, en *fluminis recipiendi*. Cf. Bild. V. 96. Wat mij in mijne meening nog versterkt, is dat de Uitgave van 1672 *een drop* heeft en niet *één drop*, zooals het Panthéon. Mr. C. Bake geeft in het *Rechtsk. Mag.* (Zie N. en Z. Jaarg. VIII, n°. 4, bl. 233) onder de erfdienstbaarheden ook op: waterloop en *drop*.

Ibid. r. 10 v. b.

met een yeders wedergunst. **B.** *Wedergunst.* Niet *ongunst*, maar evengelijke gunst, als die zij anderen toedragen. —

Ik zou dit gaarne beamen, wanneer er niet stond *met haer'* d. i. *wedergunst*. De nijdigaards kunnen toch moeilijk zich zelven het kwade wenschen, dat zij hunnen evennaaste gunnen. M. i. doet men beter *wedergunst* te nemen in den zin van *tegengunst* = haat, afkeer, zoodat het geciteerde vers beteekent: zij krijgen een walg, een afkeer van zich zelven, gelijk God en de menschen dien van hen hebben. Vgl. *Cluysw.* v. 191: Geen *weerspraeck*, geen bedil; en *C. M.* v. 383: In d'altijt eene wil, en *weerwil;* en Verd. aant. ald.

Ibid. r. 19 v. b. vlg.

en mogelick den naesten. **V. Vl.** *den naesten*, de eerste, de beste. — Juister, de *eerstvolgende.*

In den volgenden regel is *naesten* = nabuur zijn. Tegenwoordig beteekent het woord *benaderen*, *zich toeeigenen*, *zich in het bezit van iets stellen.*

Bl. 221 r. 1 v. b. vlgg.

de kasse nauwer werdt. De *kas* wordt niet *nauwer*, maar **H.** bedoelt: door het geld, dat er zich in ophoopt, wordt de *ruimte* in de kas *kleiner*. Evenzoo in den volg. regel *te benauwt* = te nauw, te eng. — *Wat het geldt*, wat het waard is.

Ibid. r. 7 v. b.

taeye lichten. *Taeye* = trage, zich traag openende. Vgl. Verwijs, *Een boer*, v. 68:

All dangst' ick in de klei, 'ken mocht niet *taeyer* rijse.

Zeestr. bl. 26:

Dat die den *taeyen* tré van door den Duyn te slepen
Soo verr' verlichten kost, enz.

en *C. M.* v. 371: verslijtens *taeyen* stont.

Ibid. r. 11 v. b. vlgg.

als deuren op haer duymen. *Duym*, ijzeren pin of spil, waar de deur op draait — *der lenden.* **V. Vl.** *der*, hunner. — Ik acht dit niet noodzakelijk; het kan evengoed, zoo niet beter, de genit. van het bep. lidw. zijn, zoodat *lenden* in algemeenen zin genomen is.

Ibid. r. 19 v. b.

hoe 't staen en gaen. *Gaen* wordt in den volgenden zin op schilderachtige wijze genoemd: de wereld met een passer overmeten.

Ibid. r. 12 v. o.

Dat kan luy-leckerny. **V. Vl.** *Luy-leckerny*, Lekkere luiheid. — **B.** *Luilekker.* Men nam dit als een compositum, en *lui-lekker* was nog iets anders dan *lui en lekker.* 't Drukt die weekheid, die μαλακότης uit, waarin beide vereenigd zijn. —

Ofschoon eene omzetting als **V. Vl.** voorstelt, bij **H.** zeer gewoon is (Vgl. hierboven *vrome moeylickheit* = moeielijke vroomheid), schaar ik mij hier aan de zijde van **B.** *Luilekker* is een werkelijk compositum, gelijk ook blijkt uit ons Luilekkerland,

en dat H. het ook zoo wilde opgevat hebben, bewijst het koppelteeken tusschen de beide woorden.

Ibid. r. 7 v. o.

Noch zijnse van 't geslacht. V. VI. *noch,* en toch. — *Juist.* — B. *'t geslacht dat ick enz.* Naamlijk, der Dichtren. —

Ik veroorloof mij hier met B. in gevoelen te verschillen. Huygens noemt zich een eerbiedigen dienaar van 't Schildersgild, omdat hij zelf in 't teekenen, schilderen, boetseeren en etsen zeer bedreven was. „Naar zijn eigen getuigenis te oordeelen," zegt Jorissen, (C. H. *Studiën,* bl. 22) „bereikte hij in het *schilderen* die hoogte, dat hij, zoo de luim der wankele fortuin hem gedwongen had, in zijn bekwaamheid een bestaan te zoeken, zich verzekerd durfde houden, dat zijn naam niet in den laagsten rang der schilders zou gesteld zijn."

Ware B's gissing juist, dan zou H. in de verdere beschrijving der Schilders eene toespeling gemaakt hebben op de verwantschap van de Schilder- en de Dichtkunst. Doch daarvan valt niets te bespeuren.

Bl. 222, r. 7 v. o.

wie wijsselickst verkoren. Welk portret gij het wijst doen zult van te kiezen, dat van den eersten bloedverwant, of dat van den ander: in beide gevallen toch is het *uw* conterfeitsel niet.

Ibid. r. 5 v. o.

aen te slaen. B. Te aanvaarden, te ondernemen, zich te onderwinden. —

Hoe B. dit hierin kan lezen, is mij een raadsel. *Aanslaen* beteekent hier niets anders dan *schatten, taxeeren.* Het is het duitsche *anschlagen;* b. v. Wie hoch *schlägst* Du dieses Haus *an?* Hoe hoog schat je dit huis? De zin is dus: zijn de schilders nu volk, om Gods goed of kwalijk handelen te taxeeren, te beoordeelen, te critiseeren?

Ibid. r. 2 v. o.

De leemt, die arger is. B. *Leemte.* Verzwakking. De eigenlijke bet. van het woord geef ik mijne geslachtslijst bij den 2den druk. — V. VI. *Verlamming.* —

Ofschoon *leemte* zeker de door **B.** en **V. Vl.** aangegeven beteekenis kan hebben, zal men beter doen het hier in den zin van *vitium*, *defectus*, *mutilatio* (verminking) te nemen, dien Kiliaen naast *debilitas membrorum*, *morbus articularis* (verzwakking, verlamming) opgeeft.

H. gebruikt het woord *lemte* of *leemte*, voor zoover ik kon nagaan, altijd in den eersten zin, Vgl. blz. 235, waar hij van 't gemis van een oog sprekende zegt:

En voelden wy ons noyt een ander *lemte* treffen.

en *Mengh.* bl. 46:

't Kind, dat zijn Vrouw Moeder.... voll hoere*lemten* kent.

Bij een krijgsman is 't ook veel eigenaardiger van *verminking* te spreken, dan van *verzwakking* of *verlamming*. Zoo zegt dan ook onze Dichter in de Zedeprint van: *Een gemeen Soldaat* (Panth. I, 110) — en deze plaats werpt een helder licht over die, welke ons hier bezig houdt —:

Wee hun (nl. vrouw en kinderen), sneuvelt hij;
Met een gewinnen sy den aelmoeskorf op zij
Dien doode Jans verdienst van allen minst doet zwellen.
Noch wenschen sy maer half, dat hij het moght vertellen,
Verlegen met een stomp, *verrijckt van 't derde been.*
Verr ongerieflicker een manke man als geen.

Mocht er na al het voorafgaande bij iemand nog eenige twijfel bestaan, dan zal die wel weggenomen worden door hetgeen **H.** in de verdere ontwikkeling van het karakter der Moedigen, van de ware dapperen zegt:

(Sy) vechten even deun (d. i. wakker),
Doch met bescheidenheit, en koel, en wel gedreven
Van yver voor Gods saeck, daertegen *lit* en *leven*
Soo rustigh werdt gewaeght, als hoy en stroy voor goud.

Bl. 223 r. 2 v. b. vlgg.

Vijf-stuyvers-blinden 's daeghs. Men herinnere zich, dat de oorlogen toen met huursoldaten gevoerd werden. De soldij van een gewoon soldaat schijnt ongeveer 25 cents daags bedragen te hebben. Zie ook beneden: Blind voor *vijf stuyvers* 's daeghs. — *en sy gaen op het merck, enz.* d. i. Eer en onderhoud (kostwinning) is het doel, dat zij steeds voor oogen hebben. — *over*

bloemen of over webben. Met *webben* kunnen hier geen *spinnewebben* bedoeld zijn, omdat men daar het water niet *over* drijft, maar ze met den raagbol wegneemt; *Webben* zijn hier gelijk op zoo menige andere plaats *weefsels*, welke begoten worden, op dezelfde manier als bloemen op een perk. Vgl. *Cost. Mal.* v. 149: met nieuwe *Wormen-webb* (zijde); en *ibid.* v. 364: Waer 't onse *webben* oock in drymael vijfthien jaren, enz. —

Ja, maer van achteren, enz. D. i. daar is eene drijfveer, die deze krijgers stout maakt: De honger en de eer; zie boven *eer en onderhoud.* — In d'eere *wil yet blaecken*, enz. In de eer schittert iets, dat den man eerst recht tot een man schijnt te maken, d. i. *eergevoel* is het kenmerk van een waar *man.*

Ibid. r. 17 v. b. vlgg.

't ingebroken schijn-stout. Ingebroken. Versta: na door het schijnstout heengeboord te zijn, nadat Gij den sluier der voorgewende stoutheid opgelicht hebt.

Op het zwijn stout. V. VI. *stuwt.* — Het kan zijn, dat dit juist is; maar om twee redenen zou ik *stout* liever voor een door H. gesmeed werkw. houden = *stout maakt.* 1°. Verkrijgt men daardoor eene schoone tegenstelling: *vrees*, die *stout* maakt; 2°. dunkt het mij niet natuurlijk, dat vrees den krijger op den wal stuwt: zij zal er hem eerder zoo ver mogelijk van verwijderd houden. Is hij echter eenmaal daar opgesteld, dan kan de vrees hem in zooverre stout maken, dat hij zooveel mogelijk vijanden doodt, ten einde niet door hen gedood te worden. Het ww. *verstouten* in den zin van *stouter worden* komt voor: *C. M.* v. 29:

De Schilders van de cleeren *verstouten* op het werk.

Ibid. r. 21 v. b. vlgg.

Laet dat loopen, enz. Versta: Doch laten wij afzien van vrees en honger; daar komt nog een derde oorzaak bij, namelijk, dat men een makker aan zijne zijde ziet vallen, die eenen bloedstroom braakt. Dan wordt de moedige woedend. — *Peryckel*, gevaar, lat. *periculum*, fr. *péril.*

Ibid. r. 8 v. o. vlgg.

Noch staens' haer en verwond'ren. Eene constructie, die in de spreektaal nog wel gebezigd wordt: *wat sta je daar en kijkt* voor: wat sta je daar te kijken. — *Maer die het siende sien,* tegenstelling van *veel blinden, die het sien;* met deze wordt de domme menigte, met gene, de oordeelkundige strijders bedoeld.

Bl. 224, r. 1 v. b. vlgg.

Omdat hij 't niet en weet. Nl. dat hij *stout* is. — *'t is een beest met eeren* heeft betrekking op *hersseloos.* — *hij kan slaen en verseeren. Verseeren,* kwetsen; vgl. hgd. *unversehrt,* ongekwetst, ongedeerd. — *Bescheidene,* oordeelkundige. Achter dit woord moet men een komma geplaatst denken en voorts op *dees* en *die* den nadruk leggen.

Ibid. r. 7 v. b. vlgg.

de vier-pyl en de klock. De klock. B. Gaat die ook *aan brand?* Wederom een woordspeling. Zij klept of er *brand* is. —

Kan hier misschien ook *aen gaen* alleen aangevuld worden in den zin van *raakt in beweging?*

Vgl. Brederoo, *Rodd. e. Alph.* v. 952 en vlg.

Gaat aan ghy vrome Lien,
God gheve dat ick u verwinnaars weer magh sien.

Voorh. v. 282:

Hier is 't Crekeltgien *aen 't gaan* = aan den gang. —

Bey heeft betrekking op:

Maet en *toorn* heeft verricht al wat sy *beide* mochten.

Ibid. r. 11 v. b.

of krygen voor haer serck. Serck hier lijkkist, graf. Hgd. *sarg.* Thans: groote blauwe steen, grafsteen.

Ibid. r. 15 v. o.

dat midden door den bal, enz. In dezen zin is *het vreesevlies* onderwerp, *dat* voorwerp. Hij beteekent dus: Zij zien

maar door een oog, dat verbijsterd wordt door het vlies der vrees, hetwelk den oogappel overtoog.

Ibid. r. 7 v. o. vlgg.

en die 't dan tijdigst wendt, enz. De zin dezer passage is letterlijk: Die 't eerst op de vlucht slaat, den vijand de hielen laat zien en zorgt, dat hij den wind (vijand) in den rug krijgt, meent verstandiger te doen, dan zij die aan den storm (aanval) het hoofd bieden. Nochtans beseffen zij niet, dat de man, die zijnen vijand in de oogen ziet, dezelfde kansen heeft als deze; dat hij hem kan overwinnen en verslaan en dat, zoo hij 't op een loopen zet (om van schande en eer niet te spreken) alle kans op overwinning voorbij is; eindelijk dat een man, die vlucht, zijn leven prijs geeft, of, zoo hij het behoudt, in 't vervolg aan schande en oneer ten prooi is.

Bl. 225 r. 12 v. b.

De rechte levenskonst, enz. B. Ανακολουθία. De zin is: De reden van die de rechte levenskonst beter weten is tandeloos (d. i. heeft geen vat.) De rechte levenskonst staat absoluté en dit is in den aard der taal, en desgelijks staat ook *die dese beter weten*. Deze vorm van spreken heeft iets ongekunstelds, vertrouwelijks en verrassends, waar zij wel gebruikt wordt. Doch de Mallooten onzer taal begrepen dit nooit. —

Op het gevaar af van voor een *malloot* door te gaan, verklaar ik hier B's opheldering niet te begrijpen. De heele passage bevat klaarblijkelijk niets anders dan het waanwijze oordeel der *jonge* lieden over de *oude*. *Die dese beter weten* is eene ironische opmerking van H. aan 't adres van de jonge wijsneuzen. De zin is: Zij (de grijsaards) hebben de rechte levenskunst vergeten: de jongelui kennen die veel beter! Hun woord (nl. dat der grijsaards) is tandeloos enz.

Ibid. r. 20 v. b.

het groene wambas. V. Vl. *wambas* = wambuis (vgl. Eng. *womb*, lijf). —

Ik acht het niet ondienstig, hierbij te voegen, dat deze regels in figuurlijken zin moeten opgevat worden en dus be-

teekenen: Daar het zoolang geleden is, herinneren zich de oude lieden niet meer (begrijpen zij niet), dat zij ook eenmaal jong geweest zijn.

Ibid. r. 12 v. o.

sy springens' over heen. B. keurt deze uitdrukking terecht af, wijl *heen* als adverbium geen *regimen* hebben kan; *springen er over heen* moest het zijn. Vgl. ook Verdam, *Cluyswerck* v. 542 en vlg.

om geen geringe reden.
En gunn ik u mijn huys door en *doorheen* te treden,

en de aanteekening aldaar.

Ibid. r. 10 v. o.

Schrempen = krimpen. Vgl. *Menghelingh*, 149.

En yder oogenblick in uren uyt kon rekken,
En *schrimpen* yeder uer tot oogenblicken in.

Vgl. ons *verschrompelen*, hgd. *schrumpfen.* Zie De Jager, *Frequent* I, 601.

Het wordt voornamelijk, gelijk hier, van krimpen door vuur of droogte gezegd, b. v. Bara, *Hemel en Hel*, 19:

Hij spreet-oogt op het vuur
Dat zwarte zielen *schrempt.*

Ibid. r. 2 v. o.

Sy scheemren van ver-sien. Zij zien zoo ver vooruit, dat het hun voor de oogen begint te scheemren en zij dus minder goed zien. — *sy struyckelen van vreesen. Struyckelen* hier = vallen. Vgl. bl. 224:

Sy *struycklen* ongequetst in 't vlacke veld.

en *C. M.* v. 110: 't Gebouw mocht *struyckelen.* Zie Verwijs' aant. aldaar. Zoo wordt ook *kantelen* wel gebruikt voor *omkantelen* en, in Vlaanderen althans, *klinken* voor *omklinken* = omslaan, omvallen. Vgl. v. Beers, *Bestedeling:*

Zwenkend van hot naar har, kwam daar een wagen, tot *klinkens*
Opgestapeld van d' oogst der boekweit, nader gebolderd.

Ibid. r. 8 v. b.

als aengebacken struyf. Een aardig beeld. Vergelijk hiermede *Een Boer*, v. 85: Die pankoek schuyft. — *en op het lest besluit, enz.* D. i. Wanneer anderen reeds aan de *finale* van het lied zijn, zijn zij nog eerst in de helft daarvan. — *Halver weghe*, zie *Cluysw.* v. 265, en Verdams aant. ald.

Ibid. r. 16 v. o. vlg.

Sy werden selfs kindskindren, enz. Zij worden zelve de kinderen van het kind, d. i. doen alles, wat het zegt, geven aan alle zijne grillen gehoor. — *En broeyen kindskind mal*, zij koesteren de verkeerde neigingen van hun kleinkind.

Bl. 227 r. 18 v. o. vlg.

Stof van boomen. B. Geurige bloemen, welke onder de poeier gemengd plachten te worden, toen de *essences* nog zoo algemeen niet waren. —

Heel Cypers en heel Romen. Hiermede bedoelt H. de poeders en blanketsels, waarmede de vrouwen zich datgene trachtten te verschaffen, wat de natuur haar onthouden had. Wat het eerste betreft, vgl. *Cost. Mal*, bl. 29:

De drooge Koeyen-kluyten
Daer *Cypers* loosen Boer syn' weiden van ontmest,
Verstuyven in een stof, daarvan de fijnste rest
De trouwe toevlucht is van wangeschapen vlechten;
Doorsaeytse met dat meel; men sal hem noch bevechten,
Die 's anders keurt als blond.

en de aant. van H. *Poudre de Chypre.*

Zoo ook Westerbaen, *Ockenburgh*, bl. 47:

Verstrickt u 't lieve blond van locken en van tuyt,
Dat om geen poeyer roept van *Cypers koeye-kluyt.*

Dat de *Romeinen* veel op hadden met parfumerieën, blanketsels, essences etc. blijkt uit Horatius en andere dichters, alsmede uit de wet daartegen uitgevaardigd onder het consulaat van Licinius Crassus. Ook in lateren tijd schijnen de Italianen daar veel van gehouden te hebben. Vgl. *Een Boer*, bl. 93, aant. 2. „*Amberwant*, met amber geparfumeerde handschoen, eene uit *Italië* naar Frankrijk overgewaaide mode, die ook bij ons doordrong.”

Ibid. r. 12 v. o. vlg.

en sy en siet het niet, enz. Versta: Zij, de onnoozele blinde, ziet (beseft) het niet, dat hij ze (uithoofde van het poeder en het blanketsel) eigenlijk niet ziet. Of liever, zij beseft het dadelijk en volkomen, maar zij wil het zich zelve niet bekennen. — *Dit mach de soete, dit de sotte, enz.* Klankspeling.

Ibid. r. 5 v. o. vlgg.

noodsakelick. D. i. dan is het noodwendig, onvermijdelijk; dan kan het niet anders of. Vgl. bl. 210, *als recht*, en mijne aant. aldaar.

vliege-plaesters. Het omgekeerde woord, *Zeestraet*, bl. 50:

Waer magh de klevery van *Plaester-Vlieghjens* blijven?

Zie aldaar. *Hul* = hulsel, kapsel.

Bl. 228 r. 1 v. b.

maer blindelingh doortast. Hij heeft aan het hof geleefd, zonder zijne oogen te openen, zonder waar te nemen, wat er omgaat.

Ibid. r. 3 v. b. vlg.

sy sien maer door haar woorden. De tusschenzin: *Ick weet niet hoe ghy vaert*, moet achter *daer meê zy my vermoorden* gelezen worden, dan is de zin duidelijk.

Ibid. r. 8 v. b. vlgg.

Maer siet niet haest na land. Maar kijkt niet spoedig uit naar het einde van haar gebabbel. — *Slaet wijsheit voor of jock*, enz. Over *jock* zie bl. 209: jock op jock; en mijne aant. aldaar. *Sy luidender op in:* zij beginnen erover te redeneeren.

Ibid. r. 19 v. b. en vlg.

Dat koper sonder glans, enz. De zin dezer passage is mij niet heel duidelijk: ik gis, dat H. bedoeld heeft: ruw koper (onedel metaal) en kwikzilver kunnen wel zoo zwaar zijn als goud; maar zij zijn niet bestand tegen de proef. — *Aes:* Kiliaen,

aes in 't gewicht, monas, momentum = eenheid. Verdam, *Mnd. Wdb. Aes* de eenheid in gewichten, het *laagste* of *kleinste* gewicht, het 32ste eens engels. Vgl. ook, *Hofwijck*, bl. 95:

vriendelyk bericht
Doorpluysen op een *aes* van 't fijnste goudgewicht.

Ibid. r. 15 v. o. vlgg.

maer sien niet wat sy hooren. Sien moet hier, even als bl. 227, door *beseffen*, *begrijpen* weergegeven worden. — *Daer gaen se veel af groot.* Deze uitdrukking voor *zwanger zijn* is in Zuid-Limb. nog steeds in gebruik.

Bl. 229 r. 1 v. b.

die 't soo leeren. 't = het staat hier voor *het zingen*, hetwelk uit *de singers* moet aangevuld worden. De wreede gewoonte, om vinken te blinden, in de meening, dat ze dan beter zingen, is maar al te zeer bekend.

Ibid. r. 10 v. b.

een lood light op haer orgel, *enz.* D. i. 't Is, alsof een zwaar gewicht op de windlade van hun orgel (nl. de keel) ligt, waardoor de lucht altijd toegang tot de pijpen houdt en dus ook de toon blijft aanhouden. Dat hier niet moet gedacht worden aan het lood, hetwelk door de orgelstemmers wel op de toetsen wordt gelegd, ten einde den toon een geruimen tijd te doen aanhouden, blijkt uit bl. 221:

sy sien door taeye lichten,
Die opgaen even als blaes-balcken met gewichten,
Die 't orgel spreken doen.

Ibid. r. 16 v. b.

Keelblind en snaren-blind. V. VI. dol ingenomen met zingen en spelen. B. *beter:* Dolle *liefhebber* van zingen en spelen. Immers dat H. niet alleen gaarne muziek hoorde, maar er ook zelf zeer in bedreven was, leert ons zijn *Cluyswerck.* Zie ald. bl. 124 en vlgg.

Ibid. r. 17 v. o. vlgg.

Sy hipplen dien ten spot. D. w. z. Zij huppelen tot spot van dengene (zij zijn in hun gehuppel dengene een voorwerp van spot), die ze bek-af maakt. — *haer afgetouwde slaven.* *Afgetouwd*, onder slagen bezwijkende. Vgl. Vondel, *Bat. Gebr.* Bedr. I. T. 1.

'k Verwacht de jonkheid van ons eiland..........
Getouwd en voortgeprest om mede scheep te gaan.

Ibid. r. 6 v. o. vlg.

of 't quam af te soeten, enz. Indien het *zoete*, d. i. het aangename, het prettige afraakte van een dans, die te dikwijls uitgevoerd is, dan zou de speelman het in zijn nering gevoelen. Het simplex *soeten* gebruikt H. *Panth.* III, 85:

Waer de aerde mijn pijn *soeten* moet. —

heel onlancks gingh men hol, enz. 't Schijnt dus dat omstreeks 1647 de *wals* (misschien een soort van *sleepwals)* erg in de mode was, terwijl eenigen tijd te voren de *galoppade* de voorkeur genoot. Bij den eersten dans draait de cavalier om zijn middelpunt, terwijl hij zijne dame om zich heen zwaait.

Bl. 230 r. 2 v. b. vlgg.

op een schijn. Schijn, soort. Zie *Voorh.* v. 308; en mijne aant. aldaar.

heel av'rechts. Averechts van *af* en *rechts*, van het rechte af, dus *verkeerd.* — *op en toe.* V. Vl. altijd door. — Dit ligt reeds in *stadigh* opgesloten; ik versta het dus liever: *op- en toegaande*, d. w. z. telkens, als ze zich opent, komt er wat nieuws te voorschijn, en wanneer ze zich sluit, heeft dat weer uitgediend. — *Wegh met den ouden trant. Trant*, wijze van gaan, hier van dansen.

Ibid. r. 18 v. b.

De schoolstrick. B. De echte Holl. benaming van hetgeen men sedert een *bónnetje* genoemd heeft, omdat het in de plaats kwam van het fransche woord *bon*, dat de Schoolmeester ten blijke van goedkeuring op de schriften hunner scholieren trokken. —

Of het woord *Schoolstrik* ooit voor het bedoelde *bónnetje* in gebruik is geweest, heb ik nergens kunnen ontdekken, maar

dat het hier deze beteekenis heeft, ontken ik ten stelligste. Hiervan toch zou men niet kunnen zeggen, dat daardoor papier *verbrod* is *met al te dartlen int:* er komt toch onder elk schrift maar *één bônnetje*. Wat H. bedoelt, kan men opmaken uit *Hofwijck*, bl. 8:

Het kreupele geschrift van teêre Leerelingen
Wordt by des Meesters hand met konstelicke ringen,
Met *strick* en spinneweb omvlochten en geçiert,
En hoe 't min deughdigh is, hoe meer betiereliert.

Met *Schoolstrik* bedoelt H. dus versierselen van allerlei aard, die aan de letters en om het schrift worden aangebracht, ten einde het mooier te doen lijken, dan het wezenlijk is. Onbegrijpelijk komt het mij voor, dat B. in zijne aanteekening op deze laatste plaats zijne bewering, dat *schoolstrick* = *bônnetje* is, volhoudt.

Ibid. r. 15 v. o. vlgg.

Die een in 't doncker grijpt. Zooals het daar staat, zou men het, volgens ons hedendaagsch taalgebruik, moeten verklaren: als een dief, die in 't donker eenen persoon aanpakt. De accus. mist echter bij H. dikwijls, gelijk trouwens bij vele oudere schrijvers, de *n*, en de samenhang doet zien, dat *die* object, *een* daarentegen subject is; de dief is nl. de gepakte.

Ibid. r. 13 v. o. vlgg.

Sy lijden, billick, niet. Billick = en dat is billijk. Vgl. bl. 210: *als recht* = alsof het recht ware. Zie Verdam, *Mnl. Wdb. billijcs, billike:*

Dien meister sal men *billic* prisen, die van niete maecte yet.

Haer liefde. Haer drukfout voor *maer*. Let op het gebruik van het ontkennende *en* bij *maer*, wat bij H. zeer dikwijls voorkomt, en vgl. dienaangaande Verdam, *Cluyswerck* v. 234. Aanteek.

Bl. 231 r. 3 v. b.

Maer, meenden sy, enz. Versta: Zij (de schuldige mannen of vrouwen) waren van oordeel, dat hij die dief heet en dan ook steelt, wijs te noemen is, vergeleken bij dengene, die niet steelt, terwijl hij toch voor dief doorgaat.

't En is geen nieuwe huyck etc. De *huuyk* was eene soort van lange vrouwenmantel, welke op het hoofd vastgemaakt werd en diende om de kleederen te beschutten. Zij was van voren open, maar kon zoo gedraaid worden, dat de opening achter of op zijde was. Van daar de uitdrukking *de huik naar den wind hangen.*

Eene *huyck* nu, waar men mede ter kercken ging, was eene, die men reeds dikwijls gedragen had en die dus aan iedereen bekend was. In 't figuurlijke beteekent de zegswijze dus: 't Is geen nieuw verwijt; ik heb het reeds dikwijls moeten hooren en nu geneer ik mij ook maar niet meer.

Ibid. r. 8 v. b.

Twee blinde leiden, enz. Math. XVI, 14: Laat ze varen; zij zijn blinde leidslieden der blinden. Indien nu de blinde den blinde leidt, zoo zullen zij beide in de gracht vallen.

Ibid. r. 12 v. b.

De tuysschers kennen munt, enz. De spelers kennen geen onderscheid tusschen gouden en koperen munt, noch tusschen een grooten hoop geld en een kleinen, zoolang zij maar de geringste kans hebben van te winnen.

Ibid. r. 17 v. b. vlgg.

die malle gissing maecken. Malle gissing, eene verkeerde berekening, onjuist bestek. Vgl. *Zeestr.* bl. 56: de Zeeluy, die soo *gisten;* en mijne aant. ald. —

En zeilen tegens ty, enz. Zij stevenen tegen den vloed in, terwijl ze maar weinig wind in hunne zeilen hebben. — *Voorover* = voorbij. Vgl. hgd. vorüber. —

Totdat se, enz. Deze zinsnede laat eene dubbele verklaring toe: 1°. Totdat ze eindelijk datgene, waarmede men hen zoo lang aan 't lijntje gehouden heeft (geld of goed, waarom het proces gevoerd wordt), zien verdwijnen in een massa van zakken (der advokaten en pleitbezorgers) door elkaar (zonder dat ze weten, waar het eigenlijk gebleven is). 2°. Het woord *sack* beteekent ook: weg of straat zonder uiteinde, fr. impasse. Er kan dus hier bedoeld zijn, dat de pleiters hunne verwachtingen zien verdwijnen in een doolhof van procedures, waar

geen einde aan komt. Het woord *webb* past hier beter bij en deze opvatting wordt gesteund door *Hofwijck*, bl. 49:

de Stierluy moeten waken:
Sy woelen ondereen in sacken (impasses) en in saken.

Aangaande het gebruik van *overhoop*, vgl. blz. 233:

soud ick hooger gaen en al den oorlogh melden
Van blinden *overhoop*, sy vielen wel aan 't schelden.

en blz. 226:

Sy *hoopen overeen* al wat sy sien en sagen.

waaruit blijkt, dat het steeds van eene *verwarde massa*, eene *bonte menigte* gezegd wordt.

Ibid. r. 10 v. o.

Ick sweer het op mijn boeck. Deze uitdrukking heb ik eerst vergeleken met die, welke voorkomen bl. 219: Sy lesen uyt haer *boeck;* en bl. 233: En sien maer door haer *boeck.* Doch dat maakte mij niet veel wijzer. Bij nadere overweging ben ik tot de overtuiging gekomen, dat *boek* hier hetzelfde woord is als het middelnederl. *boekijn* = teeken (zie Verdam, Middelned. Wdb.). Immers de hoogduitsche uitdrukking: Er ist *seines Zeichens* ein Tischler, ein Metzger, ein Schmied, beteekent: hij is een schrijnwerker, slager, smid *van zijn ambacht.* Dit komt precies te pas bij de gebruikte beeldspraak (let op *ambachtsman — stijl): ik zweer het bij mijn teeken*, nl. bij het *insigne* van mijn vak. De uitgang *yn* is dan afgesleten, even als *baak* van *baken.*

't is lang mijn stijl geweest. Stijl, stiel, ambacht, vak. — *Naer ick hoop of vrees.* H. zegt niet te weten, of hij, overwegende de lasten van zijn ambt, hopen of vreezen moet, het nog lang te zullen waarnemen. —

het schoonst van zijn bedrijven nl. zijn opschik. — *uyt den Zuyden* = uit Frankrijk. — *'t Onredelickst gestel* = de dwaaste dracht.

Bl. 232 r. 5 v. b. vlgg.

Daer is een ander schel, enz. Toespeling op de bekende uitdrukking: de schellen vallen hem van de oogen. — *Korst en kruymen, enz.* Werkelijke en schijnbare oneer. Hetzelfde beeld

wordt herhaald in *doyeren* en *schalen*. — *aerdigh beest* = dier der aarde, eenig dier ter wereld. Vgl. bl. 210, *aerdigh vat*.

Ibid. r. 14 v. b.

mensch, geen mensch en is. Deze heele passage zinspeelt, gelijk B. terecht opmerkt, op het bekende: *Omnis homo mendax.* Maar ik twijfel, of hij Huygens' bedoeling wel begrijpt, wanneer hij zegt, dat H. dit spreekwoord verkeerd opvat.

Ibid. r. 15 v. o.

Nu is 't een moordenaer, enz. H. doet hier op treffende wijze het onzinnige van de duëls uitkomen. Door het feit, dat men zijn tegenstander doorstoken heeft, zou men bewezen hebben, dat men geen logenaar is! Wel eene vreemde manier om zijn proces te winnen!

Opmerkelijk zijn de aant. van B. die hier, even als bij *Een sot en een wijs Hovelingh*, het tweegevecht verdedigt. —

Met poppen voor 't geweer, enz. Versta: Maar zoo de schermkunst faalt (daar zijn er, die er meesters in zijn, zoolang zij poppen of proppen op hunne degens hebben, d. i. in de schermzaal), maar niet wanneer de punten ontbloot zijn en 't geen spel meer, maar ernst is.

Ibid. r. 9 v. b. vlgg.

die nu voor 't eerste waer seit. Nl. nu hij erkent, dat hij een logenaar en het *omnis homo mendax* dus ook op hem van toepassing is. —

De waerheit overstreê. D. i. hem zijns ondanks de waarheid deed bekennen. Nagenoeg op dezelfde wijze gebruikt H. *overstrijden*, Mengh. bl. 149:

Hier lusten 't ons, met reden
Van vrienden *overstreden*,
En met geweld gebeden,
Vijf dagen te besteden.

overstreden, tegen wil en dank overgehaald.

Daarentegen *Zedepr.* bl. 136:

Dat ridderlick gewin...
Besit hij even koel als waer het noch te hoopen...
En wie 't hem *overstrijdt*, bedanckt hij voor de gonst,

Gemoedight soo het schijnt, om waer te willen maecken,
Dat hun waerachtigh dunckt.

overstrijdt = bestrijdt, d. i. zegt, dat hij het niet bezit. Evenzoo Zedepr. bl. 99.

Treedt de boosen op den teen,
Die 't mij geerne *overstreên.*

Ibid. r. 2 v. o.

Hoe wij 't ons ontgeven = hoe wij er ons ook tegen verzetten, d. i. ofschoon wij er niet rond voor uit willen komen. Vgl. Verdam, *Cluyswerck*, v. 130:

. . . . kost ick mij die grill van droom op droom *ontgeven.*

en de aanteek. aldaar: „*ontgeven*, ontnemen, afnemen, doch thans slechts als wederk. ww. gebruikt. Men ontneemt iemand anders iets; men ontgeeft iets aan zich zelven. *Zich iets ontgeven*, eene opgevatte meening laten varen. Kil. *tollere*, *adimere.* Zie ook Oudem. Bijdr. 5, 268."

Ibid. r. 10 v. b.

De werelts werck = der wereld werk. Eigenlijk eene aan 't Eng. ontleende constructie, die H. dikwijls gebruikt. Vgl. *Voorhout* Vs. 7:

Hey wat's al de *weerelts glimpen*
Min als tegenwoordigheyt.

Ibid. r. 15 v. b.

Deze regels bevatten waarschijnlijk eene zinspeling op het *Or potable*, waarvan H. een recept mededeelt in de groote massa van geneeskundige voorschriften, die hij verzameld en te boek gesteld heeft, welke verzameling door Koning Willem I aan het Kon. Inst. van Wetenschappen geschonken is. Jonckbloet zegt dienaangaande in de Verslagen en Mededeelingen der K. A. v. W. Tweede Reeks, 3de Dl. 1873 blz. 222: „De Heer van Gent legt hier aan Prins Fred. Hendrik de meest gunstige getuigenissen van de wondervolle werking tegen velerlei kwalen, o. a. ook tegen de jicht, welke den vorst martelde, van het *Or potable* over, verbrijgbaar bij J. Anthonie van der Haege, in de Coninghstraet, bij de Jan Hombertz Toorn, waer de Landgravinne van Hessen uithangt."

Huygens kan hier te eerder aan gedacht hebben, daar de Prins juist in 1647 erg sukkelende was en eindelijk gestorven is.

een valsche toogh. *Valsch* is, wat zich den schijn van iets geeft, dat het niet is: dus eene bedriegelijke, ijdele vertooning. In het woord *toogh* zie ik eene woordspeling met *teug.*

Ibid. r. 19 v. o.

daer zijn 't grondelooze vonden. Vindingen, die allen grond missen, die niet bestand zijn tegen een grondig onderzoek. — *Hier weet men 't langh en breed*, enz. Deze twee regels zijn H. waarschijnlijk in de pen gegeven door de bekende uitdrukking *van iets het lang en breed weten.* Ter vergelijking diene de volgende passage uit Westerbaen, *Ockenburgh*, bl. 19: —

Men soeck' en vinde die (mogelijkheid) in mannen of in wijven,
Of in die bey te gaer, in welgestelde lijven,
In 't ruym, *in 't langh, in 't breed,* in 't vierkant, of in 't rond,
In Sterr', in Zonn, in Maen, in tijd, in plaets, in stond.

stof van bollekens. Uit atomen samengesteld. — *Vocht en droogh*, land en water. —

Daer is 't een wack're droom, enz. Versta: Anderen beschouwen dit als ijdele phantasieën en meenen te kunnen volstaan met te zeggen, dat ieder schepsel werkt naar de kracht, die hem ingeschapen is. — *Verborgentheit.* B. *Vis occulta* van de Scholastische Filozofie.

Ibid. r. 2 v. o.

't eens. De oorspronkelijke uitgave en die van 1672 hebben *'s eens.*

Dit *'s* voor *des* geeft een even goeden zin = *daarover.* Dat H. deze blinden met *kruk* en *pen* laat strijden, is natuurlijk, aangezien hij het over de *letter-liên* heeft. Over *tegen (van tijgen, tijen)* voor *togen* (van *tien)*, zie men Noord en Zuid VIII, 190.

Bl. 234, r. 3 v. b. vlgg.

De Dichters zijn dicht-blind, enz. Dicht-blind. Woordspeling. —

of kiste-makerslijm, enz. B. D. i. Even eens of kistemakers lijm, *in plaats van* steken en *van* schaven, (en) *van* maat en regelen,

